

De sociale balans 2002

P. Heuse
P. Stinglhamber
Ph. Delhez

Inleiding

De in het boekjaar 1996 ingevoerde sociale balans bevat een coherent geheel van gegevens met betrekking tot diverse aspecten van de werkgelegenheid in de ondernemingen. Dit artikel behandelt de voorlopige resultaten van de sociale balans over 2002, verkregen door de vroegtijdige afsluiting van de ontvangstperiode voor de jaarrekeningen op 1 september 2003. Wanneer mogelijk en opportuun, worden die voorlopige resultaten vergeleken met de definitieve resultaten voor de boekjaren 1997 tot 2001. De gegevens voor deze periode hebben betrekking op de totale populatie van de ondernemingen die, op 31 december, een boekjaar met een standaardduur van 12 maanden hadden afgesloten en waarvan de sociale balans voldoet aan de criteria inzake homogeniteit, kwaliteit en coherentie, zoals beschreven in bijlage 1. De in dit artikel opgenomen gegevens verschillen aldus van de door de Balanscentrale gepubliceerde geglobaliseerde gegevens. Deze laatste bron gebruikt immers alle in één kalenderjaar afgesloten jaarrekeningen, ongeacht de datum van afsluiting en de lengte van het boekjaar.

De tussen 2001 en 2002 vastgestelde wijzigingen zijn berekend op basis van een beperkte, voor de beide boekjaren identieke, populatie van ondernemingen, waarvan de samenstellingsmodaliteiten ook zijn opgenomen in bijlage 1. De in aanmerking genomen ondernemingen moeten een sociale balans hebben neergelegd die, zowel voor het boekjaar 2001 als voor het boekjaar 2002, aan dezelfde kwaliteitscriteria voldeed als die van de totale populatie. Het gebruik van een constante populatie laat toe het verloop van een reeks variabelen tussen de boekjaren 2001 en 2002 te analyseren, terwijl een vergelijking met de volledige gegevens betreffende het boekjaar

2001, die een veel grotere populatie dekken, de conclusies ongetwijfeld zou vertekenen. Het gebruik van een constante populatie heeft echter ook beperkingen wat de interpretatie van de vastgestelde ontwikkelingen betreft. De ondernemingen die in deze populatie zijn vertegenwoordigd, moeten immers per definitie sociale balansen hebben ingediend die betrekking hebben op 12 maanden en die voor de beide opeenvolgende boekjaren afgesloten zijn op 31 december. Nieuw opgerichte vennootschappen en gefailleerde vennootschappen zijn dus uitgesloten, waardoor uiteraard een kloof kan ontstaan tussen de wijzigingen die worden vastgesteld in de beperkte populatie en die in de totale populatie. Het feit dat het te lang duurt vooraleer men over informatie betreffende het geheel van de ondernemingen beschikt en de garanties die worden geboden door de representativiteit van de beperkte populatie, rechtvaardigen evenwel een dergelijke aanpak.

In het eerste deel van dit artikel wordt het verloop, tussen 2001 en 2002, van de werkgelegenheid in de ondernemingen van de beperkte populatie geanalyseerd. Het verloop van de loonkosten wordt in het tweede deel besproken. De opleidingsinspanningen van de ondernemingen ten voordele van hun personeel, ten slotte, worden toegelicht in het derde en laatste deel. Zoals elk jaar zijn de gedetailleerde gegevens per bedrijfstak opgenomen in de tabellen die als bijlagen 3 tot 9 gaan.

De analyse gebeurt tevens vanuit de invalshoek van de omvang van het personeelsbestand. Op basis van dit criterium kunnen de 36.518 ondernemingen van de beperkte populatie worden ingedeeld in drie categorieën, waaraan speciale aandacht zal worden besteed: kleine ondernemingen (tot 50 voltijdse equivalenten of VTE), middelgrote (meer dan 50 tot 250 VTE) en grote

TABEL 1 KARAKTERISTIEKEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE IN 2002: UITSPLITSING NAAR ONDERNEMINGSGROOTTE ⁽¹⁾
(VTE ⁽²⁾)

	Aantal ondernemingen		Gemiddeld personeelsbestand	Totaal personeelsbestand	
Kleine ondernemingen	33.286	(91,1)	9	307.491	(24,9)
Middelgrote ondernemingen	2.578	(7,1)	104	268.225	(21,8)
Grote ondernemingen	654	(1,8)	1.005	657.051	(53,3)
Totaal	36.518	(100,0)	34	1.232.768	(100,0)

Bron: NBB (sociale balansen).

(1) De ondernemingsgrootte wordt gemeten aan de hand van het aantal VTE, d.i. het werkgelegenheidsconcept dat hier wordt gebruikt.

(2) Tussen haakjes de respectievelijke procentuele aandelen van het aantal ondernemingen en het totale personeelsbestand.

(meer dan 250 VTE). Hoewel de ondernemingen met minder dan 50 VTE 91,1 pct. van de beperkte populatie vertegenwoordigen, hebben zij slechts 24,9 pct. van het personeel in dienst. Omgekeerd is 53,3 pct. van de particuliere gesalarieerde werkgelegenheid geconcentreerd in de ondernemingen met meer dan 250 VTE; nochtans maken deze 654 ondernemingen nauwelijks 1,8 pct. van de werkgevers van de beperkte populatie uit.

voorgaande jaar. Hoewel, volgens de sociale balansen, het aantal werknemers in de particuliere sector in 2002 gemiddeld nog is gestegen, is dat niet meer het geval voor de gegevens bij het einde van het jaar, die, integendeel, een daling van dat personeelsbestand ten belope van 0,6 pct. laten optekenen tussen december 2001 en december 2002. Deze ontwikkelingen weerspiegelen echter enkel de verandering van het aantal werknemers in de beperkte ondernemingspopulatie samengesteld volgens het principe van een constant staal. Het gaat bijgevolg niet om een globaal beeld van de situatie zoals die voor alle werknemers samen blijkt uit de nationale rekeningen. Per definitie zijn de werknemers van de in de jaren 2001 en 2002 opgerichte ondernemingen immers niet opgenomen in de beperkte populatie, aangezien die vennootschappen geen sociale balans hebben ingediend voor twee opeenvolgende boekjaren. Evenzo kon geen rekening worden gehouden met het banenverlies als gevolg van de verdwijning van ondernemingen in dezelfde

1. Werkgelegenheid

1.1 Algemene kenmerken van het verloop tussen 2001 en 2002

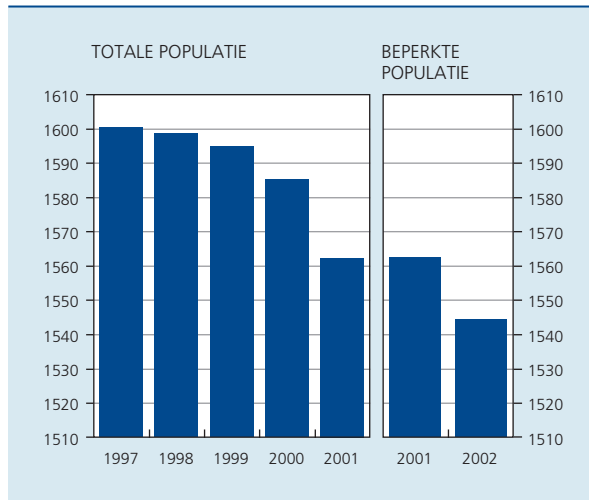
Het jaar 2002 werd gekenmerkt door een onderbreking in de netto werkgelegenheidscreatie, als gevolg van de vertraging van de economische activiteit gedurende het hele

TABEL 2 VERLOOP VAN DE WERKGELEGENHEID TUSSEN 2001 EN 2002
(beperkte populatie)

	Werkzame personen			VTE	Gewerkte uren
	Voltijds	Deeltijds	Totaal		
Jaargemiddelde					
eenheden	-11.030	14.535	3.505	74	-
procenten	-1,0	5,4	0,3	0,0	-1,2
Op 31 december					
eenheden	-23.067	15.451	-7.616	-12.921	-
procenten	-2,2	5,8	-0,6	-1,0	-

Bron: NBB (sociale balansen).

GRAFIEK 1 GEMIDDELTE ARBEIDSDUUR VAN EEN VTE
(uren per jaar)

Bron : NBB (sociale balansen).

periode. Tussen 2001 en 2002 hebben de nationale rekeningen, van hun kant, een duidelijkere verslechtering van de werkgelegenheid te zien gegeven, ten belope van een jaargemiddelde van 0,8 pct. en van 0,9 pct. aan het einde van de periode.

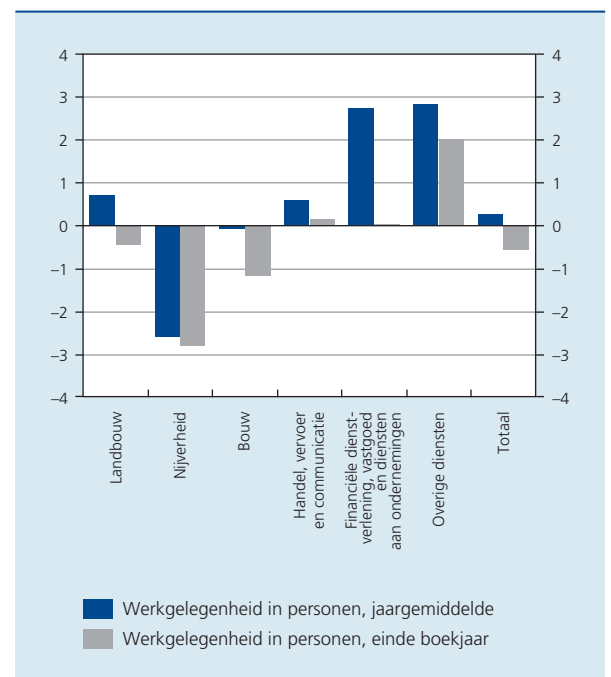
Het aantal deeltijdse werknemers is verder gestegen (+15.451 aan het einde van het boekjaar), terwijl het aantal voltijdse banen fors daalde (-23.067 aan het einde van het boekjaar). Tevens is het aandeel van de deeltijdarbeid tussen 2001 en 2002 gevoelig toegenomen, van 20 pct. tot 21,3 pct. Uitgedrukt in VTE, is het gemiddelde werkgelegenheidsniveau ongewijzigd gebleven, terwijl het op 31 december een terugval met 1 pct. op jaarbasis liet optekenen.

Het verloop van het aantal door de werknemers van de ondernemingen van de beperkte populatie gewerkte uren geeft een nog duidelijkere indicatie omtrent het gepresteerde arbeidsvolume. Zo is het totale aantal arbeidsuren tussen 2001 en 2002 met 1,2 pct. gedaald. De afname van het in uren uitgedrukte arbeidsvolume vertaalt zich in een daling van de gemiddelde arbeidsduur. Zoals in 2001 getuigt deze inkrimping van de conjuncturele noodzaak om het arbeidsvolume aan te passen aan het niveau van de economische activiteit; deze aanpassing kan op de korte termijn makkelijker worden doorgevoerd door de arbeidstijd aan te passen dan via personeelsbewegingen. Zo is de gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur per VTE-werknemer tussen 2001 en 2002 afgenomen van 1.563 tot 1.544 uur, dat is een daling met 1,2 pct.,

gelijk aan de inkrimping van het arbeidsvolume vermits de werkgelegenheid in VTE gemiddeld stabiel is gebleven. Deze nieuwe daling versterkt tevens de trend inzake arbeidsduurvermindering die sinds 1998 wordt opgetekend ondanks de sterkere groei van de economische activiteit aan het einde van de jaren negentig. In 1997 bedroeg de arbeidsduur per VTE gemiddeld nog 1.600 uur in alle ondernemingen samen. Het in 2002 in de beperkte populatie opgetekende peil ligt 3,5 pct. lager, wat overeenstemt met een daling met 56 werkuren, dit is 7 à 8 werkdagen minder op vijf jaar tijd.

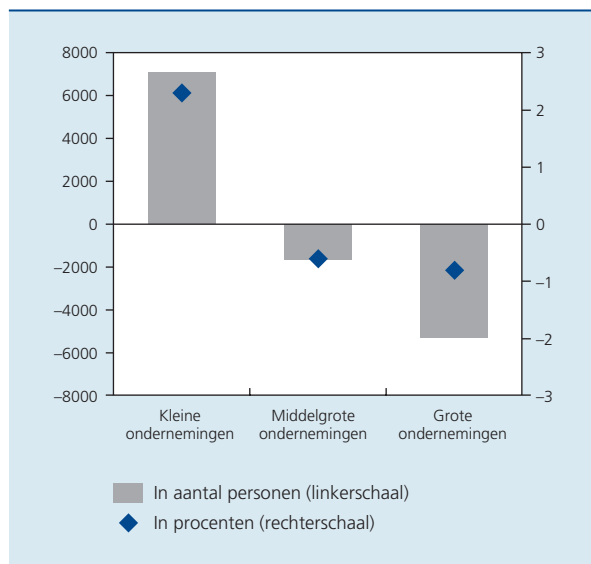
Indien de particuliere gesalarieerde werkgelegenheid in 2002 niet sterker is verslechterd, is dit vooral te danken aan de in de tertiaire sector gecreëerde arbeidsplaatsen: het aantal in de diverse bedrijfstakken van de dienstverlening tewerkgestelde personen is met gemiddeld 1,8 pct. toegenomen, wat overeenstemt met 14.500 werknemers. In diezelfde periode is de werkgelegenheid immers zeer sterk gedaald in de nijverheid (-2,6 pct.) en gestagneerd in de bouw (-0,1 pct.). In de loop van het jaar is het werkgelegenheidsverloop in de meeste branches verslechterd, maar nog meer in de bedrijfstakken van de dienstensector. Zo is – aan het einde van het jaar – het aantal gecreëerde banen er aanzienlijk teruggevallen (+0,6 pct.), en volstond het niet meer om de personeelsinkrimping

GRAFIEK 2 VERLOOP VAN DE WERKGELEGENHEID TUSSEN 2001 EN 2002: UITSPLITSING NAAR BEDRIJFSTAK
(veranderingspercentages, beperkte populatie)

Bron : NBB (sociale balansen).

GRAFIEK 3 VERANDERING VAN HET AANTAL IN HET PERSONEELSREGISTER INGESCHEVEN VTE TUSSEN 31 DECEMBER VAN 2001 EN 2002: UITSPLOITING NAAR ONDERNEMINGSGROOTTE (beperkte populatie)

Bron : NBB (sociale balansen).

in de primaire (-0,5 pct.) en secundaire (-2,5 pct.) sector te compenseren. De vrouwelijke werkgelegenheid is opnieuw gestegen: op 31 december 2002 vertegenwoordigden de vrouwen 37,1 pct. van de werkzame personen, tegen 36,6 pct. een jaar voorheen. Deze evolutie is niet toevallig. De vrouwen zijn immers verhoudingsgewijs het best vertegenwoordigd in de bedrijfstakken van de dienstverlening, waar zij circa 50 pct. van de arbeidskrachten uitmaken.

Enkel de kleine ondernemingen hebben in 2002 een nettobanencreatie laten optekenen: in deze categorie is het aantal VTE met 7.059 eenheden aangegroeid, dit is met 2,3 pct. t.o.v. 31 december 2001. De grotere ondernemingen, daarentegen, hebben globaal genomen het niveau van hun personeelsbestand verminderd. In de middelgrote ondernemingen vertegenwoordigt de afname met 1.673 eenheden een daling van de VTE-werkgelegenheid met 0,6 pct. Een vergelijkbare inkrimping (-0,8 pct.) werd opgetekend voor de grote ondernemingen, waar de vermindering van het personeelsbestand 5.312 VTE bedroeg.

Het is ook in de kleine ondernemingen dat de toegevoegde waarde⁽¹⁾ tussen 2001 en 2002 het sterkst is toegenomen (2,8 pct.). Een geringere toename werd opgetekend in de grote ondernemingen (1,8 pct.), terwijl de toegevoegde waarde van de middelgrote ondernemingen is afgenomen (-0,8 pct.). In de grote ondernemingen hebben de personeelsafvloeiingen geleid tot productiviteitswinsten per werknemer van 3,2 pct. In de kleine ondernemingen heeft de aanhoudende banencreatie, gekoppeld aan een krachtige groei van hun toegevoegde waarde, geresulteerd in een toename van de zichtbare arbeidsproductiviteit met 0,6 pct. Tot slot werd in de categorie van de middelgrote ondernemingen een daling van de toegevoegde waarde per tewerkgesteld persoon opgetekend, ten belope van 0,1 pct. Rekening houdend met de aanpassingen aan het arbeidsvolume, is de productiviteit per arbeidsuur er in alle ondernemingscategorieën op vooruitgegaan. De productiviteitswinsten per gewerkt uur zijn echter meer uitgesproken in de grote ondernemingen (4,1 pct.), waarvan de grotere manoeuvreerruimte het doorvoeren van herstructureringsmaatregelen in de hand heeft gewerkt.

(1) Het hier gebruikte concept van toegevoegde waarde stemt overeen met de bruto-exploitiemarge; deze is gelijk aan het verschil tussen de bedrijfsopbrengsten (rubriek 70/74) en de handelsgoederen, grond- en hulpstoffen, diensten en diverse goederen (rubrieken 60 en 61).

TABEL 3 VERLOOP VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE TUSSEN 2001 EN 2002: UITSPLOITING NAAR ONDERNEMINGSGROOTTE (veranderingspercentages, beperkte populatie⁽¹⁾)

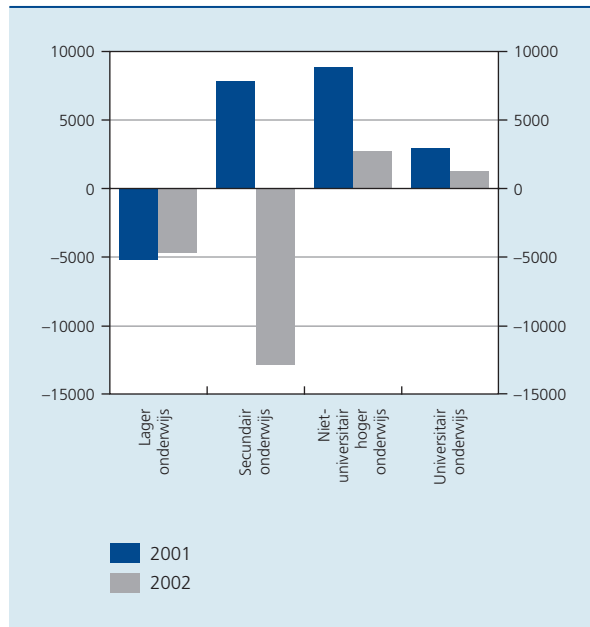
	Kleine ondernemingen	Middelgrote ondernemingen	Grote ondernemingen	Totaal
Toegevoegde waarde	2,8	-0,8	1,8	1,5
Toegevoegde waarde per persoon	0,6	-0,1	3,2	1,6
Toegevoegde waarde per uur	1,2	1,2	4,1	2,6

Bron : NBB (sociale balansen).

(1) Alleen de ondernemingen die een sociale balans en jaarrekeningen neerleggen, worden hier in aanmerking genomen.

GRAFIEK 4 NETTO EXTERN PERSONEELSVERLOOP IN DE ONDERNEMINGEN DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA NEERLEGGEN: UITSPLITTING NAAR SCHOLINGSNIVEAU

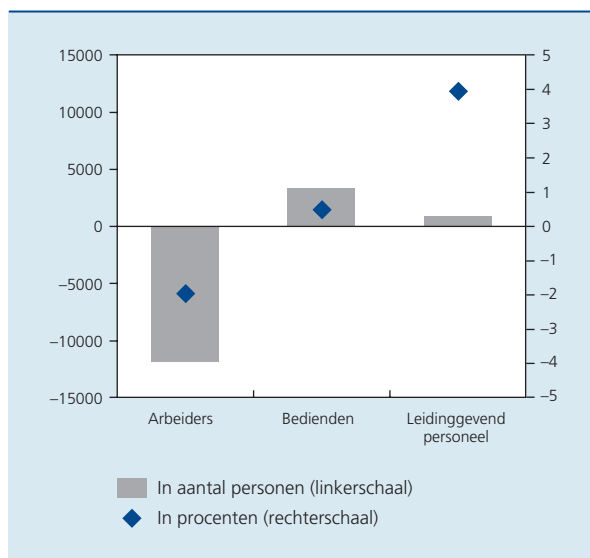
(personen, beperkte populatie)

Bron: NBB (sociale balansen).

GRAFIEK 5 VERANDERING VAN HET AANTAL IN HET PERSONEELSREGISTER INGESCHREVEN WERKNEMERS TUSSEN 31 DECEMBER VAN 2001 EN 2002: UITSPLITTING NAAR BEROEPSCATEGORIE

(beperkte populatie)

Bron: NBB (sociale balansen).

Doordat de totale werkgelegenheid niet volgens het scholingsniveau kan worden opgesplitst, dient de analyse van het nettopersonneelsverloop volgens kwalificatie met de nodige omzichtigheid te gebeuren, des te meer daar ze enkel mogelijk is voor ondernemingen die een volledig schema neerleggen. Het valt echter niet te ontkennen dat er in 2002, althans op het macro-economische vlak, een vervanging heeft plaatsgevonden van laag- en midden-geschoolde arbeid door meer hooggeschoolde arbeid: de tewerkstelling van werknemers met ten hoogste een diploma van lager of secundair onderwijs is immers gedaald (-17.500), terwijl die van de gediplomeerden van het hoger onderwijs, al dan niet universitair, een toename liet optekenen (+4.000).

De sociale balans biedt echter, zowel in het volledige als in het verkorte schema, een uitsplitsing van de werkgelegenheid naar beroepscategorie. Uit de verwerking van deze gegevens blijkt dat het de arbeiders zijn die de zwaarste tol hebben betaald voor de conjunctuurverzwakking, die de tewerkstelling in de nijverheid zwaar heeft getroffen: eind 2002 waren zij met bijna 12.000, of 2 pct., minder aan het werk dan een jaar voordien. In diezelfde periode is het aantal bedienden toegenomen met 0,5 pct., een stijging met circa 3.000 werknemers. Een vrij spectaculaire toename van het werkgelegenheidspeil werd zelfs opgetekend bij het leidinggevende personeel, dat in aantal met 3,9 pct. is gestegen; deze toename heeft echter betrekking op nauwelijks 1.000 personen. Deze resultaten sluiten aan bij de ontwikkelingen vastgesteld volgens scholingsniveau.

TABEL 4 BRUTO PERSONEELSUITREDINGEN UIT DE ONDERNEMINGEN DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA NEERLEGGEN: UITSPLITTING VOLGENS OORZAAK (beperkte populatie)

	Procenten van het totaal		Eenheden 2002
	2001	2002	
Pensioen	1,6	2,0	5.196
Brugpensioen	2,6	3,9	10.064
Ontslag	17,9	17,9	46.428
Beëindiging van een tijdelijke arbeids-overeenkomst	46,9	45,9	118.749
Andere oorzaak	31,0	30,3	78.359
Totaal	100,0	100,0	258.796

Bron: NBB (sociale balansen).

De ondernemingen die een volledig schema van de sociale balans neerleggen, delen tevens mee om welke reden werknemers uit hun personeelsregister worden geschrapt. Van de zowat 259.000 schrappingen uit de personeelsregisters van de ondernemingen van de beperkte populatie in 2002 vertegenwoordigden de pensioneringen en vervroegde pensioneringen respectievelijk 2 en 3,9 pct. De ontslagen lagen ten grondslag aan circa 18 pct. van de uittredingen. In zowat 46 pct. van de gevallen is het verstrijken van een tijdelijke arbeidsovereenkomst (overeenkomst van bepaalde duur, vervangingsovereenkomst of overeenkomst voor de uitvoering van een duidelijk omschreven opdracht) de reden van de uitschrijving. Tussen 2001 en 2002 is er weinig veranderd: er lijkt een zekere verschuiving te hebben plaatsgevonden van het aantal schrappingen wegens het einde van de overeenkomst of om een andere reden naar pensioneringen en vervroegde pensioneringen, formules die nog vaak worden gehanteerd bij herstructureringen. Overigens heeft het aandeel van de ontslagen zich gestabiliseerd.

1.2 Sterke stijging van de deeltijdarbeid

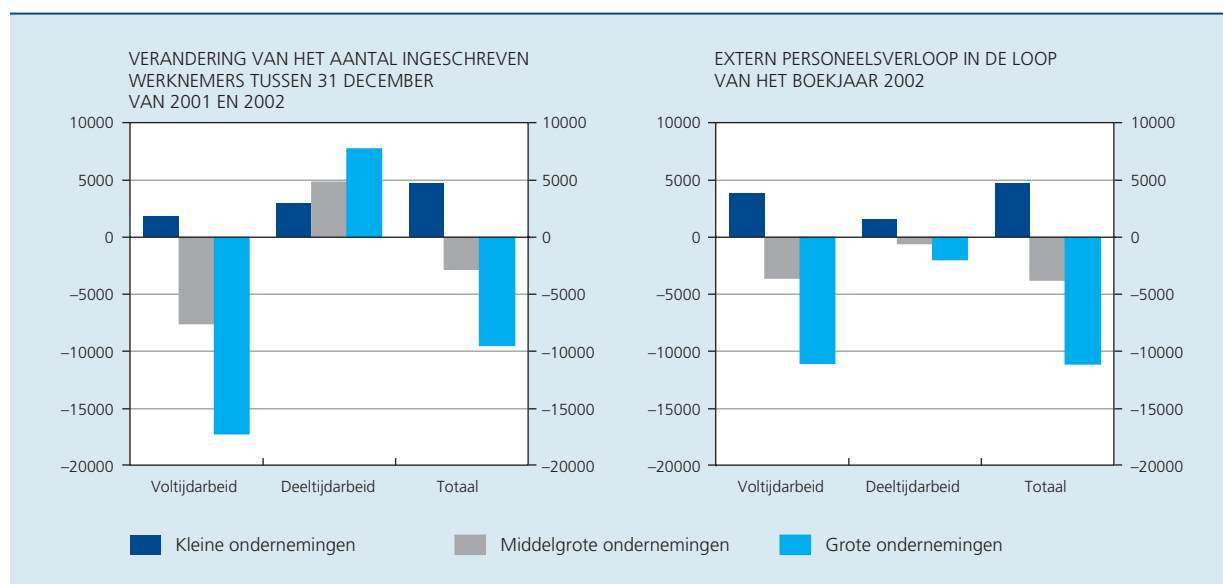
De toename van het deeltijdwerk die zich jaar na jaar doorzet, heeft zich, zoals we in de vorige paragraaf reeds hebben opgemerkt, nog geconsolideerd tussen

2001 en 2002; deze groei werd opgetekend in alle categorieën van ondernemingsgroottes en in de meeste bedrijfstakken.

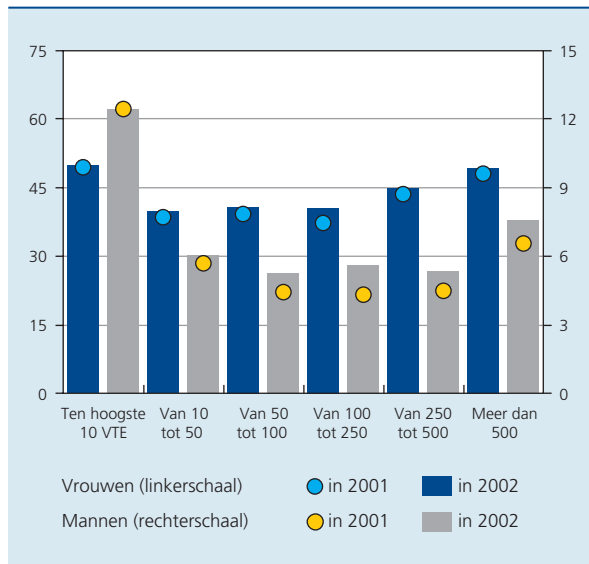
In de vennootschappen met meer dan 250 VTE, evenals in de middelgrote vennootschappen, heeft de toename van het aantal deeltijdwerkers, respectievelijk met 7.700 en 4.800 personen, de effecten van de daling van het aantal voltijdwerkers afgezwakt, zodat het ingeschreven personeelsbestand globaal genomen is gedaald met zowat 9.500 personen in de grote ondernemingen, en met 2.900 personen in de middelgrote ondernemingen. In de vennootschappen met minder dan 50 VTE daarentegen, heeft een stijging van het aantal voltijdwerkers de toename van de deeltijdarbeid nog versterkt. In totaal is het tewerkgestelde personeel er met circa 5.000 personen aangegroeid.

Deze veranderingen weerspiegelen de aanpassingen in de structuur van het personeelsbestand aan het einde van het boekjaar. Zij zijn het gevolg van zowel de overschakeling van een voltijds naar een deeltijds stelsel binnen de onderneming, als van de aanwervingen en uittredingen van werknemers. Deze laatste kunnen worden afgeleid uit de tabel met het externe personeelsverloop, dat een profiel schetst van de aangeworven werknemers of de werknemers waarvan de overeenkomst in de loop van het boekjaar is afgelopen, met uitzondering van de

GRAFIEK 6 PERSONEELSVERLOOP TIJDENS HET BOEKJAAR 2002: UITSPLITSING NAAR ARBEIDSSTELSEL EN ONDERNEMINGSGROOTTE
(personen, beperkte populatie)

GRAFIEK 7 AANDEEL VAN VROUWELIJK EN MANNELIJK DEELTIJDWERK IN 2002: UITSPLITSING NAAR ONDERNEMINGSGROOTTE
(procenten, beperkte populatie)

Bron: NBB (sociale balansen).

contractwijzigingen die kunnen plaatsvinden tussen het ogenblik van indienstneming en de beëindiging van de overeenkomst.

De indienstneming van voltijders blijft het grootste deel uitmaken van de rekrutering van nieuw personeel, namelijk bijna 70 pct. van de 352.000 aanwervingen: dit aandeel beliep 71 pct. in de kleine en middelgrote ondernemingen en 63 pct. in de grote ondernemingen. Er zijn echter meer voltijders uitgetreden (250.000 personen) dan ingetreden (239.000 eenheden), zodat het aandeel van de voltijders tewerkgesteld in het totaal daalt. Het aantal deeltijdwerkers die in de loop van het boekjaar 2002 werden geschrappt uit de registers van de ondernemingen (circa 114.000 eenheden) was eveneens groter, maar niet zoveel, dan het aantal deeltijds in dienst genomen personen (113.000 eenheden). Er werden netto-uitredingen van deeltijdwerkers genoteerd in de grote en middelgrote ondernemingen, met respectievelijk 2.025 en 604 eenheden, terwijl in de kleine ondernemingen ongeveer 1.600 deeltijdwerkers extra in dienst werden genomen.

Het geringe netto externe verloop van deeltijds personeel toont aan dat de wijziging van de werkgelegenheidsstructuur vooral een gevolg is van het interne verloop binnen de ondernemingen, dat wordt teweeggebracht ofwel op initiatief van de werknemer, die zijn beroeps- en gezinsleven beter op elkaar wenst af te stemmen, ofwel door de werkgever, die tegen de achtergrond van het sombere conjunctuurklimaat op die manier het arbeidsvolume aanpast aan de activiteitsschommelingen, terwijl hij de afdankingen beperkt.

TABEL 5 DEELTIJDARBEID IN 2002: UITSPLITSING NAAR ONDERNEMINGSGROOTTE
(procenten, beperkte populatie)

	Aandeel deeltijdarbeid aan het einde van het boekjaar	Gemiddelde effectieve duur van een deeltijdbaan t.o.v. een voltijdbaan ⁽¹⁾	Gemiddelde contractuele duur van een deeltijdbaan t.o.v. een voltijdbaan ⁽²⁾	Extra banen gecreëerd dankzij deeltijdarbeid ⁽³⁾
Kleine ondernemingen	20,1	56,0	54,7	9,9
Middelgrote ondernemingen	18,3	59,3	59,1	7,9
Grote ondernemingen	23,1	65,1	63,2	9,1
Totaal	21,3	61,7	60,4	9,0
<i>p.m. In 2001</i>	20,0	61,5	59,6	8,8

Bron: NBB (sociale balansen).

(1) Berekend op basis van de rubrieken 100 « gemiddeld aantal werknemers ».

(2) Berekend op basis van de rubrieken 101 « aantal daadwerkelijk gepresteerde uren ».

(3) Procentueel verschil tussen het werkelijke aantal banen (som van voltijd- en deeltijdbanen) en het aantal banen dat nodig zou zijn geweest om hetzelfde arbeidsvolume te bereiken met alleen maar voltijdwerkers.

Hoewel het niet eenvoudig is het beleid van de werkgevers terzake te doorgronden, blijkt uit de uitsplitsing van het aandeel deeltijdarbeid naar ondernemingsgrootte dat de zeer kleine vennootschappen (minder dan 10 VTE) meer dan de andere categorieën gebruik maken van deeltijdwerk, en in het bijzonder van mannelijk deeltijds personeel. Deze bijzonderheid vloeit ongetwijfeld voort uit de moeilijkheden die zij ondervinden om het arbeidsvolume aan te passen aan de schommelingen van het activiteitsvolume. De activiteitsgroei die nodig is om een voltijdse baan te kunnen scheppen is immers verhoudingsgewijs veel groter in kleine dan in grotere ondernemingen.

In de ondernemingen van 10 tot 250 VTE is het aandeel van deeltijdarbeid, zowel voor mannen als voor vrouwen, homogeen; het bedraagt 5,5 pct. bij de mannen en 40 pct. bij de vrouwen. In de zeer grote ondernemingen is het aandeel van de deeltijdarbeid dan weer hoger, en dit zowel bij de mannen als bij de vrouwen. De effectieve arbeidsduur van de deeltijds tewerkgestelde personen is er ook langer dan in de kleine en middelgrote ondernemingen, wat veeleer zou kunnen wijzen op een vrijwillig gekozen, en geen opgelegde, arbeidsduurvermindering. Uit een in 1998 gehouden enquête van de Dublin Foundation met betrekking tot de voorkeuren inzake arbeidstijd⁽¹⁾ blijkt immers dat in België, net zoals in de meeste Europese landen, een groot deel van de werknemers een min of meer uitgesproken vermindering van hun arbeidsduur nastreeft. Uit deze enquête blijkt een duidelijke voorkeur voor werktijden van 30 à 35 uur per week, vooral bij vrouwen. Aan deze wensen wordt wellicht makkelijker tegemoet gekomen in de grote ondernemingen, waar het arbeidsvolume verdeeld is onder een groter aantal personen, en waar aanpassingen van de individuele arbeidstijd minder sterk doorwegen op het geheel.

Terwijl deeltijdarbeid beantwoordt aan de verzuchtingen van werknemers (wanneer zij ervoor kiezen) en werkgevers, bevordert hij tevens de inschakeling op de arbeidsmarkt, en kan hij als dusdanig worden beschouwd als een instrument van sociale cohesie. In 2002 lag het aantal tewerkgestelde werknemers in de ondernemingen van de beperkte populatie dankzij de deeltijdarbeid immers 9 pct. hoger dan vergeleken met een situatie waar voltijdarbeid het enige toegelaten arbeidsstelsel zou zijn.

1.3 De verschillende soorten arbeidsovereenkomsten: instrumenten voor het personeelsbeleid

Het type arbeidsovereenkomst waarmee personeel in dienst wordt genomen, is een belangrijk instrument voor het human-resourcesbeleid van de ondernemingen. De arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur bevordert in principe de stabiliteit van de relatie tussen beide partijen; ze vormt nog altijd het meest voorkomende model. Om soepeler in te spelen op de behoeften van de onderneming of de aanzet te geven tot een duurzamer arbeidsrelatie, bieden de overeenkomsten voor bepaalde duur andere organisatiemogelijkheden, terwijl ze toch een directe band tussen werkgever en werknemer handhaven. Daarentegen verbreekt het beroep op uitzendarbeid die relatie tussen de werknemer en de onderneming waarvoor hij arbeidsprestaties verricht. De sociale balansen maken het mogelijk die verschillende vormen van arbeidsovereenkomsten op een structurele wijze te analyseren en hun ontwikkeling te schetsen volgens de bedrijfstak en de bedrijfsgrootte.

1.3.1 In het personeelsregister ingeschreven werknemers

De daling van het personeelsbestand in de ondernemingen uit het staal tussen 31 december 2001 en 31 december 2002 deed zich voor in alle categorieën van arbeidsovereenkomsten, zowel die voor onbepaalde duur als overeenkomsten die expliciet of impliciet een beperking in de tijd inhouden. Zo verminderde het aantal arbeidsovereenkomsten voor onbepaalde duur met 4.460 eenheden,

TABEL 6 IN HET PERSONEELSREGISTER INGESCHREVEN WERKNEMERS: UITSPLITSING NAAR ARBEIDSOVEREENKOMST
(beperkte populatie)

	Procenten van het totaal		Eenheden, veranderingen tussen 31 december van 2001 en 2002
	2001	2002	
Overeenkomsten voor onbepaalde duur . .	94,0	94,2	-4.460
Overeenkomsten voor bepaalde duur	4,6	4,5	-575
Vervangingsovereenkomsten . .	1,3	1,1	-2.368
Overeenkomsten voor een duidelijk omschreven werk . .	0,2	0,2	-213
Totaal	100,0	100,0	-7.616

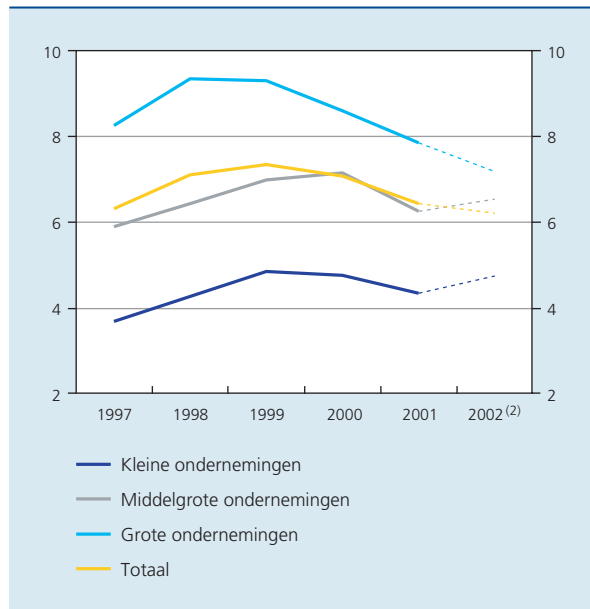
Bron: NBB (sociale balansen).

(1) European foundation for the improvement of living and working conditions, *Working-time preferences and work-life balance in the EU: some policy considerations for enhancing the quality of life*, Dublin, 2003.

GRAFIEK 8 AANDEEL VAN DE ARBEIDSOVEREENKOMSTEN MET EEN EXPLICIET OF IMPLICIET BEPERKTE DUUR⁽¹⁾: UITSPLETSING NAAR ONDERNEMINGSGROOTTE

(procenten van het totaal)

Bron: NBB (sociale balansen).

(1) Het gaat om overeenkomsten voor bepaalde duur, vervangingsovereenkomsten en overeenkomsten voor een duidelijk omschreven werk.

(2) Aandeel geraamd door op de waarden voor de totale populatie in 2001 de veranderingen toe te passen die tussen 2001 en 2002 in de beperkte populatie werden opgetekend.

dat is een daling met 0,4 pct. van dit personeelsbestand, en liep het aantal werknemers met een overeenkomst voor bepaalde duur terug met 575 eenheden, dat is een afname met 0,9 pct. De vervangingsovereenkomsten en de overeenkomsten voor een duidelijk omschreven werk, die veel minder vaak voorkomen, verloren nog meer terrein, met dalingen van respectievelijk 14 en 9 pct. Dat het stelsel van de loopbaanonderbrekingen – waarbij expliciet in een vervanging van de werknemer werd voorzien – niet werd verlengd, verklaart wellicht voor een deel de daling van het aantal vervangingsovereenkomsten.

Die bewegingen blijven echter marginaal in het licht van de relatieve omvang van die verschillende overeenkomsten, zodat de opsplitsing van het personeel naar het type van overeenkomst vrijwel onveranderd is gebleven tussen 2001 en 2002: de werknemers met een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur blijven een overweldigende meerderheid van het personeelsbestand uitmaken, namelijk 94,2 pct. van het totaal, tegen 94 pct. een jaar voordien. Het aandeel van de overeenkomsten voor bepaalde duur is slechts zeer licht teruggelopen, namelijk van 4,6 pct. tot 4,5 pct., wat ook het geval was voor de vervangingsovereenkomsten, die verminderden van 1,3 tot

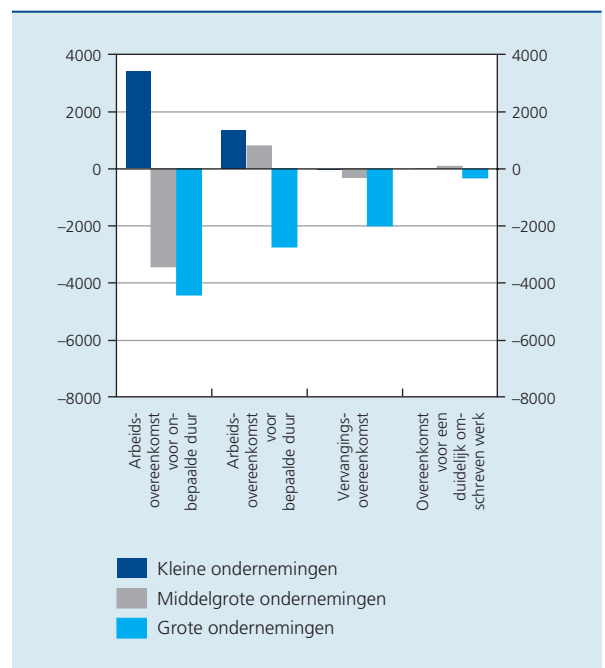
1,1 pct., terwijl het aandeel van de arbeidsovereenkomsten die worden gesloten voor een duidelijk omschreven werk onveranderd bleef op 0,2 pct.

Die relatieve algemene stabiliteit verhult in werkelijkheid uiteenlopende ontwikkelingen volgens de omvang van de ondernemingen. Het aandeel van de overeenkomsten die expliciet of impliciet een beperking in de tijd inhouden, is aanzienlijk gedaald in de vennootschappen met meer dan 250 VTE, wat een voortzetting betekende van de sinds 1999 opgetekende neerwaartse beweging. In de kleine en middelgrote ondernemingen, daarentegen, is dat aandeel gegroeid met 0,3 procentpunt, waardoor de in 2001 ingezette daling werd onderbroken.

In de kleine vennootschappen is het aantal werkzame personen in de loop van het verslagjaar gegroeid met 1,4 pct., of in totaal 4.758 eenheden, voor de werknemers met een overeenkomst voor bepaalde duur en die met een overeenkomst voor onbepaalde duur samen. In de middelgrote ondernemingen, daarentegen, veroorzaakte de uitgesproken daling van de overeenkomsten voor onbepaalde duur een inkrimping van het totale personeelsbestand, ondanks de stijging van het aantal

GRAFIEK 9 VERANDERING VAN HET AANTAL INGESCHREVEN WERKNEMERS TUSSEN 31 DECEMBER VAN 2001 EN 2002: UITSPLETSING NAAR ARBEIDSOVEREENKOMST EN ONDERNEMINGSGROOTTE

(personen, beperkte populatie)

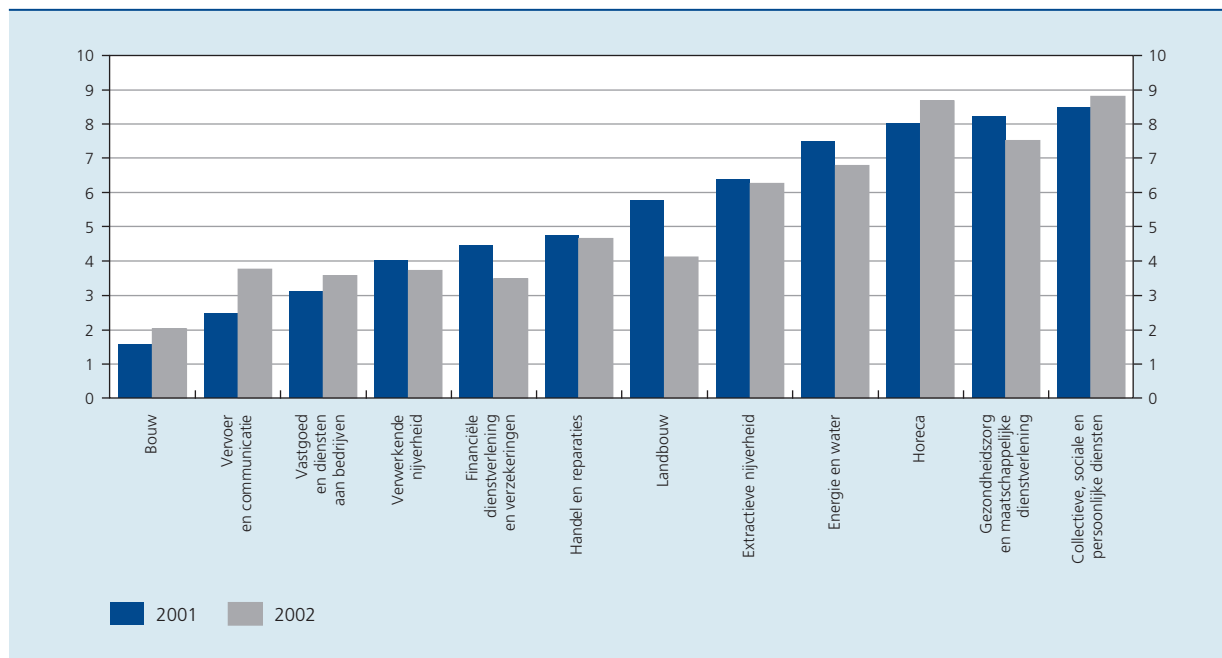

Bron: NBB (sociale balansen).

GRAFIEK 10

AANDEEL VAN DE OVEREENKOMSTEN VOOR BEPAALDE DUUR: UITSPLITSING NAAR BEDRIJFSTAK

(procenten van het totaal, beperkte populatie)

Bron: NBB (sociale balansen).

overeenkomsten voor bepaalde duur. In de grote ondernemingen, ten slotte, waren er in alle categorieën van arbeidsovereenkomsten aanzienlijke netto personeelsverliezen. De daling van de vervangingsovereenkomsten met circa 2.000 eenheden is wellicht voor een deel toe te schrijven aan de invoering, sinds januari 2002, van het tijdskrediet ter vervanging van de loopbaanonderbreking. In tegenstelling tot de loopbaanonderbreking verplicht het tijdskrediet de werkgevers niet meer de werknemers te vervangen die gebruik maken van het recht om hun loopbaan volledig of gedeeltelijk te onderbreken.

Het aandeel van de arbeidsovereenkomsten voor bepaalde duur evolueerde tevens uiteenlopend in de verschillende bedrijfstakken. Het nam toe in de branches waarin dat aandeel het kleinst was, namelijk de bouw, vervoer en communicatie, en vastgoed en diensten aan bedrijven, alsook in die waarin het genoemde aandeel het grootst was, behalve in de bedrijfstak gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, waar het aanzienlijk is teruggelopen. De sterkste dalingen werden opgetekend in de landbouw en in de branche financiële dienstverlening en verzekeringen.

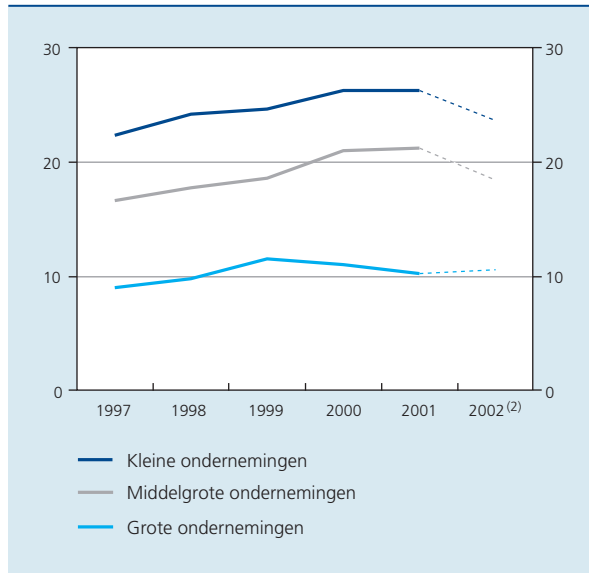
De rotatiegraad van de overeenkomsten voor onbepaalde duur kan enkel worden berekend voor de ondernemingen die een volledig schema neerleggen. Die rotatiegraad relateert het aantal uitgetreden werknemers met een

overeenkomst voor onbepaalde duur tijdens een bepaald boekjaar aan het personeelsbestand in het begin van dat boekjaar, en maakt het mogelijk de snelheid te meten van de vernieuwing van het voor onbepaalde duur aangeworven personeel. In de grote ondernemingen is die rotatiegraad licht gestegen tussen 2001 en 2002, namelijk van 10 tot 10,4 pct. Daarentegen is hij in de kleine vennootschappen en in de middelgrote bedrijven die een volledige sociale balans indienen, sterk teruggelopen tot respectievelijk 23,7 en 18,4 pct. De verschillen tussen de vernieuwingsnelheid van het personeelsbestand in de kmo's en de grote ondernemingen, die waren toegenomen in 2000 en 2001, lijken dan ook opnieuw te verkleinen.

1.3.2 Uitzendarbeid in de ondernemingen die een volledig schema neerleggen

De sociale balans verzamelt enkel gegevens over het beroep op uitzendarbeid in de ondernemingen die een volledig schema neerleggen en verschaft dus maar gedeeltelijke informatie over vennootschappen met een beperkt personeelsbestand. Kleine ondernemingen die een volledig schema indienen, zijn immers relatief schaars. In 2002 maakten ze slechts 8 pct. uit van de vennootschappen met minder dan 10 VTE en minder dan 40 pct. van de bedrijven die 10 tot 50 VTE in dienst hebben. De volgende resultaten moeten dus omzichtig worden

GRAFIEK 11 ROTATIEGRAAD⁽¹⁾ VAN DE WERKNEMERS MET EEN ARBEIDSOVEREENKOMST VOOR ONBEPAALE DUUR IN DE ONDERNEMINGEN DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA NEERLEGGEN: UITSPILSING NAAR ONDERNEMINGSGROOTTE (procenten, beperkte populatie)

Bron: NBB (sociale balansen).

- (1) De rotatiegraad wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal in 2002 geregistreerde uittredingen en het personeelsbestand aan het einde van het boekjaar 2002, verminderd met de in de loop van het boekjaar 2002 geregistreerde intredingen en vermeerderd met de uittredingen tijdens dat jaar.
- (2) Aandeel geraamd door op de waarden voor de totale populatie in 2001 de veranderingen toe te passen die tussen 2001 en 2002 in de beperkte populatie werden opgetekend.

geïnterpreteerd, in de wetenschap dat er geen volledige informatie bestaat voor de kleine ondernemingen. In totaal bestreken de gegevens over de beperkte populatie in 2002 echter ongeveer 40 pct. van het door uitzendkrachten gewerkte arbeidsvolume zoals het blijkt uit de statistieken van Federgon, de federatie van uitzendbedrijven, ongeacht of dat arbeidsvolume uitgedrukt is in VTE of in arbeidsuren. Die gegevens blijven bijgevolg voldoende representatief om er lering uit te trekken.

Het aandeel van de uitzendarbeid uitgedrukt in VTE ten opzichte van de totale gesalarieerde werkgelegenheid, eveneens uitgedrukt in VTE, was gestegen van 2,4 pct. in 1997 tot 3 pct. in 2000. Vervolgens daalde het in 2001 tot nog slechts 2,7 pct. van de totale gesalarieerde werkgelegenheid. De resultaten voor de beperkte populatie wijzen op een nieuwe lichte vermindering van dat aandeel tussen 2001 en 2002, namelijk van 2,7 tot 2,6 pct. Die herhaalde daling is wellicht toe te schrijven aan het aanhoudend sombere conjunctuurklimaat, aangezien het volume van de uitzendarbeid een van de eerste indicatoren is die een herstel vertoont wanneer de vraag stijgt, doordat die arbeidsvorm flexibel wordt aangewend.

Het totale volume van de door uitzendkrachten gewerkte uren en de kosten daarvan zijn eveneens afgenomen. Dat volume bedroeg 3,1 pct. van het totale aantal gewerkte uren in de ondernemingen die in 2002 een volledig schema hebben neergelegd, terwijl hun personeelskosten 2,2 pct. van de totale loonkosten uitmaakten, tegen respectievelijk 3,2 en 2,3 pct. in 2001. Daarentegen is het gemiddelde aantal jaarlijks door een uitzendkracht gewerkte uren licht gestegen, namelijk met 0,4 pct., tot 1.873 uur. De uurloonkosten voor uitzendarbeid zijn ook toegenomen, namelijk met 4,2 pct., dat is ietwat trager dan voor de ingeschreven werknemers (4,9 pct.), en bereikten 21,62 euro.

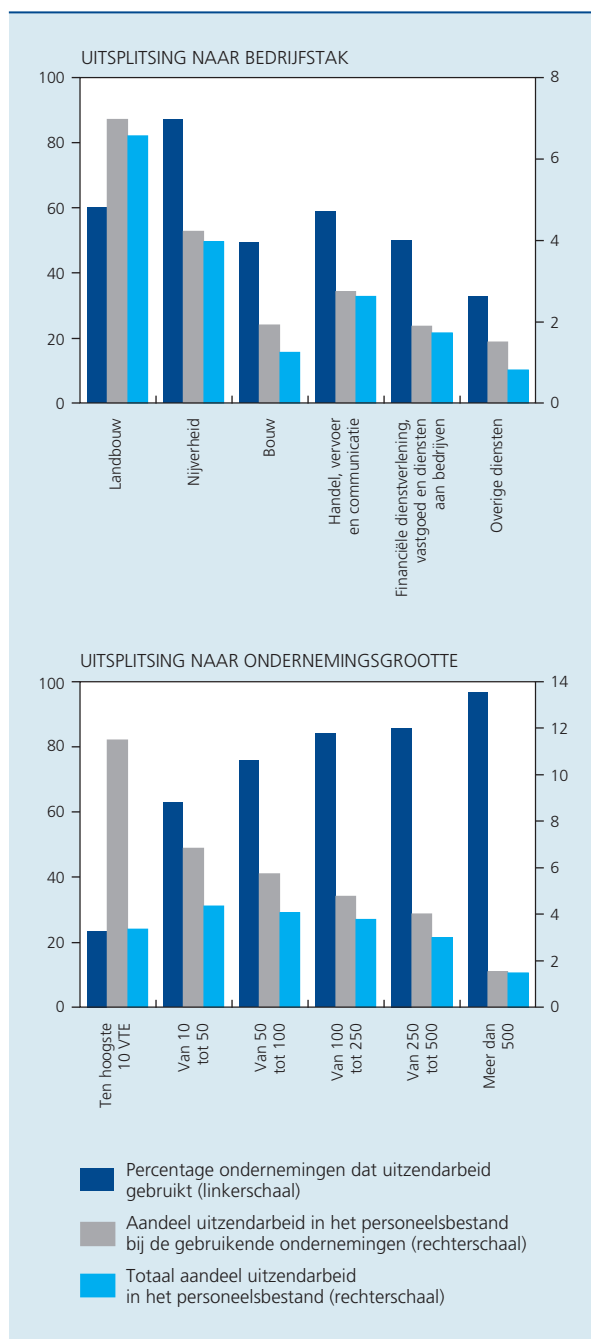
Het aandeel van uitzendarbeid in het personeelsbestand liep in alle bedrijfstakken terug, behalve in de landbouw (maar voor die branche kan de representativiteit van de resultaten niet worden gegarandeerd), de extractieve nijverheid en vervoer en communicatie. De daling was zeer uitgesproken in de financiële dienstverlening, de horeca en de bouw. Het aandeel van uitzendarbeid verminderde in de laatstgenoemde branche immers van 1,5 tot 1,3 pct., hoewel het sinds januari 2002 niet meer verboden is voor bouwwerken een beroep te doen op uitzendarbeid. Ook in de grote ondernemingen (-0,1 procentpunt) en in de middelgrote (-0,3 procentpunt) nam dat aandeel af, terwijl het zeer licht toenam in de vennootschappen met minder dan 50 VTE.

TABEL 7 UITZENDARBEID IN DE ONDERNEMINGEN DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA NEERLEGGEN (beperkte populatie)

	2001	2002
In procenten van het totaal		
Aantal VTE	2,7	2,6
Gewerkte uren	3,2	3,1
Personeelskosten	2,3	2,2
In eenheden		
Aantal VTE	29.003	27.341
Gewerkte uren (duizenden)	54.082	51.209
Gewerkte uren per VTE	1.865	1.873
Personeelskosten per gewerkt uur (in euro)	20,75	21,62
In procenten van de door Federgon opgetekende uitzendarbeid		
Aantal VTE	42,5	41,5
Gewerkte uren	40,4	39,6

Bronnen: Federgon, NBB (sociale balansen).

GRAFIEK 12 UITZENDARBEID, IN 2002, IN DE ONDERNEMINGEN DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA NEERLEGGEN
(procenten, beperkte populatie)

Bron : NBB (sociale balansen).

vertegenwoordigden. In de bedrijfstak handel, vervoer en communicatie maakt bijna 60 pct. van de ondernemingen gebruik van uitzendarbeid, net als de helft van de vennootschappen uit de branche financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven en uit de bouw. Daarentegen zet slechts een derde van de ondernemingen in de branche collectieve, sociale en persoonlijke diensten uitzendkrachten in.

Het beroep op uitzendarbeid neemt doorgaans toe naarmate de ondernemingen groter zijn. Terwijl slechts 25 pct. van de vennootschappen met minder dan 10 VTE die een volledig schema neerleggen, uitzendkrachten in dienst neemt, komt uitzendarbeid in de bedrijven met meer dan 500 VTE vrijwel algemeen voor. Daarentegen maken uitzendkrachten minder dan 1,5 pct. van het totale personeelsbestand van die zeer grote vennootschappen uit, tegen tweemaal zoveel in de kleine bedrijven. In de ondernemingen met minder dan 10 VTE die gebruik maken van uitzendarbeid, vertegenwoordigen de uitzendkrachten immers meer dan 10 pct. van de werknemers.

1.4 Maatregelen ter ondersteuning van de werkgelegenheid

Staat III van de sociale balans betreffende de maatregelen ten gunste van de werkgelegenheid werd de laatste jaren zelden onderzocht. Dit komt doordat de in de sociale balans opgenomen lijst van maatregelen ter ondersteuning van de werkgelegenheid nooit werd bijgewerkt, terwijl tegelijkertijd het beleid ter bevordering van de werkgelegenheid grondig werd herschikt. Hoewel zij werd aangevuld bij koninklijk besluit van 2 april 2001, is de momenteel bestaande tabel (zie bijlage 2) nog niet volledig actueel. Zo moet voor het boekjaar 2002 nog de aanwending van volledige of gedeeltelijke loopbaanonderbreking worden vermeld, hoewel die stelsels sinds 1 januari 2002 werden vervangen door het tijdskrediet.

Hoe dan ook, uit de aanwending van de verschillende in de tabel van staat III omschreven maatregelen blijkt dat de meeste van toepassing zijn op minder dan 1 pct. van de beperkte populatie. Enkel de algemene maatregelen ter ondersteuning van de werkgelegenheid vallen blijkbaar in de smaak bij de werkgevers. Zo had het « Sociale Maribel »-programma, dat voorziet in een vermindering van de sociale-zekerheidsbijdragen voor de werkgevers van de openbare en particuliere non-profitsector (en dat activiteiten betreft zoals gezondheidszorg, opvang en tewerkstelling van gehandicapten, jeugdbescherming, kinderopvang, sport en cultuur), in 2002 betrekking op 3 pct. van de werknemers. Deze laatste behoorden hoofdzakelijk tot de verwerkende nijverheid (43 pct. van het totaal van de betrokken

Afgezien van de landbouw zijn de ondernemingen van de nijverheid veruit de grootste gebruikers van uitzendarbeid. In 2002 deed 87 pct. van de ondernemingen uit die bedrijfstak een beroep op uitzendkrachten, die 4,2 pct. van het personeel van de gebruikers en 4 pct. van het totale personeelsbestand van de branche

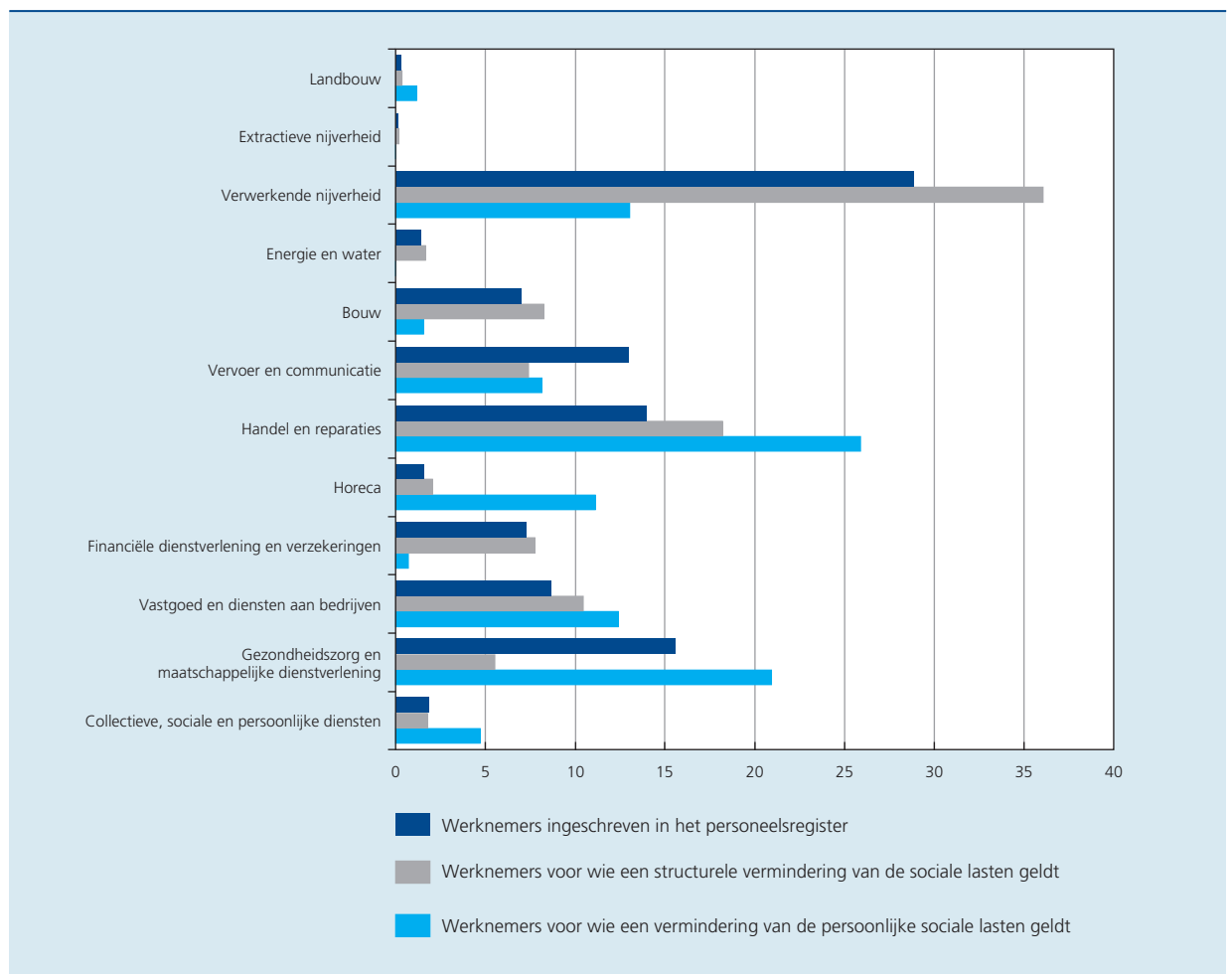
werknemers) – een branche met heel wat ondernemingen die aangepast werk aanbieden – de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (41 pct.), de bouw (9 pct.) en de handel (3 pct.).

De structurele vermindering van de werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid en de vermindering van de persoonlijke bijdragen van de laagbetaalde werknemers gelden voor meer personen. De eerste maatregel, die bestaat in een forfaitaire vermindering die verschilt naargelang van het loon en de werkregeling van de werknemer, is gelijkmatig van toepassing op de werkgevers die onderworpen zijn aan het geheel van sociale-zekerheidsstelsels. In 2002 sloeg die maatregel op 68 pct. van de werknemers van de beperkte populatie. De tweede maatregel is van toepassing op de werknemers van wie het loon onder een bepaald plafond blijft, die recht hebben op een forfaitaire verlaging van de

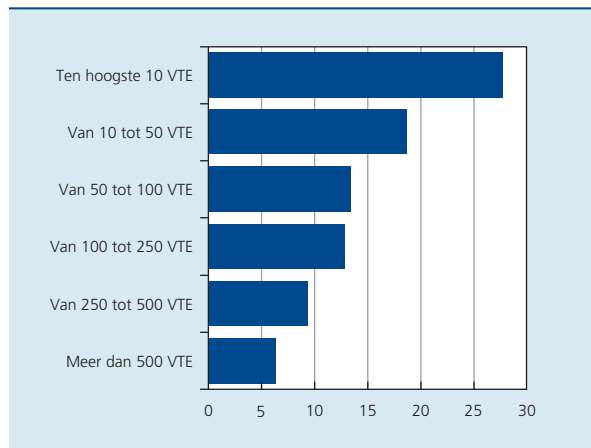
normale persoonlijke bijdragen (13,7 pct.); deze verlaging neemt geleidelijk af naarmate het loon hoger wordt. In 2002 genoot 12 pct. van de werknemers uit de beperkte populatie een dergelijke verlaging. Die percentages liggen lager dan die van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid, wat zou kunnen betekenen dat een deel van de werkgevers die een sociale balans moet neerleggen, geen informatie verstrekt over de maatregelen ter ondersteuning van de werkgelegenheid.

De opsplitsing naar bedrijfstak van de werknemers die structurele verminderingen van de sociale lasten genieten, sluit relatief nauw aan bij die van alle ingeschreven werknemers samen. Aangezien ze echter niet van toepassing is op sommige loontrekkenden die reeds onder de « Sociale Maribel »-regeling vallen (onder meer werknemers van ziekenhuizen), blijft ze in de gezondheidszorg ver onder

GRAFIEK 13 UITSPLITSING NAAR BEDRIJFSTAK, IN 2002, VAN HET TOTALE PERSONEELSBESTAND EN VAN DE WERKNEMERS VOOR WIE EEN STRUCTURELE OF PERSOONLIJKE VERMINDERING VAN DE SOCIALE BIJDRAGEN GELDT
(procenten van het totaal, beperkte populatie)

GRAFIEK 14 WERKNEMERS DIE IN 2002 EEN VERMINDERING VAN DE PERSOONLIJKE SOCIALE-ZEKERHEIDSBIDRAGEN GENOTEN: UITSPLITSING NAAR ONDERNEMINGSGROOTTE (procenten van het totaal, beperkte populatie)

Bron: NBB (sociale balansen).

het relatieve aandeel van het geheel van werknemers in die branche. Dat is ook het geval in de bedrijfstak vervoer en communicatie. Dit zou komen doordat de statutaire werknemers van de overheidsbedrijven niet in aanmerking komen voor die vermindering. Bovendien is deze laatste niet cumuleerbaar met bepaalde plannen ter ondersteuning van de werkgelegenheid, zoals de plus-een-, plus-twee- en plus-drie-plannen, het banenplan en de startbaanovereenkomst, wat een deel van de overblijvende verschillen kan verklaren, zonder dat de

sociale balans meer opheldering kan verschaffen omtrent de oorzaken van die verschillen.

Ten slotte worden de persoonlijke sociale-zekerheidsbijdragen vaker verlaagd in de bedrijfstakken met traditioneel lagere lonen, namelijk in de horeca (die maatregel geldt voor 81 pct. van de werknemers uit die branche), de landbouw (48 pct.), de collectieve, sociale en persoonlijke diensten (30 pct.), alsook in de handel, de branche vastgoed en diensten aan bedrijven en de gezondheidszorg (waar respectievelijk 22, 17 en 16 pct. van de werknemers erbij betrokken zijn).

Bovendien zijn de werknemers waarvoor die maatregel geldt, het talrijkst in de kleine ondernemingen: 28 pct. van de werknemers in de ondernemingen met minder dan 10 VTE geniet een vermindering. Die verhouding neemt af tot 19 pct. in de bedrijven met 10 tot 50 VTE. In de middelgrote ondernemingen is die maatregel van toepassing op zowat 13 pct. van het personeel, terwijl dat percentage nog kleiner is in de grote ondernemingen, met respectievelijk 9 pct. in de ondernemingen met 250 tot 500 VTE en 6 pct. in die met meer dan 500 VTE.

2. Personeelskosten

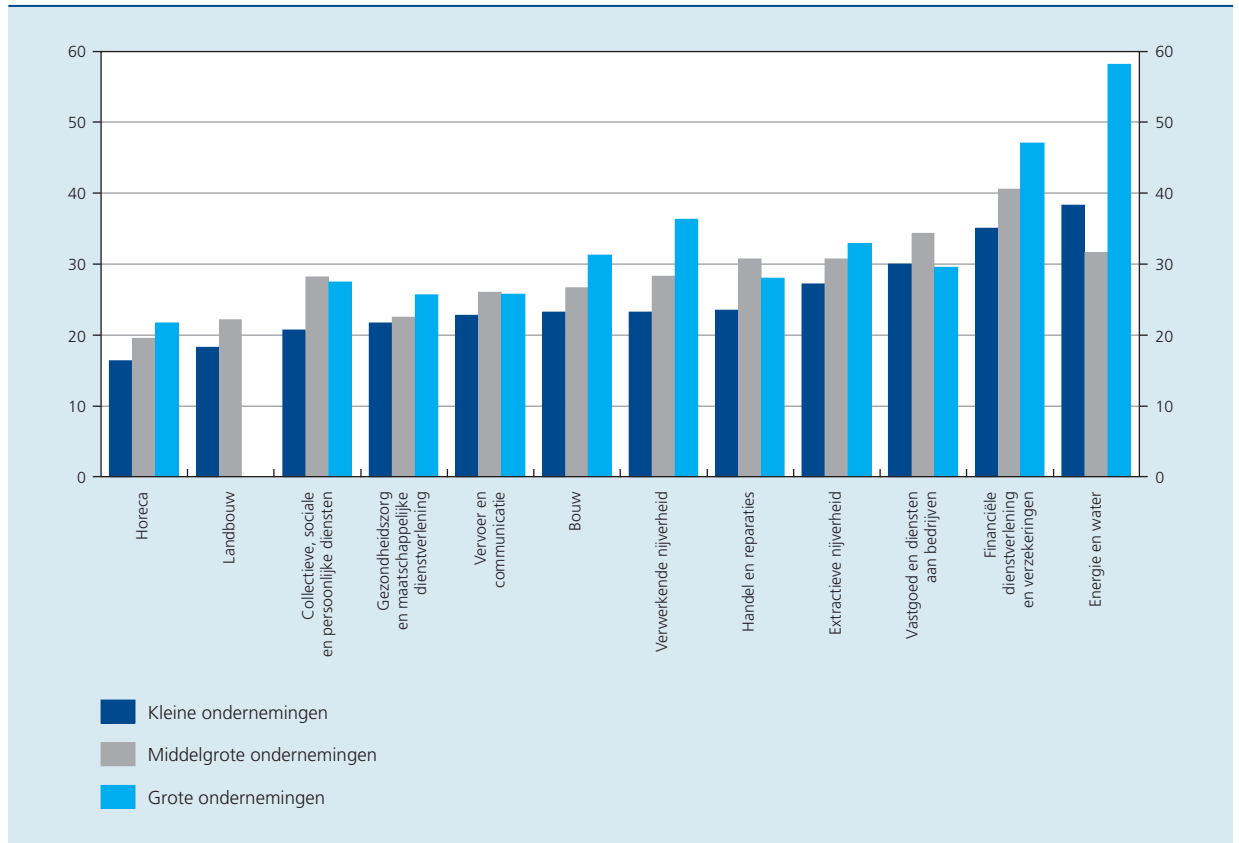
De gegevens van de sociale balans zijn niet volledig vergelijkbaar met de informatie over de personeelskosten in de nationale rekeningen. Bepaalde kosten die in de nationale rekeningen in de loonsom worden geboekt, zijn immers niet terug te vinden in de sociale balans. Dat is onder meer het geval voor de stortingen van

TABEL 8 PERSONEELSKOSTEN VOOR DE IN HET PERSONEELSREGISTER INGESCHREVEN WERKNEMERS

	Totale populatie					Beperkte populatie		
	1997	1998	1999	2000	2001	2001	2002	Veranderingspercentages tussen 2001 en 2002
Per VTE, in euro	38.282	39.714	40.666	41.365	42.757	44.118	45.681	3,5
Per gewerkt uur, in euro								
per voltijdwerker	24,36	25,39	26,14	26,72	28,09	28,88	30,17	4,5
per deeltijdwerker	20,48	20,93	21,26	21,97	22,94	24,01	25,97	8,2
gemiddeld	23,92	24,84	25,50	26,10	27,37	28,23	29,58	4,8
Kostprijs per uur van een deeltijdwerker in procenten van een voltijdwerker	84,1	82,4	81,3	82,2	81,7	83,1	86,1	-

Bron: NBB (sociale balansen).

GRAFIEK 15 PERSONEELSKOSTEN PER GEWERKT UUR IN 2002: UITSPILSING NAAR BEDRIJFSTAK EN ONDERNEMINGSGROOTTE
(in euro, jaargemiddelden, beperkte populatie)

Bron: NBB (sociale balansen).

ondernemingen aan gepensioneerde personeelsleden, maar ook voor bepaalde duidelijk personeelsgebonden herstructureringskosten. Bovendien hebben de resultaten van deze analyse betrekking op een beperkte ondernemingspopulatie, waarin de tijdens de boekjaren 2001 en 2002 opgerichte of verdwenen vennootschappen niet zijn opgenomen, in tegenstelling tot de nationale rekeningen, die exhaustief zijn.

De personeelskosten voor het geheel van de in het personeelsregister van de ondernemingen uit de beperkte populatie ingeschreven werknemers zijn tussen 2001 en 2002 met 3,5 pct. gestegen. Aangezien de werkgelegenheid in VTE onveranderd bleef, kan deze verhoging volledig worden toegeschreven aan de stijging van de gemiddelde jaarlijkse kosten per werknemer, van 44.118 euro in 2001 tot 45.681 euro in 2002. De stijging van de loonkosten in de beperkte populatie komt veel sterker tot uiting bij de deeltijdwerkers, maar dit verschil zou ten dele het gevolg kunnen zijn van onverklaarde ontwikkelingen bij enkele grote ondernemingen.

Hoewel de werkgelegenheid stabiel is gebleven, is het arbeidsvolume tussen 2001 en 2002 met 1,2 pct. afgenomen, zodat de personeelskosten per gewerkt uur sneller zijn gestegen dan de kosten per werknemer. In 2002 beliepen de kosten van een arbeidsuur in de ondernemingen van de beperkte populatie gemiddeld 29,58 euro, tegen 28,23 euro in 2001, een stijging met 4,8 pct.

Uit de sociale balansen blijkt dat de uurloonkosten sterk variëren volgens de bedrijfstak (zie bijlage 8), maar ook volgens de omvang van de onderneming. In de kleine vennootschappen beliepen de uurloonkosten in 2002 gemiddeld 24,06 euro, of 73 pct. van het peil van de grote ondernemingen, waar de uurloonkosten 32,75 euro bedroegen. Voor de middelgrote bedrijven beliep deze verhouding 87 pct. De horeca is de bedrijfstak met de laagste uurloonkosten van de hele economie en dit voor alle ondernemingsgroottes, van nabij gevolgd door de landbouw. In de regel stijgen de uurloonkosten met de ondernemingsgrootte, maar dat is niet altijd het geval. In de bedrijfstak energie, bijvoorbeeld, waar de

gemiddelde uurloonkosten het hoogst zijn, valt op dat deze in de middelgrote ondernemingen lager zijn dan in de kleine ondernemingen. In de bedrijfstakken handel, en vastgoed en diensten aan bedrijven liggen de kosten in de middelgrote bedrijven hoger dan in de grote ondernemingen. Hetzelfde geldt, zij het in mindere mate, voor de collectieve, sociale en persoonlijke diensten en voor vervoer en communicatie.

Niet enkel de niveaus, maar ook de ontwikkelingen van de personeelskosten waren zeer uiteenlopend. In de kleine ondernemingen was de stijging groter (5,4 pct.) dan in de middelgrote (5 pct.) en de grote ondernemingen (4,8 pct.). In de bedrijfstakken energie, en financiële dienstverlening en verzekeringen, waar de uurloonkosten al het hoogst waren, werd de sterkste stijging opgetekend, met name respectievelijk 9,1 en 6,2 pct. Ook in de bedrijfstakken gezondheidszorg, vervoer en communicatie, en collectieve, sociale en persoonlijke diensten stegen de uurloonkosten sterker dan gemiddeld. In de extractieve nijverheid en in de landbouw, daarentegen, bedroeg de toename nauwelijks meer dan 4 pct.

2002 was het tweede jaar van de tweejarige periode waar het centrale akkoord 2001-2002 betrekking op had. Om de ontwikkeling te meten die tussen 2001 en 2002 werd opgetekend in de ondernemingen die een sociale balans neerleggen, werd een constante ondernemingspopulatie samengesteld die licht verschilt van de voor de rest van de analyse gebruikte populatie. Geselecteerd werden de vennootschappen die in 2001-2002 deel uitmaakten van de beperkte populatie en die eveneens een sociale balans hadden neergelegd voor het jaar 2000. Het gaat bijgevolg om een constante populatie van ondernemingen die voor elk van deze drie jaren een sociale balans hebben neergelegd die voldoet aan de gebruikelijke kwaliteitscriteria (zie bijlage 1). Die werkmethode brengt onvermijdelijk een selectiefout teweeg omdat de vennootschappen die gedurende die periode van drie jaar zijn opgericht of failliet gingen, niet zijn meegeteld. In totaal telt deze ad-hocpopulatie 2000-2002 32.656 ondernemingen, die in 2002 samen 1.256.000 werknemers in dienst hadden, zowat 93 pct. van het bestand van de beperkte populatie die voor de rest van de analyse wordt gebruikt.

In meer dan 60 pct. van de ondernemingen van deze nieuwe populatie, die 70 pct. van het totale personeelsbestand tewerkstellen, zijn de uurloonkosten tussen 2000 en 2002 gestegen met meer dan 7 pct. In een vijfde van de ondernemingen, die ongeveer 22 pct. van de werknemers uit de constante populatie tewerkstellen, bleef de stijging van de uurloonkosten onder dat peil. In 60 pct. van de gevallen viel de opgetekende stijging

TABEL 9 OPSPLITSING, IN 2002, VAN DE ONDERNEMINGEN EN DE IN HET PERSONEELSREGISTER INGESCHREVEN WERKNEMERS NAAR DE TUSSEN 2000 EN 2002 OPGETEKENDE STIJGING VAN DE PERSONEELSKOSTEN PER UUR
(procenten van het totaal, constante populatie 2000-2002)

Verloop van de uurloonkosten	Aantal ondernemingen	Aantal werknemers (jaargemiddelden) ⁽¹⁾
Negatief of gelijk aan 0	16,1	7,8
Meer dan 0 tot en met 2,5 pct.	5,5	4,4
Meer dan 2,5 tot en met 5 pct.	8,0	8,8
Meer dan 5 tot en met 7 pct.	8,3	8,9
Meer dan 7 pct.	62,1	70,1
Totaal	100,0	100,0
<i>p.m. Eenheden</i>	32.656	1.255.778

Bron: NBB (sociale balansen).

(1) Rubriek 1001 + rubriek 1002.

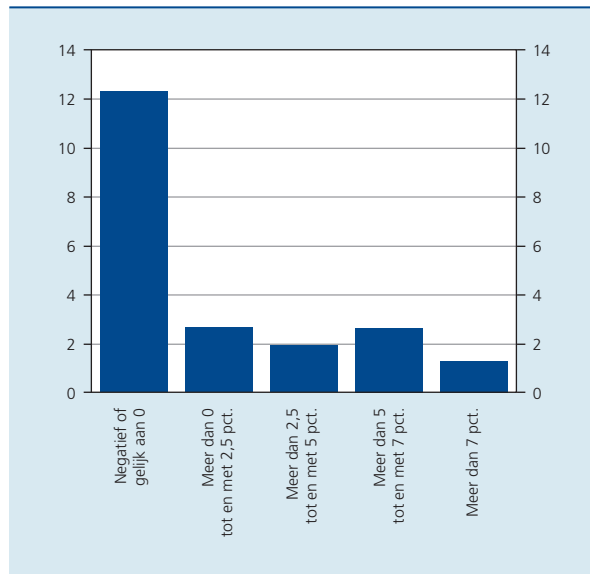
geringer uit dan de op macro-economisch niveau berekende gecumuleerde indexatie voor deze twee jaren, namelijk 4,8 pct. In de overige ondernemingen zijn de uurloonkosten (soms aanzienlijk) gedaald en bedroeg de daling gemiddeld zo'n 10 pct.

In de groep van ondernemingen waar de uurloonkosten zijn gedaald, is de werkgelegenheid uitgedrukt in VTE het sterkst gestegen, zonder dat de redenen voor de daling van de uurloonkosten formeel kunnen worden vastgesteld. De daling kan immers veroorzaakt zijn door het feit dat deze ondernemingen vaker een beroep hebben gedaan op banenplannen waarmee ze soms aanzienlijke kortingen kunnen krijgen op de sociale lasten, maar ook door de vervanging van ervaren of oudere werknemers door goedkopere nieuwe krachten of zelfs ook door een stijging van het arbeidsvolume die niet gecompenseerd werd door een vergelijkbare loonstijging. In de ondernemingen, vaak van beperkte omvang, waar de personeelskosten per uur verminderd zijn, is het in VTE uitgedrukte personeelsbestand tijdens de verslagperiode met meer dan 12 pct. gestegen. Deze verhoging voltrok zich voor twee derde in het jaar 2001 en voor een derde in 2002, terwijl de daling van de uurloonkosten nagenoeg uitsluitend in 2001 plaatsvond. In de ondernemingen waar de stijging van de uurloonkosten onder de 7 pct. bleef, varieerde de uitbreiding van het personeelsbestand over de periode 2001-2002 tussen 1,9 en 2,7 pct., aangezien de stijging van de werkgelegenheid in 2001 gevolgd werd door een lichte daling in 2002. In de ondernemingen

GRAFIEK 16 VERLOOP VAN DE GEMIDDELDE WERKGELEGENHEID IN VTE TUSSEN 2000 EN 2002: UITSPLITSING VAN DE ONDERNEMINGEN NAAR DE STIJGING VAN DE PERSONEELSKOSTEN PER UUR TUSSEN 2000 EN 2002

(veranderingspercentages, constante populatie 2000-2002)

Bron: NBB (sociale balansen).

waar de stijging van de uurloonkosten meer dan 7 pct. bedroeg, tenslotte, is de werkgelegenheid tijdens de twee bestudeerde jaren slechts met 1,3 pct. toegenomen. De in 2002 opgetekende daling van de werkgelegenheid met 0,8 pct. deed de stijging van het voorgaande boekjaar

immers gedeeltelijk teniet. Al bij al is de het aantal VTE in de constante populatie tussen 2000 en 2002 met 2,3 pct. toegenomen.

De totale stijging van de uurloonkosten voor de ondernemingen uit de beperkte populatie bedroeg tijdens de periode gemiddeld 9,9 pct., gelijk verdeeld over de twee jaren, dat is iets meer dan de 9,4 pct. die in de nationale rekeningen werd opgetekend voor de particuliere sector. De omvang van de stijging was vergelijkbaar voor de kleine, de middelgrote en de grote ondernemingen. Een analyse van elk van de twee jaren afzonderlijk of van de verschillende bedrijfstakken toont echter aan dat deze schijnbare homogeniteit zeer uiteenlopende realiteiten verhult. In de kleine ondernemingen was de stijging tijdens het eerste jaar van het akkoord bijvoorbeeld geringer, terwijl de situatie in de grote ondernemingen omgekeerd was. In de bedrijfstak van de financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven, waar de totale stijging met 7,2 pct. het meest beperkt bleef, hebben vooral de grote ondernemingen aan die gemeten ontwikkeling bijgedragen. Een soortgelijke situatie doet zich voor in de bedrijfstak overige diensten. In de handel en de bouw, daarentegen, was de stijging in de grote ondernemingen sterker dan in de kleine of middelgrote ondernemingen. In de nijverheid was de stijging bij de grote bedrijven vergelijkbaar met die van de middelgrote ondernemingen en iets sterker dan bij de kleine ondernemingen.

Hoewel in de centrale akkoorden een loonnorm op macro-economisch niveau is vastgelegd, biedt het mechanisme voor de loonvorming een vrij ruime marge

TABEL 10 VERANDERING VAN DE PERSONEELSKOSTEN PER UUR TUSSEN 2000 EN 2002: UITSPLITSING NAAR BEDRIJFSTAK EN ONDERNEMINGSGROOTTE

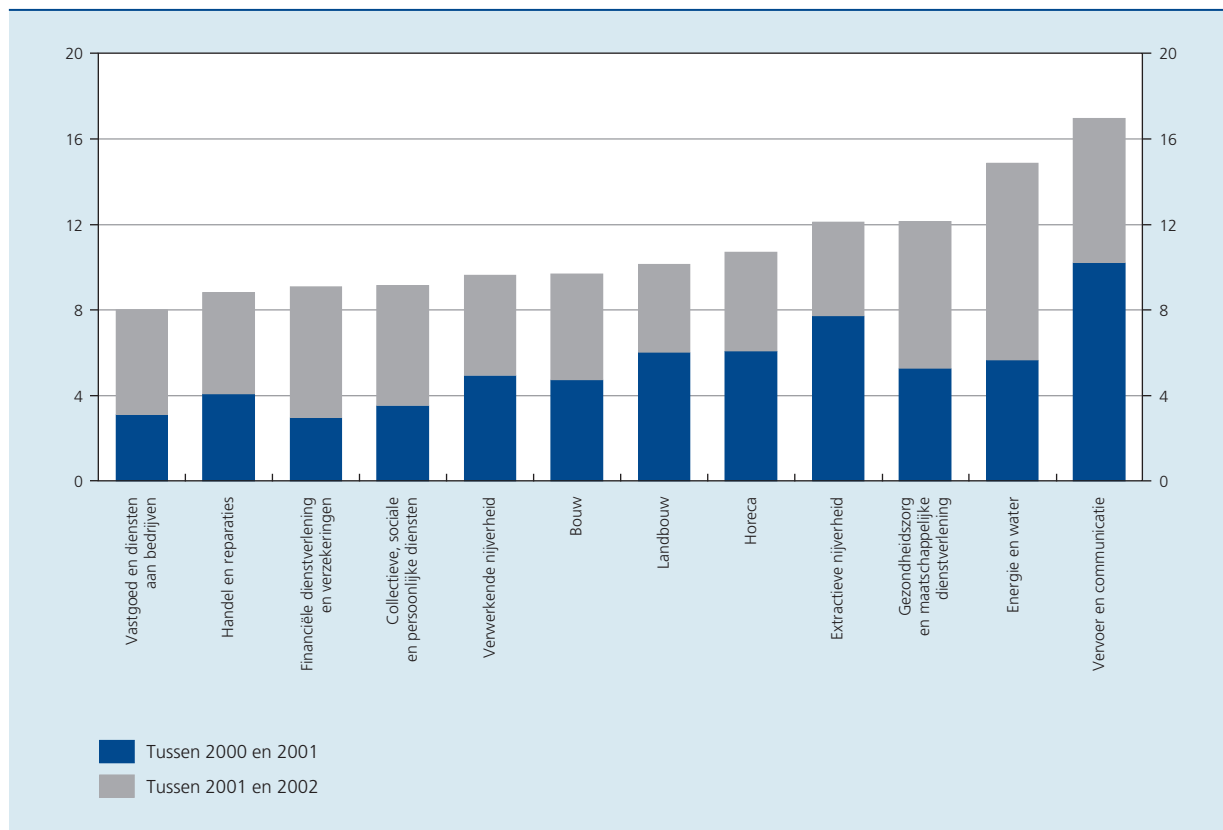
(veranderingspercentages, constante populatie 2000-2002)

	Kleine ondernemingen	Middelgrote ondernemingen	Grote ondernemingen	Totaal ⁽¹⁾
Totaal	10,5	10,3	10,4	9,9
<i>p.m. Tussen 2000 en 2001</i>	4,6	4,9	5,5	4,9
<i>p.m. Tussen 2001 en 2002</i>	5,6	5,2	4,7	4,8
Landbouw	10,7	8,0	–	10,1
Nijverheid	9,1	10,8	10,6	9,7
Bouw	8,2	8,7	13,8	9,7
Handel, vervoer en communicatie	9,8	8,8	16,4	12,8
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven	12,4	10,0	6,4	7,2
Overige diensten	12,3	12,8	11,4	11,7

Bron: NBB (sociale balansen).

(1) De gemiddelde stijging voor het geheel van de economie wordt niet berekend als het gemiddelde van de toenames van de verschillende componenten, maar als de stijging van de gemiddelde uurloonkosten tussen 2000 en 2002. Ze kan zich dus buiten het interval tussen de verschillende componenten bevinden.

GRAFIEK 17 VERANDERING VAN DE PERSONEELSKOSTEN PER UUR TUSSEN 2000 EN 2002: UITSPLITSING NAAR BEDRIJFSTAK
(veranderingspercentages)

Bron: NBB (sociale balansen).

met betrekking tot de tenuitvoerlegging ervan in de sectorale paritaire comités of in de ondernemingen zelf. Er bestaan vele overeenkomsten die verschillende werkwijzen kunnen omvatten, met name inzake de weerslag van de stijging van de consumptieprijzen of de fasering en de omvang van de conventionele verhogingen. Hoewel de stijging van de loonkosten als gevolg van de loonindexering in 2001 en 2002 op macro-economisch vlak vergelijkbaar was (ze bedroeg respectievelijk 2,5 en 2,3 pct.) en hoewel de verminderingen van de werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid de totale stijging van de loonkosten in elk van de twee jaar nauwelijks hebben beïnvloed, varieerde de spreiding van de veranderingen van de uurloonkosten in de tijd aanzienlijk tussen de sectoren. In 2001 was de stijging bijzonder krachtig in de bedrijfstakken vervoer en communicatie en de extractieve nijverheid, alsook, in mindere mate, in de landbouw en de horeca. In de financiële sector, de energiesector en de bedrijfstak van de collectieve, sociale en persoonlijke diensten, daarentegen, concentreerde de stijging zich vooral in het jaar 2002, net als in de bedrijfstakken vastgoed en diensten

aan ondernemingen en gezondheid en maatschappelijke dienstverlening.

3. Opleiding

In theorie moet enkel de formele opleiding in de sociale balans worden opgenomen. Het is evenwel mogelijk dat sommige ondernemingen eveneens de inspanningen inzake informele opleiding vermelden (mentorschap, zelfstudie, enz.), die echter zeer moeilijk te beoordelen zijn. Omgekeerd is het niet zeker dat de ondernemingen hun bijdragen aan de sectorale fondsen als opleidingsinitiatieven beschouwen. Toch blijft de sociale balans een waardevolle maatstaf voor de omvang van de opleidingsactiviteiten in de ondernemingen.

Voor het boekjaar 2002 hebben iets minder dan 4.000 onder hen, die 10,9 pct. van de beperkte populatie vertegenwoordigen, de rubrieken van de sociale balans inzake opleiding van de werknemers ingevuld. Het jaar voordien bood slechts 10,6 pct. ervan opleidingen aan.

TABEL 11 OPLEIDINGSINDICATOREN: UITSPLITSING NAAR ONDERNEMINGSGROOTTE
(procenten, beperkte populatie)

	Kleine ondernemingen	Middelgrote ondernemingen	Grote ondernemingen	Totaal
Ondernemingen met opleidingsactiviteiten (in pct. van het totale aantal ondernemingen)				
2001	5,7	55,1	85,6	10,6
2002	5,9	55,6	86,7	10,9
Aantal personen die een opleiding volgen (in pct. van het personeelsbestand)				
2001	6,0	31,1	58,7	39,8
2002	7,0	32,0	58,7	39,9
Opleidingskosten (in pct. van de personeelskosten)				
2001	0,20	0,85	2,01	1,40
2002	0,25	0,77	1,97	1,36
Opleidingsuren (in pct. van het totale aantal gewerkte uren)				
2001	0,13	0,65	1,43	0,93
2002	0,15	0,62	1,38	0,90

Bron: NBB (sociale balansen).

Voorts volgde 39,9 pct. van de werknemers in deze beperkte ondernemingspopulatie een opleiding (tegen 39,8 pct. in 2001), die gemiddeld 1.424 euro per opgeleide werknemer kostte en nagenoeg 32 uur per begunstigde duurde, of ongeveer vier opleidingsdagen per jaar. Al met al gaan de overige opleidingsindicatoren ten opzichte van het voorgaande jaar veeleer achteruit. De opleidingskosten, die in 2001 1,40 pct. van de loonsom bereikten, liepen terug tot 1,36 pct. van de personeelskosten. Het aantal opleidingsuren, uitgedrukt in procenten van het aantal gewerkte uren, bedroeg 0,90 pct., tegen 0,93 pct. een jaar eerder. Deze ontwikkelingen liggen in de lijn van de sinds 2001 opgetekende trends, waaruit het conjunctuurgebonden karakter van de opleidingsinspanningen bleek.

De aan permanente vorming bestede middelen variëren afhankelijk van de omvang van de onderneming. Dat werd in 2002 opnieuw bevestigd. Het aantal ondernemingen met opleidingsactiviteiten is immers zeer beperkt (5,9 pct.) bij de heel kleine ondernemingen en stijgt stelselmatig met de grootte van de onderneming. Bij de ondernemingen met meer dan 250 VTE bedraagt het 86,7 pct. De participatiegraad inzake opleiding verhoogt eveneens met de omvang van de onderneming, van zeven kansen op honderd in de kleinste ondernemingen tot bijna zestig op honderd in de grote ondernemingen. Hetzelfde geldt voor het opleidingsbudget: in de ondernemingen met minder dan 50 VTE vertegenwoordigt het gemiddeld minder dan

0,3 pct. van de totale loonsom, terwijl het in de grotere ondernemingen bijna 2 pct. bedraagt. Tot slot stijgt ook het aantal opleidingsuren in verhouding tot het totale volume arbeidsuren met de omvang van de onderneming.

Tussen 2001 en 2002 zijn de aanzienlijke verschillen inzake opleidingsinspanningen naargelang van de omvang van de onderneming echter afgenomen. Bij de kleine ondernemingen zijn alle opleidingsindicatoren immers fors gestegen. Daarbij moet worden opgemerkt dat de opleidingsinspanningen in diezelfde ondernemingen het voorgaande jaar sterk waren afgenomen. Van de andere kant boden steeds meer middelgrote en grote ondernemingen opleidingen aan en nam de participatiegraad er toe, maar het budget en het aantal uren dat ze aan opleidingen spenderen, loopt terug.

Net als de voorgaande jaren voerden bepaalde bedrijfstakken een dynamischer opleidingsbeleid dan andere (zie bijlage 9), zoals blijkt uit de verschillen in participatiegraad en de budgetten voor opleiding. In de ondernemingen van de landbouw, de bouw en de horeca blijft de participatiegraad laag (minder dan 20 pct.), net als de aan opleiding bestede bedragen (minder dan 1 pct. van de personeelskosten). In de bedrijfstakken nijverheid, energie, vervoer en communicatie, alsook in de financiële dienstverlening krijgt de opleiding daarentegen aanzienlijk meer aandacht. In die bedrijfstakken bedraagt

de participatiegraad ongeveer of meer dan 50 pct. en vertegenwoordigt de budgettaire inspanning ruimschoots meer dan 1 pct. van de loonsom.

Om initiatieven in dit verband aan te moedigen hadden de sociale partners in het centrale akkoord van 1998 een kwantitatieve doelstelling geformuleerd voor de beroepsopleiding van de werknemers. Volgens dit akkoord moeten de opleidingsbudgetten van de ondernemingen in 2004 1,9 pct. van de loonsom bedragen. Deze doelstelling werd onlangs opnieuw bevestigd in de besluiten van de Werkgelegenheidsconferentie⁽¹⁾. De verbintenissen van de sociale partners hadden echter niet enkel betrekking op budgettaire indicatoren. Ze streven er ook naar de participatiegraad voor opleidingen te verhogen: uiterlijk in 2010 moet in de loop van het jaar één werknemer op twee een opleiding kunnen volgen. Voorts moet het mogelijk zijn de opleidingsinspanningen evenwichtiger te spreiden door 0,10 pct. van de loonsom bestemd voor de opleiding van risicogroepen te besteden aan oudere werknemers, laaggeschoolden, gehandicapten en allochtonen.

Vanaf het boekjaar 2002 werd een nieuw gedeelte toegevoegd aan de sociale balans: de bedoeling daarvan is een beeld te krijgen van de omvang van de activiteiten van vorming, begeleiding of mentorschap die werden verstrekt krachtens de wet van 5 september 2001 tot de verbetering van de werkgelegenheidsgraad van de werknemers. Een bepaling van die wet verleent alle werknemers van ten minste 50 jaar die uitkeringen genieten omdat ze hun arbeidstijd met de helft hebben verminderd, de toestemming opleidingsactiviteiten uit te voeren ten voordele van de nieuwe werknemers die bij een werkgever uit dezelfde bedrijfstak werken. Het doel van die maatregel is oudere werknemers ertoe aan te sporen hun beroepswerkzaamheden ten minste deeltijds voort te zetten, en tegelijkertijd hun in de loop van vele jaren opgedane ervaring aan de jonge nieuwe werknemers door te geven. In 2002 telde de sociale balans 4.850 van dit soort van opleiders in de ondernemingen uit de beperkte populatie. Elk van hen besteedde gemiddeld 144 uur aan opleiding, begeleiding of mentorschap. In totaal kwamen die activiteiten ten goede aan 21.465 nieuwe werknemers, dat is 1,6 pct. van het totale personeelsbestand van de beperkte populatie. Voor zover ze werden verstrekt buiten de werkplek, worden die activiteiten beschouwd als formele opleiding; in dat geval worden ze tevens opgenomen in het deel van de sociale balans betreffende opleiding, zonder dat ze evenwel kunnen worden geïsoleerd.

Conclusie

De in 1996 ingevoerde sociale balans bevat een coherent geheel aan gegevens betreffende verschillende aspecten van de werkgelegenheid in de ondernemingen: het contractuele statuut van de werknemers, hun geslacht, hun studieniveau, het aantal gewerkte uren, de personeelskosten, het opleidingsbeleid, enz. Dit artikel licht de voorlopige resultaten toe die afgeleid zijn uit de analyse van de sociale balansen voor het jaar 2002. Aangezien de gegevens nog niet beschikbaar zijn voor alle ondernemingen die een sociale balans moeten invullen, heeft de studie betrekking op een beperkte populatie van hen, die samengesteld is volgens het principe van een constant staal.

In verband met de werkgelegenheid kan worden vastgesteld dat het personeelsbestand aan het einde van het jaar, alsook het totale aantal gewerkte uren zijn teruggelopen, hoewel het aantal werknemers in de particuliere sector in 2002 gemiddeld nog licht is toegenomen. Hieruit blijkt dat de ondernemingen in de loop van het jaar hun personeel sterk dienden aan te passen als reactie op de aanhoudende onzekerheid op conjunctuurvlak. Die ontwikkeling verliep niet uniform. Zo is het personeel in de dienstenbranches toegenomen, terwijl de werkgelegenheid zeer sterk verminderde in de nijverheid en stagneerde in de bouw. De ondernemingen die een volledig schema neerleggen, pasten in 2002 een zeer aanzienlijke substitutie toe van laag- en matiggeschoolde arbeid door hogergeschoolde arbeid: de werkgelegenheid voor werknemers met ten hoogste een getuigingschrift van lager of secundair onderwijs is gedaald, terwijl die voor gediplomeerden van het hoger, al dan niet universitair onderwijs toenam. De arbeiders blijken overigens de zwaarste tol te hebben betaald voor de conjunctuurverzwakking, die de werkgelegenheid in de nijverheid hard heeft getroffen.

Gezien vanuit het oogpunt van de bedrijfsgrootte tonen de gegevens uit de sociale balans tevens aan dat enkel de kleine ondernemingen in 2002 gemiddeld een netto werkgelegenheidscreatie lieten optekenen. Bovendien is deeltijdarbeid verder gegroeid. Deze zowel in de kleine als in de middelgrote en grote ondernemingen waargenomen groei vloeit grotendeels voort uit interne bewegingen, dat wil zeggen uit de overgang van voltijdbanen naar banen met een verkorte arbeidsduur, vooral in de grote ondernemingen, waar de wensen van werknemers om korter te werken wellicht gemakkelijker in overweging kunnen worden genomen.

(1) De werkgelegenheidsconferentie bracht in september en oktober 2003 de federale sociale partners, de federale regering en de regeringen van de deelgebieden bijeen. In de conclusies van hun besprekingen streven ze ernaar aan de werkgelegenheid in de komende jaren absolute prioriteit te verlenen, om de structurele achterstand die België inzake werkgelegenheidscreatie heeft ten opzichte van Europa, weg te werken.

In de beperkte ondernemingspopulatie die in dit artikel wordt gehanteerd, zijn de personeelskosten tussen 2001 en 2002 met 3,5 pct. gestegen. Gelet op de daling van het arbeidsvolume zijn de uurloonkosten sterker gegroeid, meer bepaald met 4,8 pct. De kosten stegen iets sneller in de kleine ondernemingen dan in de middelgrote en grote. Ter informatie zij erop gewezen dat voor de jaren 2001 en 2002, dat is de periode waarop het centraal akkoord van december 2000 betrekking heeft, de stijging van de uurloonkosten voor een ondernemingspopulatie die voor de boekjaren 2000, 2001 en 2002 een sociale balans heeft neergelegd, bijna 10 pct. bedroeg. De omvang van de stijgingen en hun verdeling over de twee door het akkoord bestreken jaren lopen aanzienlijk uiteen in de diverse bedrijfstakken en ondernemingscategorieën.

De sociale balansen zijn de enige jaarlijkse bron van informatie die het mogelijk maakt de investeringen van de bedrijven in de opleiding van hun personeel te evalueren. Volgens de resultaten voor de beperkte ondernemingspopulatie volgde in 2002 gemiddeld 39,9 pct. van de werknemers een opleiding. De gemiddelde opleidingskosten bedroegen meer dan 1.400 euro per begunstigde, voor een gemiddelde opleidingsduur van nagenoeg 32 uur. Het aan opleiding gependeerde budget beliep in totaal 1,36 pct. van de loonkosten van de ondernemingen in 2002. Die indicatoren in verband met opleiding evolueerden tijdens het beschouwde jaar op uiteenlopende wijze. Terwijl het aandeel van de ondernemingen met opleidingsactiviteiten in de lift zit, net als trouwens de participatiegraad, lopen de aan opleiding bestede middelen en tijd (respectievelijk gemeten ten opzichte van de totale personeelskosten en het totale aantal gewerkte uren) daarentegen terug. Die ontwikkelingen zijn de voortzetting van de sinds 2001 opgetekende tendensen, die aangaven dat opleidingsinspanningen conjunctuurgebonden zijn.

Bijlage 1 : Methodologie voor de samenstelling van de ondernemingspopulaties voor de boekjaren 1997 tot 2002 en kenmerken van de beperkte populatie gebruikt voor de analyse van 2002

De ondernemingspopulaties aan de hand waarvan de resultaten worden berekend die zijn opgenomen in de tabellen en grafieken van dit artikel, bestaan uit ondernemingen waarvan de sociale balansen met goed gevolg bepaalde homogeniteits-, coherentie- en kwaliteitscontroles hebben doorstaan. De methodologische principes die bepalen of de ondernemingen al dan niet worden opgenomen, zijn identiek, zowel voor de boekjaren waarvoor een definitieve afsluiting gebeurde (namelijk 1997, 1998, 1999, 2000 en 2001), als voor het boekjaar 2002, dat op 1 september 2003 vervroegd werd afgesloten.

1. Methodologie voor de samenstelling van de voor analyse in aanmerking komende ondernemingspopulaties

1.1 Duur en afsluitingsdatum van het boekjaar

Teneinde de interne coherentie van de sociale balansen en de homogeniteit van de periode waarop de analyse betrekking heeft, te garanderen, worden alleen de ondernemingen in aanmerking genomen die op 31 december een boekjaar van 12 maanden hebben afgesloten.

1.2 Afschaffing van sommige categorieën van ondernemingen of activiteiten

In de analyse is geen rekening gehouden met de ondernemingen die volgens de nationale boekhouding tot de overheidssector behoren en die hoofdzakelijk opgenomen zijn in de bedrijfstakken L «overheid» (in de sociale balans vooral ziekenfondsen) en M «onderwijs», teneinde zo dicht mogelijk het concept van particuliere sector te benaderen, waarin de ondernemingen een homogener gedrag vertonen. Daartegenover zijn de overheidsbedrijven opgenomen in de referentiepopulatie in de bedrijfstakken waarin zij hun bedrijvigheid uitoefenen.

De ondernemingen van de divisie NACE-Bel 80 «onderwijs» uit de particuliere sector, alsook de ondernemingen die geen zichtbare activiteit uitoefenen, waarvan de activiteit onvoldoende is gepreciseerd en de extraterritoriale organisaties die tot de particuliere sector behoren, zijn eveneens buiten beschouwing gelaten. Voorts zijn de uitzendkantoren, gelet op het specifieke karakter van de bedrijfstak en de moeilijkheid om de anomalieën in hun sociale balans te onderkennen, evenmin opgenomen.

Tot slot zijn ook de ondernemingen die minder dan één VTE in dienst hebben, uit de analyse geweerd vanwege de talrijke anomalieën in hun sociale balans.

1.3 Coherentie tussen jaarrekening en sociale balans

Om een vergelijking te kunnen maken tussen de jaarrekening en de sociale balans van de ondernemingen die deze beide documenten moeten neerleggen, worden enkel die ondernemingen in aanmerking genomen waarvoor deze twee documenten betrekking hebben op dezelfde loontrekkende populatie, wat erop neerkomt dat de ondernemingen waarvan een deel van de werknemers in het buitenland werkt of niet in het personeelsregister is ingeschreven (statutair personeel), worden uitgesloten. In de praktijk betekent dit dat de rubrieken die de tewerkgestelde werknemers registreren, namelijk 1003 in de sociale balans en 9087 in de jaarrekening, gelijk moeten zijn. Een klein verschil, van minder dan 0,5 VTE, wordt evenwel geduld.

1.4 Kritieke drempelwaarden voor enkele ratio's

Tal van ondernemingen geven voor een of ander jaar abnormale waarden op inzake personeelskosten per arbeidsuur of gewerkte uren per VTE. Daarom zijn kritieke waarden voor die ratio's vastgesteld. In sommige gevallen zijn de drempelwaarden versoepeld teneinde rekening te houden met specifieke, sectorgebonden situaties. De ondernemingen die, voor een bepaald jaar, resultaten meedelen waarvan de ratio's buiten de gedefinieerde kritieke waarden vallen, worden voor dat jaar uit de populatie geweerd. Een onderneming kan dus voor een welbepaald jaar uitgesloten zijn, maar voor de overige jaren wel opgenomen worden.

De gemiddelde *kosten per uur* die worden verkregen door rubriek 1023 te delen door rubriek 1013, moeten tussen 10 en 100 euro liggen. Voor restaurants en cafés, kapsalons, taxi's en beschutte werkplaatsen is de onderste grenswaarde verlaagd tot 7 euro.

Het *aantal per jaar gewerkte uren per VTE*, dat wordt verkregen door rubriek 1013 te delen door rubriek 1003, mag noch lager zijn dan 800 (behalve in de bouwnijverheid, waar de grenswaarde tot 600 uren is verminderd), noch hoger dan 2200 (behalve in het goederenvervoer over de weg, waar deze drempelwaarde tot 3000 uren is opgetrokken).

1.5 Correcties aan de opleidingsrubrieken

De sociale balans is momenteel het enige instrument om jaarlijks de opleidingsinspanning van de ondernemingen te meten; die inspanning wordt zowel door de sociale gesprekspartners als door de Europese overheidsinstanties als een essentiële factor beschouwd.

Ieder jaar opnieuw worden echter aanzienlijke, en soms zelfs recurrente, anomalieën vastgesteld in de rubrieken met betrekking tot de opleiding (aantal opgeleide werknemers, opleidingsuren en -kosten). Om die anomalieën weg te werken en toch de sociale balansen in hun geheel te behouden voor de ondernemingen waar de bedoelde anomalieën worden vastgesteld, zijn de opleidingsgebonden rubrieken voor deze ondernemingen herleid tot nul, terwijl de rest van de sociale balans integraal is behouden. Bij het opsporen van anomalieën zijn twee ratio's cruciaal: het aantal opleidingsuren per opgeleide werknemer mag niet méér bedragen dan 15 pct. van het gemiddelde aantal uren dat een VTE per jaar werkt, terwijl de gemiddelde opleidingskosten per uur hooguit vijfmaal hoger mogen liggen dan de gemiddelde personeelskosten per uur. Daartegenover wordt geen enkele correctie toegepast op de sedert het boekjaar 2002 ingevoerde rubrieken die op het mentorschap betrekking hebben.

De toepassing van deze strikte methodologische principes voor de samenstelling van de basispopulaties vermindert onvermijdelijk het aantal in de analyse opgenomen ondernemingen ten opzichte van de ondernemingspopulatie die oorspronkelijk een sociale balans had neergelegd voor elk van de betreffende boekjaren. Dit blijkt uit de geglobaliseerde gegevens die zijn gepubliceerd op de CD-Rom's van de Balanscentrale.

De in dit artikel gehanteerde rangschikking van de ondernemingen volgens bedrijfstak verschilt ook van de door de Balanscentrale gehanteerde rangschikking, omdat de activiteitscode in het bedrijvenregister dat door het NIS werd uitgewerkt op grond van de DBRIS⁽¹⁾-databank, stelselmatig de voorkeur kreeg op de door de Balanscentrale toegewezen code, teneinde de gegevens uit de jaarrekeningen te kunnen vergelijken met die van de nationale boekhouding. De wijzigingen die daaruit zijn voortgevloeid, hadden evenwel slechts betrekking op een beperkt aantal ondernemingen.

Ondanks de uitsluiting van een aantal ondernemingen, ingegeven door de bekommernis om te steunen op historische gegevens die betrouwbaar, coherent en stabiel in de tijd zijn, blijven de voor de jaren 1997 tot 2001 in aanmerking genomen ondernemingspopulaties ruimschoots representatief voor het totaal, zowel wat het aantal ondernemingen betreft, als wat het aantal tewerkgestelde werknemers aangaat. De voor die boekjaren verkregen resultaten mogen bijgevolg als representatief worden beschouwd voor de hele loontrekkende populatie. Toch is het niet uitgesloten dat de

(1) Een onderneming behoudt over de volle zes jaar van de analyse dezelfde activiteitscode, voor zover zij is opgenomen in het register dat door het NIS is opgesteld voor 2001. Zoniet behoudt de onderneming voor de jaren dat zij niet in het register is opgenomen, de door de Balanscentrale toegewezen activiteitscode.

geaggregeerde gegevens worden vertekend door eenmalige gebeurtenissen of door juridische wijzigingen in sommige grote ondernemingen. Die anomalieën zijn niet gecorrigeerd.

1.6 Samenstelling van een stabiele populatie voor de analyse 2001-2002

Het verloop tussen 2001 en 2002 wordt gemeten aan de hand van een constante beperkte populatie. Dat met een beperkte populatie wordt gewerkt, heeft alles te maken met het beperkte aantal ondernemingen dat bij de vervroegde afsluiting voor de analyse in aanmerking kan worden genomen. De aanwending van een constante populatie daarentegen is noodzakelijk om het verloop van sommige variabelen te kunnen meten. Door de resultaten die op grond van een beperkte populatie worden verkregen, te vergelijken met die welke worden berekend op grond van de volledige populatie, loopt men immers het risico vertekeningen te veroorzaken en de analyse te vervalsen. Bijgevolg weerspiegelen de resultaten de binnen een stabiele populatie opgetekende ontwikkelingen, en kunnen ze verschillen van het verloop dat na de definitieve afsluiting voor de volledige populatie zal worden vastgesteld. Deze werkwijze impliceert immers dat de informatie verloren gaat welke betrekking heeft op de ondernemingen die geen sociale balans hebben neergelegd, hetzij in 2001 (pas opgerichte ondernemingen of ondernemingen die een eerste werknemer in dienst hebben genomen), hetzij in 2002 (te late neerlegging of verwerking van de sociale balans, faillissement, fusie, overname, splitsing). Aangezien de Balanscentrale voorts de jaarrekeningen van de grote ondernemingen bij voorrang verwerkt, leiden de resultaten die op de beperkte populatie voor het jaar 2002 steunen, tot een stellige vertekening in het voordeel van de grote ondernemingen.

Voor de analyse van de resultaten over 2002 bestaat de beperkte populatie uit de vennootschappen die per 1 september 2003 zowel voor 2001 als voor 2002 een sociale balans hebben neergelegd, die bovendien voldeed aan de kwaliteitscriteria die voor alle ondernemingen golden (zie de punten 1.1 tot 1.5). Daarenboven is geen rekening gehouden met de door juridische wijzigingen (fusie, overname, splitsing) getroffen ondernemingen ingeval deze laatste incoherenties vertoonden in de geregistreerde personeelsbewegingen of wanneer als abnormaal beschouwde ontwikkelingen werden vastgesteld inzake gemiddelde personeelskosten per gewerkt uur of inzake het gemiddelde jaarlijkse arbeidsvolume van een VTE, evenzoveel aanwijzingen voor een verkeerde registratie van de consequenties van die juridische wijzigingen.

Aan het einde van de selectieprocedure telde de beperkte populatie 36.518 ondernemingen die in het jaar 2002 samen 1.344.310 loontrekkenden in dienst hadden (zie tabel 2 van bijlage 1).

Aangezien de ondernemingspopulaties van de jaren 1997 tot 2001 een ander statuut hebben dan die van het jaar 2002, bevatten de tabellen van de bijlagen 3 tot 9 alleen historische gegevens voor de jaren 1997 tot 2001. De voor 2002 gegeven resultaten dienen alleen ter vergelijking en weerspiegelen het verloop dat tussen 2001 en 2002 in de ondernemingen van de beperkte populatie is vastgesteld. In sommige gevallen zijn de uit de beperkte populatie voortkomende resultaten qua niveau weergegeven voor de jaren 2001 en 2002, waardoor de aandacht op de mogelijke verschillen tussen de resultaten van de totale en die van de beperkte populatie kan worden gevestigd.

2. Kenmerken van de beperkte populatie die in aanmerking wordt genomen voor de analyse van de sociale balansen van het boekjaar 2002

2.1 Representativiteit

De loontrekkende werknemers ingeschreven in het register van de ondernemingen die deel uitmaken van de beperkte populatie, vertegenwoordigden, in 2001, 51,1 pct. van de particuliere gesalarieerde werkgelegenheid zoals die is gedefinieerd in de nationale boekhouding⁽¹⁾ en 73,6 pct. van de werknemers in het geheel van de ondernemingen die in 2001 een sociale balans neerlegden, hoewel het aantal in de beperkte populatie opgenomen ondernemingen slechts 51,6 pct. vertegenwoordigt van de volledige populatie van de in 2001 in aanmerking genomen ondernemingen.

(1) Met uitzondering van de personen tewerkgesteld in de bedrijfstakken L «overheid», M «onderwijs» en P «huishoudelijke diensten».

TABEL 1 REPRESENTATIVITEIT VAN DE BEPERKTE POPULATIE IN 2001

	Aantal tewerkgestelde personen			Representativiteit van de beperkte populatie	
	In de nationale rekeningen ⁽¹⁾	In de sociale balans van de ondernemingen van de totale populatie ⁽²⁾	In de sociale balans van de ondernemingen van de beperkte populatie ⁽²⁾	In pct. van de gesalarieerde werkgelegenheid in de particuliere sector	In pct. van de totale populatie
	(1)	(2)	(3)	(4) = (3) : (1)	(5) = (3) : (2)
Volgens het criterium van de werkgelegenheid					
Landbouw	28.142	7.967	4.024	14,3	50,5
Nijverheid	658.541	514.760	421.561	64,0	81,9
Extractieve nijverheid	3.220	2.989	2.408	74,8	80,6
Verwerkende nijverheid	628.523	490.779	398.652	63,4	81,2
Energie en water	26.798	20.993	20.500	76,5	97,7
Bouw	191.383	136.851	94.789	49,5	69,3
Handel, vervoer en communicatie	806.052	556.524	382.586	47,5	68,7
Vervoer en communicatie	263.930	222.057	173.358	65,7	78,1
Handel en reparaties	443.437	285.433	186.730	42,1	65,4
Horeca	98.685	49.034	22.498	22,8	45,9
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven	489.710	285.627	209.670	42,8	73,4
Financiële dienstverlening en verzekeringen ..	133.762	115.429	96.453	72,1	83,6
Vastgoed en diensten aan bedrijven	355.948	170.198	113.216	31,8	66,5
Overige diensten	450.603	320.161	228.176	50,6	71,3
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	346.369	280.454	202.961	58,6	72,4
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten ..	104.234	39.708	25.215	24,2	63,5
Totaal	2.624.431	1.821.891	1.340.805	51,1	73,6
Volgens het criterium van het aantal ondernemingen					
	n.	70.713	36.518	n.	51,6

Bronnen: INR, NBB.

(1) Gesalarieerde werkgelegenheid in de particuliere sector, met uitzondering van de personen tewerkgesteld in de bedrijfstakken L «overheid», M «onderwijs» en P «huishoudelijke diensten».

(2) Rubriek 1001 + rubriek 1002.

De representativiteit volgens het criterium van de werkgelegenheid verschilt van bedrijfstak tot bedrijfstak. Uitgedrukt in procenten van de werknemers die zijn tewerkgesteld in de ondernemingen van de totale populatie voor het boekjaar 2001, ligt de representativiteitsgraad het laagst in de bedrijfstakken met overwegend kleine ondernemingen, die hun jaarrekeningen doorgaans later neerleggen. Dat is onder meer het geval in de landbouw en de horeca.

2.2 Kenmerken van de beperkte populatie in 2002

Van de 36.518 ondernemingen die tot de populatie voor de analyse van de situatie in 2002 behoren, hadden 1.030 ondernemingen – voornamelijk uit de takken gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, alsook uit de financiële dienstverlening, en die samen ongeveer 303.000 werknemers in dienst hebben – enkel een sociale balans neergelegd. Voorts stelden de 28.111 ondernemingen die een verkort schema hadden neergelegd, 232.674 loontrekkenden tewerk, wat overeenstemt met een gemiddelde bedrijfsgrootte van 8,3 loontrekkenden per onderneming, tegenover een gemiddelde van 132,2 loontrekkenden in de 8.407 ondernemingen die een volledig

schema hadden neergelegd. De ondernemingen die een volledig schema neerleggen, vertegenwoordigen bijgevolg 23 pct. van de sociale balansen en 82,7 pct. van het totale aantal werknemers.

Ten behoeve van de analyse werden de ondernemingen die een sociale balans neerlegden, opgesplitst naar bedrijfstak en volgens het gemiddelde aantal tewerkgestelde VTE-werknemers.

De verwerkende nijverheid stelt 30 pct. van de werknemers van de beperkte populatie tewerk en de sector gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening iets minder dan 16 pct. De handel en de tak vervoer en communicatie hebben respectievelijk 14 en 13 pct. van het in deze studie in aanmerking genomen aantal werknemers in dienst. De tak vastgoed en diensten aan bedrijven, die van de financiële dienstverlening en verzekeringen, en de bouw stellen elk tussen 7 en 9 pct. van de werknemers tewerk. De overige bedrijfstakken zijn van betrekkelijk gering belang, met maximaal 2 pct. van de populatie.

De indeling van de ondernemingen naar het aantal tewerkgestelde werknemers gebeurde op grond van het in het boekjaar 2001 geregistreerde gemiddelde aantal VTE⁽¹⁾. De ondernemingen met ten hoogste 10 VTE, nl. 66 pct. van het totaal, hadden iets minder dan 8 pct. van het aantal VTE van de beperkte populatie in dienst. In de ondernemingen met 10 à 50 werknemers, die een vierde van de ondernemingen van de beperkte populatie vertegenwoordigen, werkte 17 pct. van de werknemers. Ten behoeve van de analyse en volgens een gangbare definitie zijn die twee klassen van ondernemingen evenwel gegroepeerd onder de naam « kleine ondernemingen ». Het concept « middelgrote ondernemingen » groepeerde de ondernemingen met 50 à 250 VTE. Die categorie omvat in totaal 2.578 ondernemingen, en bijna 290.000 VTE, d.i. ruim 20 pct. van het totaal. De ondernemingen met meer dan 250 VTE worden beschouwd als « grote ondernemingen »: er waren er 654, en ze stelden in 2002 samen 717.000 VTE tewerk, van wie meer dan 80 pct. in de ondernemingen met meer dan 500 VTE.

(1) Rubriek 1003 van de sociale balansen.

TABEL 2 KENMERKEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE IN 2002

	Aantal ondernemingen		Aantal werknemers ⁽¹⁾ (jaargemiddelde)	
	Eenheden	pct. van het totaal	Eenheden	pct. van het totaal
Ondernemingen die een sociale balans hebben neergelegd	36.518	100,0	1.344.310	100,0
waarvan :				
Ondernemingen die enkel een sociale balans hebben neergelegd	1.030	2,8	303.178	22,6
Ondernemingen die een jaarrekening met een bijlage sociale balans hebben neergelegd	35.488	97,2	1.041.132	77,4
waarvan :				
Ondernemingen die een verkort schema hebben neergelegd	28.111	77,0	232.674	17,3
Ondernemingen die een volledig schema hebben neergelegd	8.407	23,0	1.111.636	82,7
Opsplitsing per bedrijfstak				
Landbouw	485	1,3	4.053	0,3
Nijverheid	6.527	17,9	410.578	30,5
Extractieve nijverheid	64	0,2	2.390	0,2
Verwerkende nijverheid	6.432	17,6	388.652	28,9
Energie en water	31	0,1	19.536	1,5
Bouw	5.457	14,9	94.711	7,0
Handel, vervoer en communicatie	15.407	42,2	384.898	28,6
Vervoer en communicatie	2.444	6,7	174.363	13,0
Handel en reparaties	11.481	31,4	188.531	14,0
Horeca	1.482	4,1	22.003	1,6
Financiële dienstverlening, vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	6.404	17,5	215.419	16,0
Financiële dienstverlening en verzekeringen	1.138	3,1	98.012	7,3
Vastgoed en diensten aan bedrijven	5.266	14,4	117.407	8,7
Overige diensten	2.238	6,1	234.653	17,5
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening ...	1.317	3,6	209.168	15,6
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	921	2,5	25.486	1,9
Opsplitsing volgens de grootte van de ondernemingen⁽²⁾				
Ten hoogste 10 VTE	23.985	65,7	105.152	7,8
Meer dan 10 tot 50 VTE	9.301	25,5	232.778	17,3
Meer dan 50 tot 100 VTE	1.550	4,2	117.883	8,8
Meer dan 100 tot 250 VTE	1.028	2,8	171.632	12,8
Meer dan 250 tot 500 VTE	358	1,0	134.094	10,0
Meer dan 500 VTE	296	0,8	582.771	43,4

Bron : NBB (sociale balansen).

(1) Rubriek 1001 + rubriek 1002.

(2) In functie van het aantal VTE (rubriek 1003) in 2001.

Bijlage 2

btw - nr. VOL 24.

III. STAAT OVER HET GEBRUIK VAN DE MAATREGELEN TEN GUNSTE VAN DE WERKGELEGENHEID TIJDENS HET BOEKJAAR

MAATREGELEN TEN GUNSTE VAN DE WERKGELEGENHEID	Codes	Aantal betrokken werknemers		3. Bedrag van het financiële voordeel
		1. Aantal	2. In voltijdse equivalenten	
1. Maatregelen met een financieel voordeel*				
1.1. Voordeelbanenplan (ter aanmoediging van de indienstneming van werkzoekenden die tot risicogroepen behoren)	414	.....	.....	.....
1.2. Conventioneel halfijds bruggensioen	411	.....	.....	.....
1.3. Volledige loopbaanonderbreking	412	.....	.....	.....
1.4. Vermindering van de arbeidsprestaties (deeltijdse loopbaanonderbreking)	413	.....	.....	.....
1.5. Sociale Maribel	415	.....	.....	.....
1.6. Structurele vermindering van de sociale zekerheidsbijdragen	416	.....	.....	.....
1.7. Doorstromingsprogramma's	417	.....	.....	.....
1.8. Dienstenbanen	418	.....	.....	.....
1.9. Overeenkomst werk - opleiding	503	.....	.....	.....
1.10. Leerovereenkomst	504	.....	.....	.....
1.11. Startbaanovereenkomst	419	.....	.....	.....
2. Andere maatregelen				
2.1. Stage der jongeren	502	.....	.....	.....
2.2. Opeenvolgende arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd	505	.....	.....	.....
2.3. Conventioneel bruggensioen	506	.....	.....	.....
2.4. Vermindering van de persoonlijke bijdragen van sociale zekerheid aan werknemers met lage lonen	507	.....	.....	.....

Aantal werknemers betrokken bij één of meerdere maatregelen ten gunste van de werkgelegenheid :

- totaal voor het boekjaar	550	.....	.....
- totaal voor het vorige boekjaar	560	.....	.....

IV. INLICHTINGEN OVER DE OPLEIDINGEN VOOR DE WERKNEMERS TIJDENS HET BOEKJAAR

Totaal van de opleidingsinitiatieven ten laste van de werkgever	Codes	Mannen	Codes	Vrouwen
1. Aantal betrokken werknemers	5801	.....	5811	.....
2. Aantal gevolgde opleidingsuren	5802	.....	5812	.....
3. Kosten voor de onderneming	5803	.....	5813	.....

V. INLICHTINGEN OVER DE ACTIVITEITEN VAN VORMING, BEGELEIDING OF MENTORSCHAP DOOR DE WERKNEMERS GEGEVEN IN TOEPASSING VAN DE WET VAN 5 SEPTEMBER 2001 TOT DE VERBETERING VAN DE WERKGELEGENHEIDSGRAAD VAN DE WERKNEMERS

Activiteiten van vorming, begeleiding of mentorschap	Codes	Mannen	Codes	Vrouwen
1. Aantal werknemers welke deze activiteiten uitoefenden	5804	.....	5814	.....
2. Aantal uren besteed aan deze activiteiten	5805	.....	5815	.....
3. Aantal werknemers welke deze activiteiten volgden	5806	.....	5816	.....

* Financieel voordeel voor de werkgever met betrekking tot de titularis of diens plaatsvervanger.

Bijlage 3: Werkgelegenheidsverloop tussen 2001 en 2002 in de ondernemingen van de beperkte populatie

	In voltijdse equivalenten			In aantal personen						
	Gemiddelde werkgelegenheid		Werkgelegenheid aan het einde van het boekjaar	Gemiddelde werkgelegenheid						Werkgelegenheid aan het einde van het boekjaar
	(eenheden)	(pct.)		Voltijds		Deeltijds		Totaal		
			(eenheden)	(pct.)	(eenheden)	(pct.)	(eenheden)	(pct.)	(pct.)	
Landbouw	26	0,7	0,2	51	1,8	-21	-1,7	29	0,7	-0,5
Nijverheid	-11.438	-2,8	-3,1	-13.986	-3,6	3.003	10,5	-10.983	-2,6	-2,8
Extractieve nijverheid	-18	-0,7	-1,5	-25	-1,1	7	8,3	-18	-0,8	-1,4
Verwerkende nijverheid	-10.445	-2,7	-3,2	-12.971	-3,5	2.970	10,8	-10.001	-2,5	-2,9
Energie en water	-976	-4,8	-1,9	-990	-5,1	26	2,6	-964	-4,7	-2,0
Bouw	-183	-0,2	-1,3	-512	-0,6	433	14,7	-79	-0,1	-1,2
Handel, vervoer en communicatie	3.500	1,0	0,2	436	0,1	1.876	2,3	2.312	0,6	0,1
Vervoer en communicatie	2.246	1,4	0,5	370	0,2	635	2,8	1.005	0,6	0,2
Handel en reparaties	1.605	1,0	0,2	251	0,2	1.551	3,3	1.802	1,0	0,3
Horeca	-351	-2,1	-2,7	-185	-1,6	-310	-2,8	-495	-2,2	-2,1
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven	3.852	1,5	-1,8	1.135	0,7	4.614	10,1	5.749	2,7	0,0
Financiële dienstverlening en verzekerings	1.089	1,2	-1,2	140	0,2	1.418	8,7	1.559	1,6	-0,4
Vastgoed en diensten aan bedrijven	1.762	1,8	-2,3	995	1,2	3.196	10,8	4.190	3,7	0,4
Overige diensten	5.318	2,9	1,9	1.846	1,5	4.631	4,3	6.477	2,8	2,0
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	5.076	3,1	2,1	1.791	1,8	4.416	4,3	6.207	3,1	2,3
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	242	1,1	0,4	55	0,3	215	3,4	270	1,1	-0,1
Totaal	74	0,0	-1,0	-11.030	-1,0	14.535	5,4	3.505	0,3	-0,6

Bron: NBB (sociale balansen).

Bijlage 4: Aantal door de in het personeelsregister ingeschreven werknemers gewerkte uren

	Eenheden, per jaar (totale populatie)							Veranderingspercentages tussen 2001 en 2002 (beperkte populatie)		
	1997	1998	1999	2000	2001			Per voltijds equivalent	Per voltijd- werker	Per deeltijd- werker
	Per voltijds equivalent				Per voltijds equivalent	Per voltijd- werker	Per deeltijd- werker			
Landbouw	1.576	1.552	1.572	1.576	1.549	1.545	896	0,8	-0,2	3,2
Nijverheid	1.537	1.546	1.537	1.534	1.513	1.512	989	-1,1	-1,1	2,1
Extractieve nijverheid	1.519	1.505	1.513	1.514	1.493	1.490	892	0,5	0,6	2,9
Verwerkende nijverheid	1.538	1.548	1.539	1.540	1.518	1.517	989	-1,1	-1,1	2,1
Energie en water	1.497	1.498	1.501	1.417	1.413	1.417	991	-1,5	-1,6	1,0
Bouw	1.436	1.430	1.470	1.462	1.468	1.465	927	-1,4	-1,4	3,7
Handel, vervoer en communicatie	1.727	1.711	1.707	1.674	1.647	1.640	976	-0,6	-0,3	2,1
Vervoer en communicatie	1.824	1.791	1.804	1.728	1.673	1.656	1.080	-0,7	0,0	2,2
Handel en reparaties	1.664	1.662	1.650	1.633	1.627	1.627	983	-0,6	-0,7	1,4
Horeca	1.636	1.634	1.619	1.623	1.583	1.580	735	1,3	0,0	3,7
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven	1.616	1.628	1.612	1.602	1.584	1.577	973	-3,0	-2,5	-9,3
Financiële dienstverlening en verzekeringen	1.556	1.573	1.534	1.528	1.498	1.494	1.059	-5,6	-4,3	-14,4
Vastgoed en diensten aan bedrijven	1.680	1.677	1.675	1.656	1.664	1.658	926	-0,9	-1,0	-6,0
Overige diensten	1.579	1.572	1.563	1.562	1.541	1.531	927	-0,8	-0,8	0,2
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	1.576	1.563	1.555	1.553	1.532	1.519	933	-0,9	-1,0	0,1
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	1.611	1.636	1.623	1.619	1.603	1.594	833	-0,1	0,1	1,0
Totaal	1.601	1.599	1.595	1.585	1.563	1.556	956	-1,2	-1,0	-0,7

Bron: NBB (sociale balansen).

Bijlage 5: Uitsplitsing van de gesalarieerde werkgelegenheid naar arbeidsovereenkomst en geslacht

(procenten van het totale aantal in het personeelsregister ingeschreven werknemers aan het einde van het boekjaar)

	1997	1998	1999	2000	2001	2001	2002
	(totale populatie)				(beperkte populatie)		
Naar arbeidsovereenkomst							
Overeenkomst voor onbepaalde duur	93,7	92,9	92,7	92,9	93,6	94,0	94,2
Overeenkomst voor bepaalde duur	4,9	5,4	5,6	5,5	4,9	4,6	4,5
Landbouw	5,4	6,3	8,8	7,5	7,6	5,8	4,1
Nijverheid	4,1	4,7	4,6	5,2	4,2	4,2	3,9
Extractieve nijverheid	2,9	3,4	4,4	6,1	5,6	6,4	6,3
Verwerkende nijverheid	4,1	4,5	4,5	5,1	4,0	4,0	3,7
Energie en water	–	8,4	8,7	8,0	7,4	7,5	6,8
Bouw	2,6	3,0	3,2	3,1	2,2	1,6	2,0
Handel, vervoer en communicatie	4,2	4,9	5,1	4,6	4,7	3,9	4,5
Vervoer en communicatie	4,3	5,0	4,8	2,8	2,5	2,5	3,8
Handel en reparaties	3,8	4,5	4,8	5,2	5,7	4,8	4,7
Horeca	6,2	7,2	8,0	9,8	9,0	8,0	8,7
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven	4,7	4,5	5,0	4,7	4,1	3,7	3,5
Financiële dienstverlening en verzekeringen	4,1	4,3	4,9	4,7	4,4	4,4	3,5
Vastgoed en diensten aan bedrijven	5,2	4,7	5,0	4,7	3,9	3,1	3,6
Overige diensten	8,6	9,0	9,7	9,4	8,3	8,3	7,6
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	8,9	9,4	10,0	9,6	8,3	8,2	7,5
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	6,3	6,2	7,5	8,0	8,5	8,5	8,8
Vervangingsovereenkomst	1,2	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,1
Overeenkomst voor een duidelijk omschreven werk	0,2	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2
Naar geslacht							
Mannen	63,7	62,9	62,4	63,2	61,9	63,4	62,9
Vrouwen	36,3	37,1	37,6	36,8	38,1	36,6	37,1

Bron: NBB (sociale balansen).

Bijlage 6 : Uitsplitsing van de werkgelegenheid naar werknemersstatuut in de ondernemingen die een volledig schema neerleggen

(procenten van de gemiddelde werkgelegenheid, uitgedrukt in VTE)

	1997	1998	1999	2000	2001	2001	2002
	(totale populatie)				(beperkte populatie)		
In het personeelsregister ingeschreven werknemers	96,8	96,4	96,5	96,3	96,6	96,6	96,8
Uitzendkrachten	2,4	2,7	2,7	3,0	2,7	2,7	2,6
Landbouw	3,5	3,0	4,0	3,7	4,2	4,3	6,6
Nijverheid	3,9	4,3	4,2	4,8	4,2	4,1	4,0
Extractieve nijverheid	2,8	2,9	2,9	4,1	3,3	2,8	3,2
Verwerkende nijverheid	4,0	4,5	4,4	5,0	4,4	4,3	4,1
Energie en water	1,6	0,7	0,8	1,2	0,9	0,9	0,8
Bouw	1,3	1,4	1,6	1,5	1,5	1,5	1,3
Handel, vervoer en communicatie	2,2	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6	2,6
Vervoer en communicatie	1,5	1,9	2,1	1,8	1,8	1,8	1,9
Handel en reparaties	2,8	3,3	3,2	3,6	3,4	3,5	3,4
Horeca	3,0	3,8	4,3	6,0	5,0	5,4	4,4
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven	1,3	1,6	1,9	2,1	2,0	2,0	1,7
Financiële dienstverlening en verzekeringen	0,5	0,8	1,1	1,2	1,2	1,2	0,9
Vastgoed en diensten aan bedrijven	2,4	2,5	2,7	2,9	2,8	3,0	2,6
Overige diensten	0,8	0,7	0,9	1,0	0,9	0,9	0,8
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,5	0,4	0,4	0,6	0,4	0,5	0,5
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	4,8	3,9	5,0	4,7	4,9	4,0	3,8
Ter beschikking van de onderneming gestelde personen ⁽¹⁾	0,8	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6

Bron : NBB (sociale balansen).

(1) De werknemers die verbonden zijn aan een onderneming door een inschrijving in het personeelsregister van die onderneming en die ter beschikking worden gesteld van een andere onderneming die een sociale balans moet neerleggen, worden tweemaal geteld.

Bijlage 7: Personeelskosten per in het personeelsregister ingeschreven werknemer

	Euro, per jaar, in 2001 (totale populatie)			Veranderingspercentages tussen 2001 en 2002 (beperkte populatie)		
	Per voltijds equivalent	Per voltijdwerker	Per deeltijdwerker	Per voltijds equivalent	Per voltijdwerker	Per deeltijdwerker
Landbouw	26.956	27.646	12.417	5,0	4,7	3,6
Nijverheid	46.542	46.665	27.154	3,6	3,4	10,0
Extractieve nijverheid	41.839	41.913	20.197	4,6	4,8	6,8
Verwerkende nijverheid	45.375	45.471	26.654	3,3	3,2	9,1
Energie en water	74.014	74.494	45.942	7,4	6,8	28,7
Bouw	34.738	34.742	18.953	3,3	3,1	14,2
Handel, vervoer en communicatie	38.726	39.975	17.153	4,5	4,4	11,3
Vervoer en communicatie	39.887	39.958	22.280	5,2	5,2	17,1
Handel en reparaties	39.475	41.319	18.330	3,7	3,5	7,8
Horeca	25.054	26.376	9.095	5,9	4,6	8,7
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven	55.199	56.706	25.640	1,7	1,5	0,2
Financiële dienstverlening en verzekeringen ..	63.959	63.998	43.596	0,2	0,2	-0,1
Vastgoed en diensten aan bedrijven	48.663	51.015	18.199	3,6	3,2	1,5
Overige diensten	35.429	35.474	20.720	5,4	5,4	6,6
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	35.332	35.149	21.223	5,5	5,5	6,5
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten ..	36.077	37.087	14.565	5,1	5,2	8,2
Totaal	42.757	43.713	20.891	3,5	3,4	7,4

Bron: NBB (sociale balansen).

Bijlage 8 : Personeelskosten per gewerkt uur

	Euro (totale populatie)								Veranderingspercentages tussen 2001 en 2002 (beperkte populatie)		
	1997	1998	1999	2000	2001				Ge- middeld	Per voltijd- werker	Per deeltijd- werker
	Gemiddeld				Ge- middeld	Per voltijd- werker	Per deeltijd- werker	p.m. Kostprijs per uur van een deeltijdbaan in pct. van een voltijdbaan			
Landbouw	15,81	16,25	16,74	16,89	17,52	18,05	15,15	83,9	4,2	5,0	0,4
Nijverheid	26,45	27,88	28,77	29,33	30,65	30,75	28,59	93,0	4,7	4,6	7,7
Extractieve nijverheid	25,08	25,46	25,74	26,36	28,29	28,39	23,63	83,2	4,1	4,1	3,8
Verwerkende nijverheid	26,35	26,86	27,82	28,49	29,79	29,87	28,09	94,0	4,4	4,3	6,9
Energie en water	42,09	53,30	51,83	49,76	52,30	52,50	46,67	88,9	9,1	8,5	27,5
Bouw	21,39	21,89	22,41	23,03	24,09	24,16	21,12	87,4	4,7	4,6	10,1
Handel, vervoer en communicatie	19,89	20,74	21,50	22,30	23,64	24,48	18,84	77,0	5,1	4,7	9,0
Vervoer en communicatie	18,66	19,84	21,04	22,29	24,03	24,29	21,15	87,1	6,0	5,3	14,6
Handel en reparaties	21,56	22,17	22,67	23,21	24,25	25,40	19,07	75,1	4,3	4,2	6,3
Horeca	14,31	14,59	15,09	15,23	15,86	16,77	14,28	85,2	4,6	4,6	4,8
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven	31,16	31,74	32,65	33,50	34,77	35,80	28,79	80,4	4,9	4,1	10,5
Financiële dienstverlening en verzekeringen	37,43	37,56	40,09	40,98	42,63	42,74	41,85	97,9	6,2	4,7	16,7
Vastgoed en diensten aan bedrijven	25,46	26,93	27,21	28,34	29,44	30,89	21,98	71,2	4,6	4,2	8,0
Overige diensten	21,04	21,31	21,61	21,98	23,01	23,16	22,72	98,1	6,3	6,3	6,4
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	21,30	21,41	21,66	22,04	23,09	23,14	23,00	99,4	6,5	6,5	6,4
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	18,92	20,65	21,28	21,59	22,50	23,26	18,68	80,3	5,2	5,0	7,1
Totaal	23,92	24,84	25,50	26,10	27,37	28,09	22,94	81,7	4,8	4,5	8,2

Bron : NBB (sociale balansen).

Bijlage 9: Opleiding in 2002 in de ondernemingen van de beperkte populatie

	Aantal werknemers die een opleiding hebben gevolgd			(pro- centen van het aantal gewerkte uren)	Aantal uren opleiding			(pro- centen van de perso- neels- kosten)	Opleidingskosten		
	(procenten van het personeelsbestand op 31 december)				(gemiddelde per begunstigde, eenheden)				(gemiddelde per begunstigde, in euro)		
	Totaal	Mannen	Vrouwen		Totaal	Mannen	Vrouwen		Totaal	Mannen	Vrouwen
Landbouw	8,9	6,6	13,5	0,24	38,2	47,3	29,2	0,56	1.735,1	2.433,2	1.041,0
Nijverheid	46,5	48,3	39,8	1,00	32,0	32,6	29,1	1,39	1.461,5	1.501,0	1.282,8
Extractieve nijverheid	26,4	25,1	40,3	0,43	23,9	25,1	16,1	0,73	1.257,6	1.271,1	1.168,7
Verwerkende nijverheid	45,7	47,6	38,8	0,97	31,7	32,2	29,2	1,32	1.365,7	1.397,8	1.221,2
Energie en water	64,5	64,8	63,2	1,72	36,7	38,5	28,1	2,31	2.803,6	2.923,5	2.211,8
Bouw	15,2	15,3	14,1	0,25	24,0	23,7	28,4	0,33	811,8	797,8	1.045,0
Handel, vervoer en communicatie	35,6	38,3	30,4	1,02	43,1	47,7	31,5	1,50	1.606,9	1.817,1	1.085,0
Vervoer en communicatie ..	51,3	51,2	51,7	1,62	50,1	53,9	36,2	2,46	1.933,6	2.078,7	1.393,0
Handel en reparaties	24,0	24,5	23,4	0,50	30,5	32,4	27,9	0,64	1.023,2	1.175,0	817,2
Horeca	11,9	11,9	11,9	0,20	19,8	22,0	17,5	0,32	580,8	598,0	562,6
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven	43,1	44,6	41,3	0,96	31,3	32,9	29,3	1,87	2.283,0	2.380,3	2.157,8
Financiële dienstverlening en verzekeringen	58,4	59,7	56,9	1,36	31,5	32,0	30,8	2,68	2.818,3	2.895,0	2.727,7
Vastgoed en diensten aan bedrijven	30,1	32,4	27,4	0,64	31,0	34,2	26,3	0,94	1.408,0	1.616,5	1.099,5
Overige diensten	45,5	36,5	48,5	0,68	18,5	21,6	17,7	0,70	469,6	604,2	436,1
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	48,1	39,1	50,5	0,72	18,1	20,8	17,5	0,74	458,8	589,3	431,5
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	24,0	27,9	19,3	0,41	24,5	25,1	23,4	0,43	651,3	672,3	614,2
Totaal	40,3	40,3	40,4	0,90	31,8	36,0	24,7	1,36	1.423,8	1.641,7	1.055,0

Bron: NBB (sociale balansen).

Bijlage 10: Lijst van de voor de analyse gebruikte secties en afdelingen van de activiteiten nomenclatuur NACE-Bel

	Sectie	Afdeling
Landbouw	A-B	01-05
Nijverheid		
Extractieve nijverheid	C	10-14
Verwerkende nijverheid	D	15-37
Energie en water	E	40-41
Bouw	F	45
Handel, vervoer en communicatie		
Handel en reparaties	G	50-52
Horeca	H	55
Vervoer en communicatie	I	60-64
Financiële dienstverlening, vastgoed en diensten aan bedrijven		
Financiële dienstverlening en verzekeringen	J	65-67
Vastgoed en diensten aan bedrijven ⁽¹⁾	K	70-74
Overige diensten		
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	N	85
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	O	90-93

(1) Met uitzondering van uitzendbedrijven (code nace-bel 74.502).

Een persistent positief financieringssaldo : een structureel kenmerk van de Belgische economie

Bruno Eugène
Wim Melyn

De Belgische economie boekt reeds verschillende jaren systematisch een ruim overschot bij het goederen- en dienstenverkeer, bij de inkomensstromen en bij de overdrachten met de rest van de wereld. Uit onlangs door de Bank en het INR gepubliceerde cijfers blijkt dat de lopende rekening en de kapitaaloverdrachten in 2002 opnieuw een groot overschot lieten optekenen. In hun geheel beschouwd, vertoonden alle sectoren van de economie – de particulieren, de vennootschappen en de overheid – immers een netto financieringsvermogen van 4,9 pct. bbp, wat dicht in de buurt ligt van het sedert de tweede helft van de jaren negentig opgetekende gemiddelde van zowat 5 pct.

Deze situatie is blijkbaar een structureel kenmerk van de Belgische economie: tijdens de afgelopen vijftig jaar, met uitzondering van de periode gaande van 1975 tot 1984, was het financieringssaldo bijna stelselmatig positief. Die specifieke eigenschap doet allerlei vragen rijzen. In de eerste plaats over het economische belang van het financieringssaldo en over de wijze waarop het peil of het verloop ervan moet worden geïnterpreteerd in termen van economisch beleid. Vervolgens kan men zich vragen stellen over hoe de verschillende soorten van transacties met de rest van de wereld tot dat saldo bijdragen. En ten slotte dient men, verder dan wat blijkt uit de boekhoudkundige resultaten in de statistieken over de betalingsbalans of de nationale rekeningen, na te gaan welke fundamentele factoren bepalend zijn voor het aan die resultaten ten grondslag liggende gedrag van de economische actoren.

Dit artikel is volgens die drie punten opgebouwd. Het eerste deel handelt over de omvang van het financieringssaldo, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen een economie die autonoom haar monetair en valutabeleid bepaalt, en een economie die deel uitmaakt van een monetaire unie. In het tweede deel wordt, vanuit een lange-termijnperspectief, het verloop beschreven van België's financieringssaldo. De resultaten worden vergeleken met die van andere economieën, en de voornaamste categorieën van operaties worden afzonderlijk geanalyseerd. Tot slot wordt in het derde deel het verloop van het sparen en van de investeringen in de verschillende economische sectoren geanalyseerd; het verschil tussen die grootheden is gelijk aan het financieringssaldo. Daarbij worden enkele bepalende factoren belicht die het verloop van dat saldo kunnen verklaren.

Voor dit artikel is voornamelijk gesteund op de statistiek over de nationale rekeningen. Die statistiek verstrekt immers gegevens over een periode van bijna vijftig jaar wat het financieringssaldo betreft, en van meer dan dertig jaar voor de belangrijkste componenten, zonder ernstige vertekeningen te ondergaan als gevolg van wijzigingen in de toegepaste methodologie. Bovendien heeft die statistiek integraal betrekking op de transacties met de rest van de wereld en op die van de binnenlandse sectoren. De statistiek over de betalingsbalans betreft alleen de operaties met het buitenland en is niet over een even lange periode beschikbaar, aangezien ze pas sedert 1995 wordt opgesteld voor de lopende transacties van België alléén.

Vroeger had de betalingsbalans betrekking op België en Luxemburg samen, aangezien de beide landen een douane-unie en een muntassociatie vormden.

De twee statistieken zijn in hoge mate verenigbaar en leveren vergelijkbare resultaten op. De twee concepten die in deze context het meest worden gebruikt, namelijk het saldo van het lopende verkeer van de betalingsbalans en het financieringsvermogen of -behoefte van de economie in de nationale rekeningen, zijn inhoudelijk ongeveer identiek. Het enige verschil is dat het financieringssaldo van de nationale rekeningen de kapitaaloverdrachten en de netto-aankopen van niet-financiële niet-geproduceerde activa, zoals de aankoop van octrooien, omvat. Meestal gaat het evenwel om kleine bedragen die geen invloed hebben op de hier geanalyseerde structurele ontwikkelingen.

1. Economische betekenis van het financieringssaldo

In de boekhoudkundige context van de betalingsbalans of van de nationale rekeningen is het saldo op de lopende rekening, of het financieringssaldo van de economie, het nettoresultaat van een groot aantal verschillende transacties. Vanuit het oogpunt van de analyse wijst dat saldo op mogelijke – zowel interne als externe – evenwichtsverstoringen; het is bijgevolg een belangrijk instrument om de economische situatie te beoordelen. Het wordt als dusdanig met bijzondere belangstelling gevolgd door met name het IMF en de « rating agencies » voor staatsrisico's; daarnaast is het ook een van de secundaire criteria die door het verdrag van Maastricht zijn vastgelegd voor toetreding tot de economische en monetaire unie.

Vanuit extern oogpunt weerspiegelt het saldo op de lopende rekening het vraag- en aanbodoverschot van de nationale munt ten opzichte van de vreemde valuta's, dat voortvloeit uit het internationale goederen- en dienstverkeer, uit de inkomensstromen of uit de overdrachten. Het kan derhalve fungeren als intermediaire doelstelling voor het monetaire en wisselkoersbeleid. Afhankelijk van het vigerende wisselkoersregime en de mate waarin de kapitaalmarkten zijn geliberaliseerd, moet dat saldo worden gecompenseerd door financiële transacties die het gevolg zijn van marktkrachten, ofwel van een centrale-bankinterventie. Een wijziging in het goederen- en dienstensaldo kan ook wijzen op een verandering van de concurrentiepositie van de economie ten aanzien van de handelspartners, waardoor zowel de invoer als de uitvoer kan worden beïnvloed. Een dergelijke ontwikkeling zou een economische-beleidsreactie kunnen vereisen, bijvoorbeeld in het vlak van de muntpariteit, de kostenvorming

door de bedrijven of, meer structureel, de productieketenmerken. Intern wijst een onevenwichtig financieringssaldo van de economie op een evenwichtsverstoring tussen het sparen en het investeren van alle binnenlandse sectoren; indien die situatie voortduurt, kan ze de solvabiliteit in het gedrang brengen.

Het vaststellen van een evenwichtsverstoring op zich is niet voldoende; het is zaak de initiële oorzaken ervan te bestuderen. Een overschot of een tekort mag immers niet a priori als respectievelijk goed of slecht worden bestempeld. Eerst moeten de eraan ten grondslag liggende factoren worden bekeken, teneinde uit te maken of het niet in evenwicht zijnde financieringssaldo een bedreiging vormt voor de groei en de werkgelegenheid of voor de prijsstabiliteit. Zo kan een financieringsbehoefte wenselijk zijn indien het nettokapitaal dat het land instroomt, belegd wordt en de toekomstige groei van het land stimuleert. Omgekeerd kan een zeer groot financieringsvermogen erop wijzen dat de economie in haar geheel te weinig investeert en zodoende de toekomstige groei in gevaar brengt. In de desbetreffende literatuur wordt vaker aandacht besteed aan de problemen in verband met de structurele financieringsbehoefte dan aan het financieringsvermogen: zo zou de financieringsbehoefte van een economie houdbaar zijn tot zolang deze laatste er kan en wil in voorzien en tot zolang een buitenlandse tegenpartij bereid is ze te financieren⁽¹⁾.

TABEL 1 ECONOMISCHE BETEKENIS VAN HET FINANCIERINGSSALDO

Usances	Wijzigingen als gevolg van de monetaire unie
Economisch beleid	
– Monetair en wisselkoersbeleid	– Rechtstreeks effect verdwijnt
– Indicator van het concurrentievermogen	– Onveranderd, maar het instrument van de wisselkoers verdwijnt
– Structuur van de economie	– Onveranderd
– Financiering van de sectoren	– Onveranderd
Statistische bronnen	
– Opmaak van België's betalingsbalans	– Bijdrage van de buiten-Europese stromen tot de betalingsbalans van de zone
– Opmaak van België's nationale rekeningen	– Onveranderd

(1) Zie bijvoorbeeld O'Malley, J. (2002) « National balance of payments in a euro area context », Quarterly Bulletin, Central Bank of Ireland, nr. 1, p. 97-111.

Het feit dat een land deel uitmaakt van een monetaire zone wijzigt ingrijpend de betekenis van het financieringssaldo van dat land. In een dergelijke context wordt het monetaire beleid immers ten uitvoer gelegd op het niveau van de gehele zone. Zodoende worden de landen die ertoe behoren als het ware regio's van die zone en zijn alleen nog de transacties van de hele zone met de rest van de wereld relevant voor het monetaire en wisselkoersbeleid.

Tegen die achtergrond en afzonderlijk beschouwd, sorteren eventuele evenwichtsverstoringen van het financieringssaldo van de deelnemers geen rechtstreeks effect meer op de wisselkoersen. Ingeval ze groter worden en niet gecompenseerd worden door overschotten in de overige entiteiten van de zone, kunnen ze echter het totale saldo van de zone ongunstig beïnvloeden. Met name om die reden hebben het verdrag van Maastricht en het stabiliteits- en groeipact een zekere coördinatie inzake overheidsfinanciën opgelegd.

Zelfs in het nieuwe institutionele kader speelt het financieringssaldo daarentegen nog steeds een belangrijke rol als interne indicator van het concurrentievermogen of van de financiële positie van de verschillende binnenlandse sectoren. Aangezien de deelnemers hun wisselkoersbeleid niet langer autonoom ten uitvoer kunnen leggen – concurrentie-ondersteunende devaluaties zijn dus niet langer mogelijk –, en het nieuwe institutionele kader bovendien de integratie van de goederen- en dienstenmarkten alsook van de kapitaalmarkten in de hand werkt – en derhalve ook de concurrentie tussen de economische subjecten verscherpt – vergen de macro-economische evenwichtsverstoringen reacties via het inkomens- of het structurele beleid, liefst preventief aangezien die beleidsmaatregelen slechts geleidelijk effect sorteren.

Wat het opmaken van de statistieken betreft, zij aangestipt dat hoewel in het kader van het monetaire en wisselkoersbeleid alleen nog de reële en financiële transacties van het eurogebied als geheel met de rest van de wereld relevant zijn, de deelnemende Staten verantwoordelijk blijven voor het opstellen van de betalingsbalans ten opzichte van derde landen en dat de betalingsbalans van het eurogebied wordt opgesteld via aggregatie door de ECB.

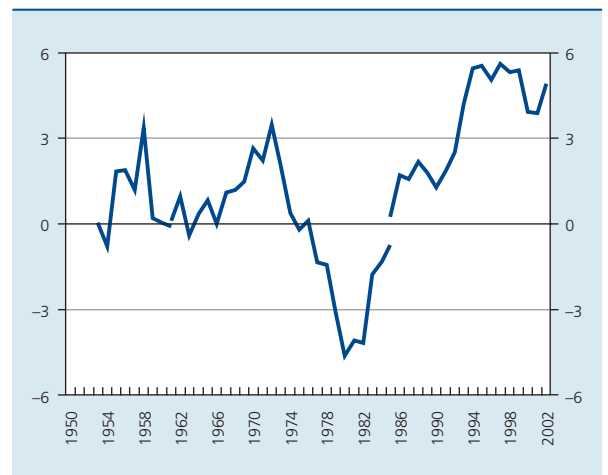
2. Verloop van het financieringssaldo van België en van de voornaamste componenten ervan

2.1 Financieringssaldo

Sedert 1953, op de tweede helft van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig na, heeft België meestal een financieringsvermogen – ten bedrage van gemiddeld 1,3 pct. bbp – laten optekenen. De voorbije vijftig jaar heeft België dus financiële middelen ter beschikking gesteld van de rest van de wereld en aldus netto financiële tegoeden opgestapeld.

Sedert 1953 kunnen in het verloop van België's financieringssaldo verschillende periodes worden onderscheiden. De eerste twintig jaar was het saldo licht positief en schommelde het meestal tussen een evenwicht en een surplus van maximaal 3,5 pct. bbp dat werd bereikt in 1972. Vanaf 1973 liep het overschot bijna constant terug en in 1975 sloeg het om in een financieringsbehoefte. Deze laatste bereikte een dieptepunt in 1980, nl. 4,6 pct. bbp. Toen volgde een geleidelijke verbetering van het saldo; in 1985 werd een evenwicht bereikt en tussen 1986 en 1992 stabiliseerde het overschot zich op zowat 2 pct. bbp. In 1995 bereikte het financieringsvermogen een recordpeil van 5,6 pct. bbp. Sederdien schommelt het binnen een marge van 3,9 tot 5,6 pct. bbp. In 2002 bedroeg het 4,9 pct.

GRAFIEK 1 NETTO FINANCIERINGSBEHOEFTE (-) OF -VERMOGEN VAN BELGIË⁽¹⁾
(procenten bbp)

Bronnen: NIS, INR.

(1) Gegevens van de nationale rekeningen. De reeks is in 1960 en in 1985 onderbroken als gevolg van de invoering van de methodologie van het ESR 79 en het ESR 95.

TABEL 2 NETTO FINANCIERINGSBEHOEFTE (-) OF -VERMOGEN
(gemiddelden 1998-2002)

	Procenten bbp	Miljarden euro's
Zwitserland ⁽¹⁾	11,7	28,8
Noorwegen	9,9	18,4
Finland	6,6	8,5
België	4,7	11,4
Zweden	3,8	9,3
Nederland	3,3	13,1
Japan	2,4	103,4
Canada ⁽²⁾	1,9	10,9
Denemarken	1,8	3,2
Frankrijk	1,8	25,4
Eurogebied	0,9	52,8
Italië	0,7	8,0
Ierland	0,6	0,5
Duitsland	0,4	9,6
Spanje	-1,4	-9,0
Verenigd Koninkrijk	-1,6	-24,1
Oostenrijk	-2,1	-4,1
Griekenland	-3,2	-4,1
Verenigde Staten	-3,6	-360,7
Portugal	-6,7	-7,8

Bronnen: EC, INR.

(1) Gemiddelde 1998-2000.

(2) Gemiddelde 1998-2001.

België's financieringsvermogen – zowat 5 pct. bbp tussen 1998 en 2002 - behoort tot de hoogste van het eurogebied. Het totale saldo van dit laatste bleef beperkt tot 0,9 pct. bbp, maar er zijn grote verschillen tussen de respectieve lidstaten. Aan de kop staat Finland met een financieringsvermogen van 6,6 pct. bbp, terwijl Portugal het slechtst scoort met een 6,7 pct. bbp belopend financieringstekort ten opzichte van de rest van de wereld. Ook in absolute cijfers zijn er verschillen. Frankrijk stelde het meest financiële middelen ter beschikking van de rest van de wereld, namelijk 25,4 miljard euro per jaar, terwijl Spanje 9,0 miljard euro aan financiële middelen opnam.

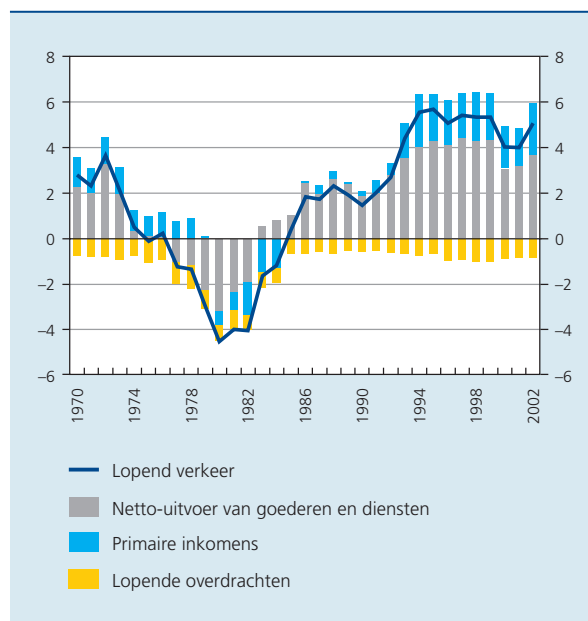
Bij de landen die deel uitmaken van de OESO komt België qua omvang van het in procenten bbp uitgedrukte financieringssaldo op de vierde plaats, na Zwitserland,

Noorwegen en Finland⁽¹⁾. In absolute termen uitgedrukt zijn de financieringssaldi van 's werelds twee grootste economieën evenwel van een heel andere orde van grootte: het financieringsvermogen van Japan was goed voor 103,4 miljard euro, terwijl de financieringsbehoefte van de Verenigde Staten 360,7 miljard euro bedroeg; wat deze laatste betreft, verhult het gemiddelde van de laatste jaren het nog slechtere resultaat van het recente verleden.

Onder de componenten van het netto financieringsvermogen zijn de netto kapitaaloverdrachten en de netto-aankopen van niet-financiële niet-geproduceerde activa⁽²⁾ betrekkelijk gering qua omvang; zij dragen derhalve slechts in geringe mate bij tot het verloop van het Belgische financieringssaldo. Dat is de reden waarom in dit deel van het artikel nader wordt ingegaan op het verloop van het saldo van het lopende verkeer met het buitenland alsook op de componenten ervan. Het lopende verkeer heeft over de hele periode die begonnen is in 1970 – van dan af zijn er voor de voornaamste componenten van dat saldo gedetailleerde gegevens beschikbaar – een gemiddeld overschot van 1,7 pct. bbp opgeleverd, tegen 1,6 pct. wat het netto financieringsvermogen betreft.

Het saldo van het lopende verkeer van België met de rest van de wereld wordt in de eerste plaats zelf beïnvloed door het verloop van de netto-uitvoer van goederen en diensten, namelijk het verschil tussen de waarde van

GRAFIEK 2 VOORNAAMSTE COMPONENTEN VAN HET SALDO VAN BELGIË'S LOPENDE VERKEER
(procenten bbp)

Bron: INR.

(1) De gegevens betreffende Luxemburg zijn niet beschikbaar. Op grond van de structuur van de Luxemburgse economie mag worden aangenomen dat zij in verhouding tot het bbp een van de grootste financieringsvermogens heeft.

(2) Bijvoorbeeld natuurlijke activa of octrooien, overdraagbare contracten en aangekochte goodwill.

de uitvoer en die van de invoer. Net zoals het integrale lopende verkeer ging het saldo van de netto-uitvoer er van 1973 tot 1980 onafgebroken op achteruit; het overschot van 3,3 pct. bbp in 1972 sloeg om in een tekort van 3,2 pct. Vervolgens heeft het zich in twee stadia hersteld: eerst naar een overschot van ongeveer 2 pct. tussen 1986 en 1992, en vanaf 1994 tot meer dan 4 pct. Sedert 2000 is dat surplus echter opnieuw gedaald, tot 3,6 pct. bbp in 2002.

Het saldo van de primaire inkomens verliep minder opvallend. Doordat het geleidelijk evolueerde van een overschot dat tot in 1978 bijna 1 pct. beliep naar een tekort van 1,5 pct. in 1982 en 1983, werd het verloop van de netto-uitvoer er desalniettemin door in de hand gewerkt. Sedert 1986 wordt opnieuw een overschot geregistreerd dat zich sedert 1994 op om en nabij 2 pct. bbp stabiliseert. Het tekort bij de lopende overdrachten van zijn kant bedraagt structureel ongeveer 1 pct. bbp.

2.2 Netto-uitvoer van goederen en diensten

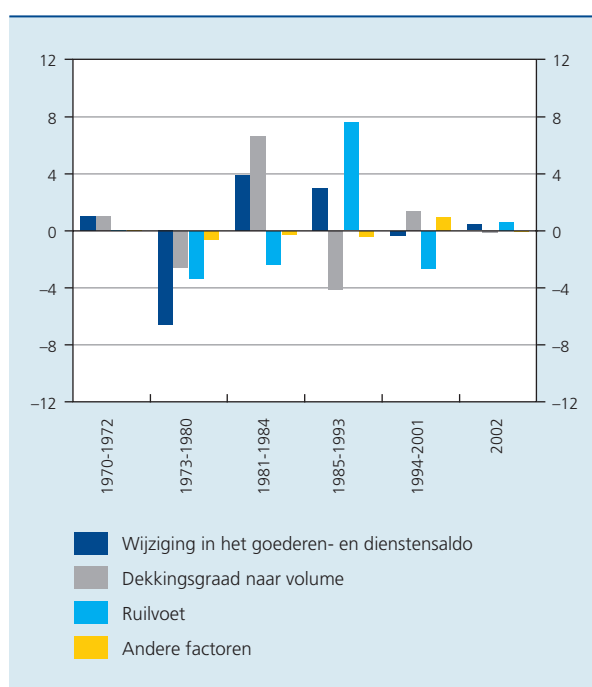
De schommelingen in het saldo van het goederen- en dienstenverkeer met het buitenland komen duidelijk tot uiting door, ten behoeve van de analyse, een onderscheid

te maken tussen het verloop naar volume en het verloop naar prijzen. Een analyse van het saldo vereist een onderscheid tussen, enerzijds, het verloop van de dekkingsgraad naar volume, dat is de verhouding tussen de uitvoer en de invoer tegen vaste prijzen en, anderzijds, het verloop van de ruilvoet, of de verhouding tussen de prijzen van de uitvoer en die van de invoer. Een residuele statistische factor dekt onder meer het niveau-effect⁽¹⁾ en het samengestelde effect van het volume en de prijzen.

Bij een dergelijke opsplitsing wordt geen rekening gehouden met de wisselwerking tussen de verschillende factoren. De prijsschommelingen beïnvloeden immers de positie van de economie in termen van concurrentievermogen, en kunnen derhalve ook een impact hebben op het verloop naar volume. Zo is een toename van de exportprijzen aan de ene kant bevorderlijk voor de ruilvoet en dus voor de waarde van de netto-uitvoer, maar aan de andere kant valt niet uit te sluiten dat zij een verlies van marktaandeelen teweeg kan brengen en, vandaar, een terugloop van de uitgevoerde volumes. Hoewel die weerslag op de volumes doorgaans met enige vertraging tot uiting komt, mag men er niet van uitgaan dat een verbetering van de ruilvoet systematisch gunstig is voor de netto-uitvoer naar waarde.

Het relatieve belang van de verschillende factoren verschilt naargelang van de economische context; er kunnen derhalve vijf fasen van ongelijke duur worden onderscheiden. Aan het begin van de jaren zeventig ging de toename van het handelsoverschot, met 1 procentpunt bbp, gepaard met een verbetering van de dekkingsgraad naar volume. Vervolgens, tussen 1973 en 1980, liep het saldo op de goederen- en dienstenbalans met 6,6 procentpunten bbp terug als gevolg van het gecumuleerde effect van de daling van de dekkingsgraad naar volume en de verslechtering van de ruilvoet. Ten grondslag aan de gestage toename van het saldo van het goederen- en dienstenverkeer, met 3,9 procentpunten bbp tussen 1980 en 1984, lag de aanzienlijke verbetering van de dekkingsgraad naar volume, die slechts gedeeltelijk werd geneutraliseerd door de verslechtering van de ruilvoet. Tijdens de periode gaande van 1985 tot 1993 bleef het saldo met 3 procentpunten groeien, maar de volumes en de prijzen gingen wel in omgekeerde richting bijdragen. Van 1994 tot 2001 liet het goederen- en dienstensaldo een lichte achteruitgang optekenen. De positieve bijdragen van de dekkingsgraad naar volume en van de « andere factoren », voornamelijk vanwege het niveau-effect, gingen daarbij volledig verloren als gevolg van de negatieve bijdrage van

GRAFIEK 3 BIJDRAGEN TOT DE WIJZIGINGEN IN HET GOEDEREN- EN DIENSTENSALDO
(procenten bbp)

Bron: INR.

(1) Met niveau-effect wordt de autonome stijging bedoeld van het overschot (of van het tekort) die voortvloeit uit een toename, in een zelfde tempo, van de in- en uitvoer, wanneer het initiële peil van de uitvoer hoger (of lager) ligt dan dat van de invoer.

het prijsverloop. In 2002, ten slotte, was de stijging van het saldo, met 0,4 procentpunt bbp, in de eerste plaats te danken aan de verbetering van de ruilvoet.

BIJDRAGEN VAN HET VERLOOP NAAR VOLUME

De Belgische binnenlandse vraag is van doorslaggevend belang voor het verloop van het invoervolume, terwijl de binnenlandse vraag van België's voornaamste economische partners bepalend is voor het verloop van ons exportvolume. De uiteenlopende ontwikkeling van die beide vragen verduidelijkt het verloop van de dekkingsgraad naar volume. Het is namelijk zo dat indien de binnenlandse vraag in België levendiger is dan bij de handelspartners, dit meestal aanleiding geeft tot een daling van de dekkingsgraad, en omgekeerd. Dit is evenwel niet de enige factor die een rol speelt, aangezien ook de productie- en importstructuur van de economie of de ontwikkeling van, bijvoorbeeld, het concurrentievermogen het verloop van de in- en uitgevoerde volumes beïnvloedt.

De relatieve binnenlandse vragen helpen wel de schommelingen in de netto-uitvoer naar volume verklaren, maar volstaan niet als het erop aankomt inzicht te verschaffen in het verloop van de bruto in- en uitvoerstromen. Als

gevolg van de voortschrijdende internationalisering van de productieprocessen raken die stromen steeds nauwer met elkaar verweven.

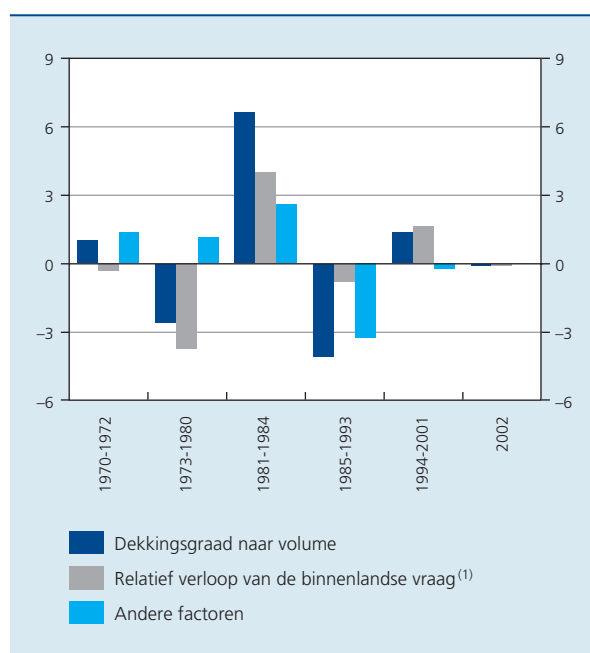
Vergelijkt men het verloop van de samengevoegde binnenlandse vraag van de twintig voornaamste handelspartners⁽¹⁾ en dat van de Belgische binnenlandse vraag, dan blijkt het groei-ecart ten grondslag te liggen aan, enerzijds, de teruggang van de dekkingsgraad naar volume tijdens de periode 1973 tot 1980 en, anderzijds, de toename ervan tussen 1981 en 1984 en tussen 1994 en 2001. Vooral het binnenlandse-vraagvolume bleek ten tijde van de eerste aardolieschok in 1973 en 1974 in België veel krachtiger te groeien dan bij onze partners, waardoor de invoer sneller aantrok dan de uitvoer. Tussen 1981 en 1983 sloeg dat effect om als gevolg van de devaluatie en de ermee gepaard gaande maatregelen inzake loonmatiging die een flinke rem zetten op de Belgische binnenlandse bestedingen. Tijdens de periode 1985-1993 hielden de Belgische binnenlandse vraag en die van de partners gemiddeld beschouwd gelijke tred; het effect op de dekkingsgraad naar volume was derhalve verwaarloosbaar. De relatieve zwakte van de binnenlandse vraag in België verklaart daarentegen goeddeels de volumetoename van de netto-uitvoer tijdens de periode 1994-2001.

De overige factoren die de in- en uitvoervolumes beïnvloeden – waartoe onder meer de specialisatie- en marktaandeel-effecten behoren –, hadden tussen 1970 en 1985 een positieve impact, die bijzonder duidelijk was tussen 1981 en 1984. Dankzij de in die periode ten uitvoer gelegde maatregelen ten behoeve van het herstel van het concurrentievermogen, kon België zijn marktaandelen ten dele heroveren. Tussen 1985 en 1993 hebben die bewuste factoren het volume van de netto-uitvoer daarentegen negatief beïnvloed; nadien bleven ze doorgaans neutraal.

BIJDRAGEN VAN HET PRIJSVERLOOP

Tussen het begin van de jaren zeventig en het midden van de jaren tachtig is de ruilvoet omzeggens onophoudelijk verslechterd, eerst als gevolg van de prijsstijging voor energiedragers, die een groter aandeel hebben in de invoer dan in de uitvoer, en nadien wegens de forse appreciatie van de dollar, waaraan de devaluatie van de Belgische frank in 1982 voor een deel debet was. Tussen 1985 en 1993, daarentegen, effende zowel het afglijden van de dollar als de daling van de grondstoffenprijzen de weg voor een aanzienlijke verbetering van de ruilvoet.

GRAFIEK 4 BIJDRAGEN TOT DE WIJZIGING IN DE DEKKINGSGRAAD NAAR VOLUME (procenten bbp)

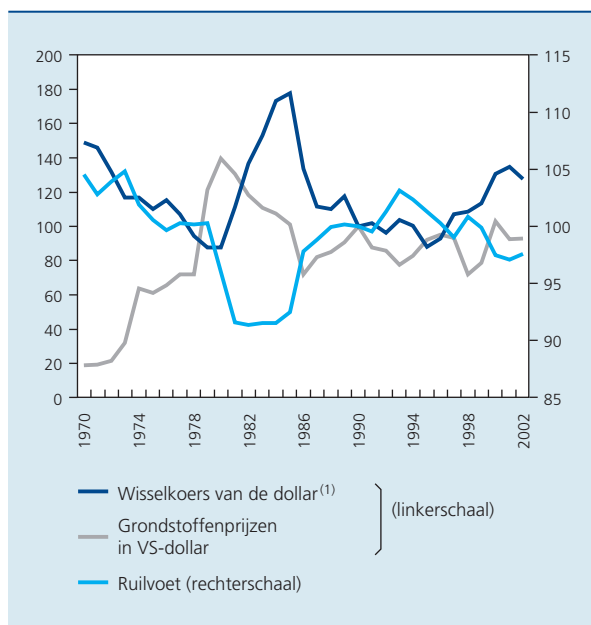
Bronnen: EC, INR.

(1) Een positief (of negatief) teken geeft aan dat de groei van de binnenlandse vraag, gemiddeld over de beschouwde periode, in België zwakker (of steviger) was dan bij zijn belangrijkste handelspartners.

(1) De binnenlandse vragen werden samengevoegd volgens het gewicht van die landen in de Belgische uitvoer. In totaal vertegenwoordigen zij ongeveer 85 pct. van de Belgische uitvoer.

GRAFIEK 5 RUILVOET, GRONDSTOFFENPRIJZEN
EN WISSELKOERS

(indexcijfers 1990 = 100)

Bronnen: ECB, HWWA, INR, NBB.

(1) Tot in 1998 is de wisselkoers van de dollar berekend ten opzichte van de Belgische frank; daarna ten opzichte van de euro.

Het vooral in 1999 en 2000 markante herstel van de dollar bracht over de hele periode 1994-2001 de ruilvoet opnieuw een flinke klap toe. In 2002 daalden de invoerprijzen met 1,7 pct. en die van de uitvoer met 0,9 pct., wat voor een verbetering van de ruilvoet met 0,8 pct. zorgde en meteen ook ten belope van 0,6 procentpunt bbp bijdroeg tot de waardeinstijging van de netto-uitvoer. Een en ander is het resultaat van de appreciatie van de euro ten opzichte van de dollar en van het feit dat de olieprijs als jaargemiddelde nagenoeg stabiel zijn gebleven.

2.3 Andere componenten van het lopende verkeer

Het internationale goederen- en dienstenverkeer bepaalt weliswaar voor het overgrote deel de omvang en het verloop van het lopende saldo, maar ook de andere soorten van niet-financiële transacties vervullen ter zake een rol. Het betreft, enerzijds, de inkomensstromen en, anderzijds, de lopende overdrachten zonder tegenpartij tussen België en de rest van de wereld. Op dat punt verschilt de betalingsbalansstatistiek enigszins van de statistiek van de nationale rekeningen: de belastingen op productie en invoer, na aftrek van de subsidies, worden in de eerstgenoemde statistiek immers bij de overdrachten ondergebracht, terwijl zij

in de statistiek van de nationale rekeningen bij de primaire inkomens worden gerubriceerd.

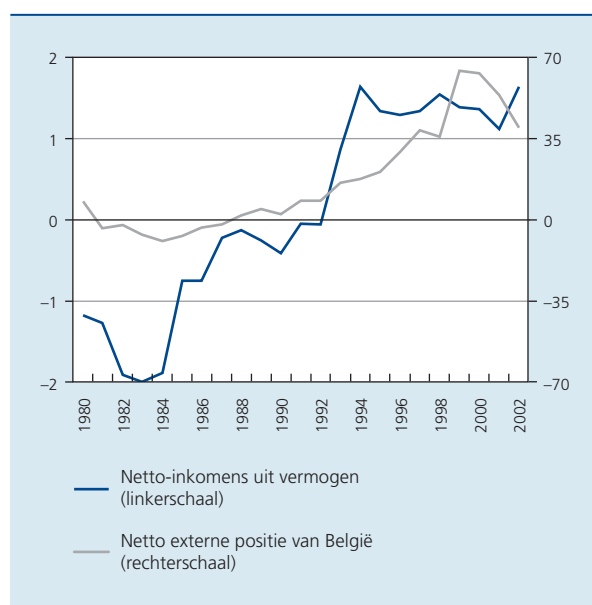
Vanuit het oogpunt van de nationale rekeningen is het saldo van de rubriek «primaire inkomens» sedert 1994 met zowat 2 pct. bbp ruimschoots positief. Het omvat de inkomens uit arbeid, de inkomens uit vermogen en andere primaire inkomens.

De stromen van de arbeidsinkomens tussen België en de rest van de wereld leveren, wat België betreft, stelselmatig een positief saldo op van ongeveer 1,2 pct. bbp. Dit surplus heeft te maken met het feit dat het aantal ingezetenen die werkzaam zijn in het buitenland en in de in België gevestigde internationale instellingen – meer bepaald de instellingen van de Europese Unie –, het aantal in België werkende niet-ingezetenen overstijgt. Hoewel het saldo vrijwel onveranderd is gebleven, zijn zowel de ontvangen inkomens als de aan die werknemers uitbetaalde inkomens tussen 1970 en 2002 met bijna 0,5 procentpunt bbp opgelopen.

De netto-inkomens uit vermogen bereikten in 1983 een dieptepunt met een tekort van 2 pct. bbp. Vanaf 1993 werden ze opnieuw positief en sedert 1994 schommelen ze rond 1,5 pct. bbp. Ten grondslag aan

GRAFIEK 6 NETTO EXTERNE POSITIE EN NETTO-INKOMENS
UIT VERMOGEN

(procenten bbp)

Bronnen: INR, NBB.

die kentering ligt de sedert het midden van de jaren tachtig opgetekende stijging van de nettotoegoden op het buitenland. In dit opzicht komt blijkbaar een sneeuwbal effect op gang, aangezien het overschot bij de inkomens uit vermogen het lopende surplus aandikt, en dit laatste aanleiding geeft tot een opeenstapeling van nettotoegoden op het buitenland⁽¹⁾. Die toename verruimt op haar beurt de basis waarop de inkomens worden gegenereerd. Ook andere factoren, zoals de schommelingen van de rendementen en wisselkoersen, beïnvloeden het saldo van de inkomens. Zo heeft de algemene teruggang van de nominale rendementen de afgelopen tien jaar de verbetering van de externe positie gedeeltelijk ongedaan gemaakt.

De overige primaire inkomens omvatten de belastingen op productie en invoer, na aftrek van de subsidies. Die belastingen behelzen voornamelijk het gedeelte van de btw en van de invoerrechten dat naar de begroting van de Europese Unie wordt overgeheveld. De subsidies van hun kant komen vooral voort uit de van de Unie ontvangen overdrachten in het kader van het gemeenschappelijke landbouwbeleid. In procenten bbp zijn deze beide inkomenscategorieën sedert het begin van de jaren negentig aan het inkrimpen, maar het saldo ervan blijft al met al stabiel en negatief ten belope van zowat 0,6 pct. bbp.

De lopende overdrachten, ten slotte, vertonen een structureel tekort dat tot medio jaren negentig ongeveer 0,6 pct. bbp beliep. Sedertdien is het opgelopen tot om en nabij 1 pct. Debet aan dit tekort is voornamelijk de vierde middelenbron, met andere woorden de bijdrage die door de lidstaten aan de Europese Unie wordt gestort en die wordt berekend in verhouding tot hun bbp.

3. Het sparen en investeren van de binnenlandse sectoren: verklarende factoren voor het persistente financieringsvermogen

Traditioneel wordt bij de analyse van het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans vooral aandacht besteed aan de ontwikkelingen op het vlak van in- en uitvoer, meer bepaald aan de binnenlandse vraag in België en bij de handelspartners alsook aan de relatieve prijzen. Bij wijze van aanvulling kan het nuttig zijn dat saldo ook te benaderen vanuit het verschil tussen het sparen en het investeren van de economie. In het kader wordt de boekhoudkundige gelijkheid belicht tussen, enerzijds, het

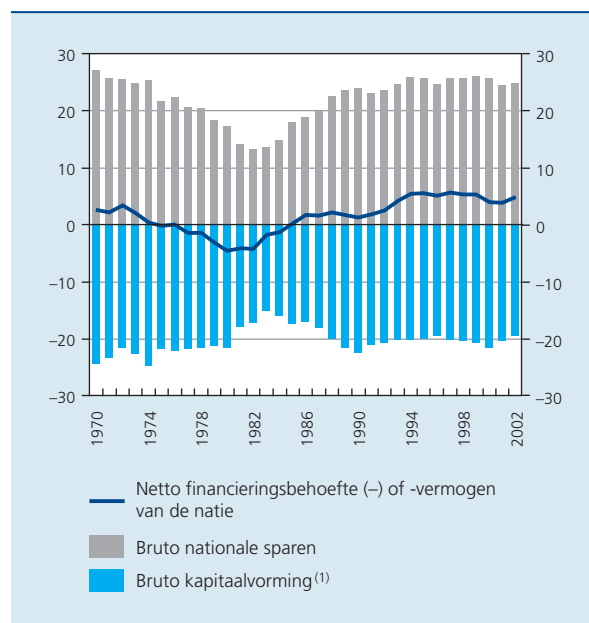
lopende saldo en, anderzijds, het verschil tussen het sparen en het investeren. Deze tweede benadering is uitermate geschikt voor het bestuderen van de ontwikkelingen op de middellange en lange termijn, aangezien de economische actoren bij hun spaar- en investeringsbeslissingen een intertemporele optimalisering nastreven. In dit deel wordt nader ingegaan op het verloop van het sparen en het investeren sedert 1970; er worden tevens enkele verklarende factoren toegelicht.

3.1 Het sparen en investeren van de verschillende sectoren in België

Zowel het sparen als het investeren nam vanaf 1970 tot het begin van de jaren tachtig geleidelijk af. Tot het begin van de jaren negentig lieten beide variabelen vervolgens een herstel optekenen. Sedertdien is er weinig verandering opgetreden en belooft het sparen ongeveer 25 pct. bbp en de investeringen circa 20 pct.

Die gemeenschappelijke algemene tendens neemt echter niet weg dat er zich verschillen voordoen in de omvang van de bewegingen en wat betreft de precieze timing van de kenteringen; die verschillen veroorzaken schommelingen in het financieringsaldo van het land.

GRAFIEK 7 NETTO FINANCIERINGSBEHOEFTE (-) OF -VERMOGEN VAN DE ECONOMIE ALS GEHEEL EN COMPONENTEN (procenten bbp)

Bron: INR.
(1) Omgekeerd teken.

(1) De schommelingen van de prijzen van de aangehouden netto-activa beïnvloeden ook de waarde van de buitenlandse activa. In 2001 en 2002 werd de netto externe positie zwaar door die factor gedrukt.

Kader – Boekhoudkundige gelijkheid van het netto financieringsvermogen en het nettosparen

Op basis van de vergelijkingen uit de nationale boekhouding kan de gelijkheid worden aangetoond tussen het netto financieringsvermogen van een economie en haar spaaroverschot ten opzichte van haar investeringen. Het bbp is immers samengesteld uit de particuliere en de overheidsconsumptie (C), de investeringen van de verschillende sectoren (I)⁽¹⁾ en de uitvoer (X), min de invoer (M):

$$\text{BBP} = C + I + X - M$$

Het bruto nationaal inkomen (BNI) is gelijk aan het BBP, vermeerderd met de door de rest van de wereld gestorte netto primaire inkomens (NPI):

$$\text{BNI} = \text{BBP} + \text{NPI}$$

Het beschikbare nationale inkomen (NIB), ten slotte, is gelijk aan het BNI, vermeerderd met de van het buitenland afkomstige netto lopende overdrachten (NCT):

$$\text{NIB} = \text{BNI} + \text{NCT}$$

of, als men de termen van het BNI vervangt,

$$\text{NIB} = C + I + X - M + \text{NPI} + \text{NCT}$$

Welnu, de laatste vier termen van deze vergelijking ($X - M + \text{NPI} + \text{NCT}$) vormen het saldo van het lopende verkeer met de rest van de wereld (SL), dat dus als volgt kan worden geformuleerd:

$$\text{SL} = \text{NIB} - C - I$$

Aangezien, ten slotte, het sparen (S) gedefinieerd wordt als het verschil tussen het beschikbare inkomen en de consumptie, vloeit daaruit voort dat

$$\text{SL} = S - I$$

Om het financieringssaldo van de economie (FS) te verkrijgen, dienen daar enkel de netto kapitaaloverdrachten en de netto-aankopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa (TNK) te worden aan toegevoegd:

$$\text{FS} = \text{SL} + \text{TNK} = S - I + \text{TNK}$$

Aangezien die TNK voor België zo goed als verwaarloosbaar zijn, kan het financieringssaldo van de economie worden geanalyseerd op basis van een studie van het relatieve spaar- en investeringsgedrag.

(1) De investeringen omvatten ook de voorraadwijzigingen. Op de middellange termijn is de rol van deze laatste zo goed als neutraal.

Zo liep het sparen tijdens de eerste periode beduidend forser terug dan de investeringen; aan die neerwaartse beweging kwam in respectievelijk 1982 en 1983 een einde. Nadien ging de spaarquote zich dusdanig herstellen dat zij sedert 1993 opnieuw nauw aansluit bij haar peil van het begin van de jaren zeventig en zelfs uitstijgt boven haar lange-termijngemiddelde. De investeringsquote, die zich nadien tijdens de jaren negentig stabiliseerde, liet een herstel optekenen, hoewel onvoldoende om opnieuw het

niveau te bereiken van het begin van de periode of om de investeringen ver boven hun lange-termijnpeil te laten uitstijgen. Het in 1972 ten belope van 3,5 pct. positief verschil tussen het sparen en de investeringen verkleinde bijgevolg met 8 procentpunten tot in 1980. Toen volgde opnieuw een verbetering en vanaf 1994 werd een overschot van om en nabij 5 pct. geregistreerd.

Uit internationale vergelijkingen blijkt dat België aan het begin van de jaren zeventig een groter netto financieringsvermogen had dan de buurlanden en het eurogebied. Als gevolg van een snelle verslechtering tot het begin van de jaren tachtig, liep het saldo terug tot een bijzonder laag peil. Wat de buurlanden betreft, noteerde enkel Frankrijk een financieringsbehoefte van bijna gelijke omvang. Het financieringssaldo van België, dat zich snel herstelde, sloot vanaf 1985 eerst opnieuw aan bij het gemiddelde van het eurogebied; sedert het begin van de jaren negentig stijgt het flink boven dat gemiddelde uit.

De uiteenlopende ontwikkeling van het netto financieringsvermogen van de economie als geheel wordt deels verklaard door de discrepanties in het vlak van het netto financieringssaldo van de overheid. In België zag deze laatste haar financieringsbehoefte tussen 1975 en 1981 onophoudelijk toenemen, tot 12,8 pct. bbp; nadien werd die behoefte allengs kleiner, zodat de overheid sedert 2000 een netto financieringsvermogen laat optekenen. Wat de overheidssector betreft, onderscheidt België zich van zijn partnerlanden zowel door de omvang van het tekort tot het midden van de jaren negentig als door het op dit ogenblik stabiel financieringsvermogen dicht in de buurt van nul.

Het financieringssaldo van de particuliere sectoren – particulieren en vennootschappen samen – kwam tijdens nagenoeg de hele beschouwde periode boven dat van de buurlanden uit. Sedert 2001 is dat verschil echter verkleind. Achter het verloop voor de gezamenlijke particuliere sector gaan voor de twee voornaamste componenten ervan uiteenlopende ontwikkelingen schuil. Zo lieten de particulieren een financieringsvermogen optekenen dat aanvankelijk een hele tijd tussen 5 en 10 pct. bbp schommelde; vanaf 1993 liep dat vermogen terug en uiteindelijk bereikte het in 2000 een dieptepunt van 3,1 pct. Ondanks een herstel in 2001 en 2002 bleef het netto financieringsvermogen van de particulieren ver onder zijn lange-termijngemiddelde, maar keerde toch terug naar een peil dicht bij het Europese gemiddelde. Wat het verloop van het netto financieringssaldo van de vennootschappen betreft, kunnen drie grote periodes worden onderscheiden. In de jaren zeventig schommelde de netto financieringsbehoefte van de vennootschappen tussen 1 en 5 pct. bbp. In de loop van de jaren tachtig is dat saldo fors verbeterd en vanaf 1983 werd het positief. In de jaren negentig, ten slotte, liep het langzaam terug waardoor het netto financieringsvermogen van de vennootschappen momenteel dicht bij nul ligt – zijn lange-termijngemiddelde – alsook dicht bij het gemiddelde van België's voornaamste partners.

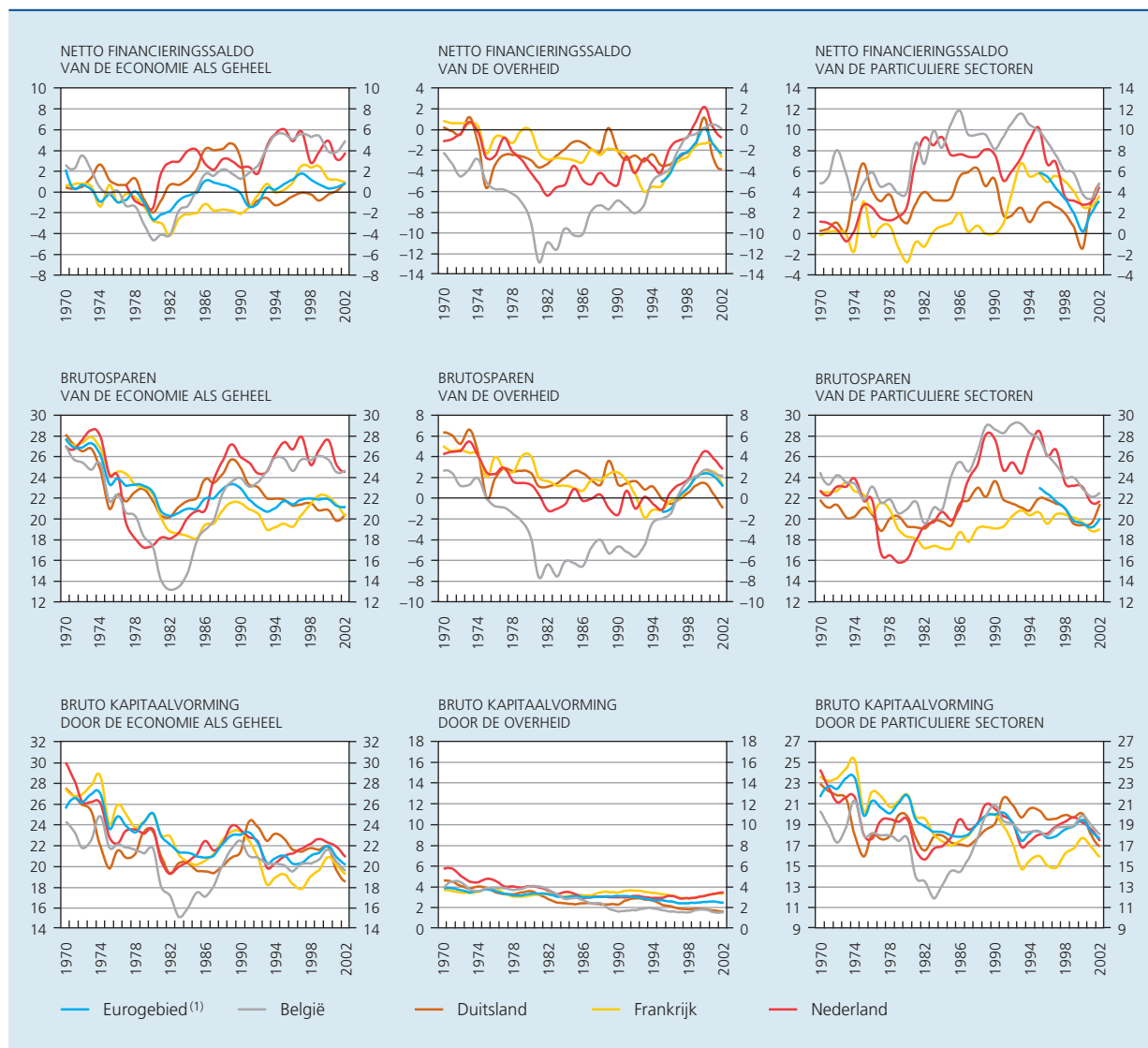
Dat het Belgische financieringssaldo tot het begin van de jaren tachtig fors terugliep, en in datzelfde decennium vervolgens verbeterde, heeft voor een deel te maken met de omvang van de schommelingen van de spaarquote. Net als in het eurogebied als geheel werd in België in de loop van de jaren zeventig immers een daling van de spaarquote van de gezamenlijke binnenlandse sectoren vastgesteld, gevolgd door een stijging in de jaren tachtig; in het eurogebied waren die daling en die stijging echter minder scherp. Maar hoewel de spaarquote in België aan het begin van de jaren negentig nog enigszins steeg, liep ze in het eurogebied stilaan terug. In termen van het totale sparen bevond België zich in 2002, samen met Nederland, bovenaan de lijst.

Dat België tussen 1980 en 1985 relatief minder spaarde dan onze voornaamste partners, was te wijten aan de forse daling van het overheidssparen. Het tot in 1974 positieve sparen van de overheid sloeg nadien om in een zeer forse ontspaaringsbeweging die tijdens het eerste gedeelte van de jaren tachtig tussen 6 en 8 pct. bbp bereikte. Het betrof hier een specifiek Belgisch fenomeen, aangezien de ontsparingen van de overheid in de respectieve buurlanden beperkt en kortstondig bleken. Vervolgens lieten de Belgische overheidsfinanciën een geleidelijk, en vanaf 1992 sneller herstel optekenen, zodat de brutobesparingen van de overheid sedert 1997 weer positief zijn en zelfs licht boven het Europese gemiddelde uitstijgen.

Ook het particuliere sparen kreeg een dip, nl. van ongeveer 24 pct. bbp aan het begin van de jaren zeventig tot iets minder dan 20 pct. bbp in 1982, een peil dat nochtans weinig afweek van dat in de buurlanden. Tot in 1989 volgde dan een snelle toename, aanvankelijk dankzij de ondernemingen en stabiliseerde het sparen zich tot in 1993 op bijna 30 pct. bbp, dankzij het feit dat ook de particulieren opnieuw waren gaan sparen. Gedurende de hele eerste helft van de jaren negentig kon België dus in vergelijking met de handelspartners gewag maken van bijzonder omvangrijke particuliere spaargelden. Sedertdien heeft er zich een kentering voorgedaan tot zowat 23 pct. bbp, een peil dat nauw aansluit bij dat van het begin van de beschouwde periode, maar dat nog steeds ongeveer 3 procentpunten boven het Europese gemiddelde uitkomt.

Tot eind jaren tachtig onderschreden België's totale investeringen die van het eurogebied als geheel, met in 1983 een dieptepunt van 15,2 pct. bbp. In de loop van de jaren negentig kwamen ze daarentegen dicht in de buurt van het gemiddelde van het eurogebied en maakten geregeld meer dan 20 pct. van het bbp uit. Zowel de terugloop van de investeringen, die zeer ingrijpend was aan het begin van de jaren tachtig, als nadien de forse opleving ervan is

GRAFIEK 8 NETTO FINANCIERINGSSALDO, SPAREN EN INVESTERINGEN VAN DE GROTE SECTOREN VAN DE ECONOMIE
(procenten bbp)

Bronnen: EC, INR.

(1) Met uitzondering van Luxemburg en, vóór 1990, van Oost-Duitsland.

voornamelijk toe te schrijven aan de particuliere sectoren, in het bijzonder de vennootschappen. Tussen het begin van de beschouwde periode en 1988 lagen de particuliere investeringen in België trouwens onder het Europese gemiddelde, maar sedert 1993 liggen ze er net iets boven. De overheidsinvesteringen, daarentegen, die in de jaren zeventig ongeveer 4 pct. van het bbp uitmaakten, liepen tijdens de jaren tachtig haast constant terug tot minder dan 2 pct. bbp; sindsdien zijn zij niet meer opgeveerd. Sedert medio jaren tachtig blijven ze ver achter bij de overheidsinvesteringen van de rest van het eurogebied. In 2002 beliepen ze nog slechts 1,6 pct. bbp.

Al met al kan het grote financieringsvermogen van België ten opzichte van het eurogebied – een verschil van méér dan 4 procentpunten bbp in 2002 – ten belope van 0,9 procentpunt bbp worden verklaard doordat de Belgische overheid bijzonder weinig investeert, en ten bedrage van 1 procentpunt doordat zij veel spaart. De investeringen van de particuliere sectoren daarentegen liggen in de lijn van het Europese gemiddelde, maar hun spaargelden verklaren voor ruim 2 procentpunten bbp het verschil in financieringsvermogen.

3.2 Determinanten van het sparen en de investeringen van de gehele economie

Onder de theoretische factoren die bepalend zijn voor het sparen en de investeringen, lijken sommige een bijzonder relevante verklaring te bieden voor het persistente overschot van het sparen ten opzichte van de investeringen, en dus voor het structurele financieringsvermogen van België. Het betreft meer bepaald de demografie, het ontwikkelingspeil en de toestand van de overheidsfinanciën.

DEMOGRAFIE

De theorie van de levenscyclus legt een link tussen de leeftijd en het sparen van de individuen. Volgens deze theorie gaan de particulieren bij het begin van hun beroepsleven doorgaans schulden aan. Vervolgens gaan ze gedurende een vrij lange periode, meer bepaald tot het einde van hun actieve loopbaan, sparen. Daarna gaan zij, teneinde hun levensstandaard te handhaven, een deel van die verzamelde rijkdom verbruiken, wat in feite neerkomt op een periode van ontsparing.

De demografische ontwikkeling kan op identieke wijze het verloop van het spaargedrag van de hele economie beïnvloeden: indien een gedeelte van de bevolking zoals

dat resulterend uit de na-oorlogse « baby boom », statistisch significant is, kan de invloed ervan op het verloop van het totale sparen van doorslaggevend belang zijn. In voorkomend geval dient het sparen van de hele economie te worden onderzocht. Het sparen van de particulieren wordt immers ook beïnvloed door het sparen van de overige sectoren. Als bijvoorbeeld de overheidsfinanciën en het pensioenstelsel in een voldoende inkomen voorzien nadat de individuen zich uit het beroepsleven hebben teruggetrokken, voelen deze laatsten minder de behoefte om te sparen en is het de Staat die voor hen spaart. Zo ook zal het sparen van de vennootschappen tot uiting komen in de waarde van de aandelen, en dus in de tegoeden van de aandeelhouders, zonder dat deze laatsten rechtstreeks dienen te sparen. De demografie bepaalt dus veeleer het sparen van de gezamenlijke sectoren dan alleen maar dat van de particulieren.

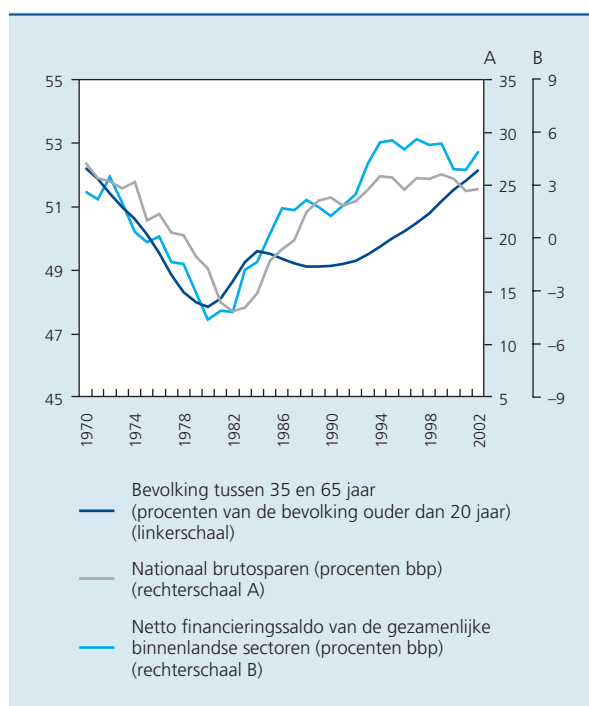
Voor de afgelopen drie decennia blijkt voor België duidelijk de link tussen de demografie en het sparen: het gedeelte van de bevolking tussen 35 en 65 jaar binnen de bevolking ouder dan 20 jaar evolueert algemeen beschouwd ongeveer zoals het nationale, in procenten bbp uitgedrukte brutosparen. In de jaren zeventig had de bevolking die het resultaat was van de « baby boom », nog niet de spaarleeftijd bereikt. Ze vergrootte wel het aandeel van de bevolking tussen 20 en 35 jaar; het aandeel van de bevolking op spaarleeftijd kromp derhalve in, net zoals het nationale brutosparen. Vanaf het begin van de jaren tachtig heeft die generatie geleidelijk de leeftijdscategorie bereikt waarin traditioneel méér wordt gespaard, en parallel daarmee heeft het nationale sparen zich hersteld. In 2002 kwamen het sparen en het gedeelte van de bevolking tussen 35 en 65 jaar opnieuw dicht in de buurt van hun peil van het begin van de jaren zeventig.

Dit spaarverloop kwam ook tot uiting in de omvang van het netto financieringssaldo. De demografische factor verklaart deels de ontwikkeling van België's netto financieringsvermogen, maar niet het verschil ten opzichte van de andere Europese economieën die, zij het in verschillende mate, eveneens de invloed van de « baby boom » hebben ondergaan.

ONTWIKKELINGSPEIL VAN HET LAND

De minder ontwikkelde landen hebben doorgaans een minder grote kapitaalvoorraad. In theorie althans, is de marginale rentabiliteit van de investeringen er dan ook groter dan in de industrielanden. Voor zover de kapitaalmobiliteit voldoende groot is, impliceert het streven naar maximalisering van het investeringsrendement dat de spaargelden van de industrielanden deels worden geïnvesteerd in de minder ontwikkelde landen. Zolang de

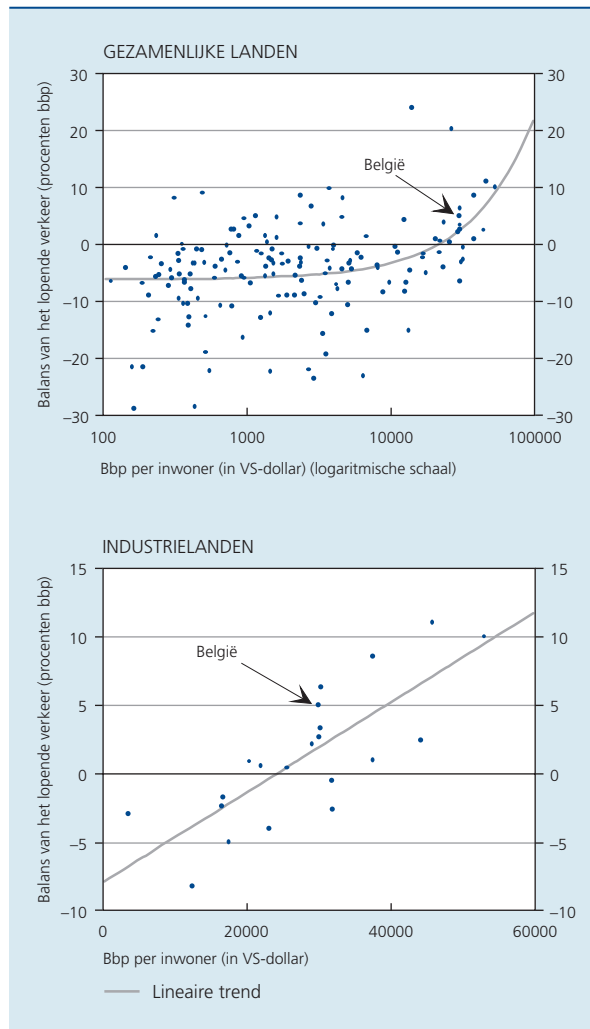
GRAFIEK 9 DEMOGRAFIE EN SPAREN IN BELGIË

Bronnen: EC, INR.

GRAFIEK 10 ONTWIKKELINGSPEIL EN BALANS
VAN HET LOPENDE VERKEER

Bron: Wereldbank.

marginale investeringsrentabiliteit in de minder ontwikkelde landen niet even hoog wordt als die in de industrielanden, zouden deze laatste normaliter een positief netto financieringssaldo moeten optekenen.

Vooropgesteld dat aan de hand van het bbp per inwoner bij benadering de ontwikkelingsgraad van een land kan worden nagegaan, blijkt uit de grafiek dat de minst ontwikkelde landen gemiddeld beschouwd inderdaad een relatief grote netto financieringsbehoefte hebben. Terzelfder tijd stellen de industrielanden hun een financieringsvermogen ter beschikking, of vertonen althans zelf een gemiddeld beschouwd kleinere financieringsbehoefte. Die vaststelling geldt ook binnen de industrielanden zelf. Het structureel grote financieringsvermogen van België

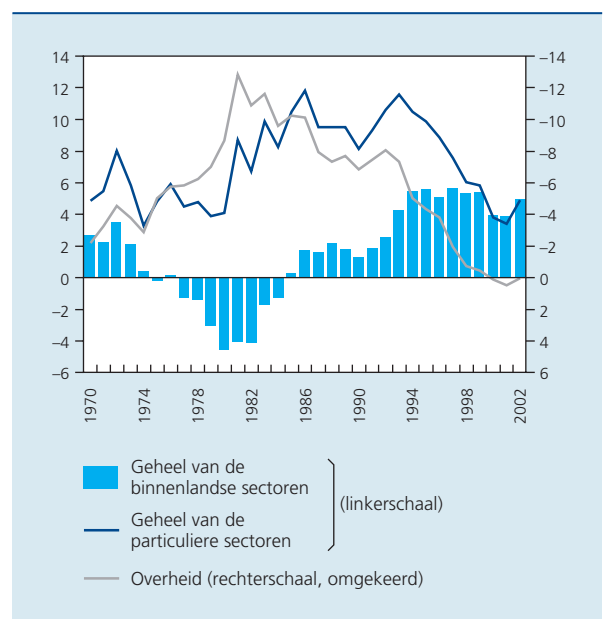
heeft dus voor een deel ook te maken met de relatief hoge ontwikkelingsgraad van ons land.

TOESTAND VAN DE OVERHEIDSFINANCIËN

Er bestaat een zeer duidelijk verband tussen het netto financieringssaldo van de overheid en dat van de hele natie. Tussen 1974 en 1981, bijvoorbeeld, nam het overheidstekort met 10 procentpunten bbp toe, nl. van 2,9 pct. naar 12,8 pct. Daarna deed zich tot in 1990 eerst een geleidelijke verbetering voor; vanaf 1993 volgde een jaar na jaar duidelijk en systematisch herstel. Sedert 2000 is het financieringssaldo van de overheid opnieuw in evenwicht of licht positief. Het financieringssaldo van de economie als geheel heeft algemeen beschouwd een identiek verloop laten optekenen, te weten een fikse verslechtering na de eerste oliecrisis tot het begin van de jaren tachtig, gevolgd door een herstel.

De ontwikkeling van het financieringssaldo van de overheidssector verklaart echter niet integraal het verloop van het financieringssaldo van de economie als geheel aangezien de afname van dit laatste in de jaren zeventig, en nadien het herstel ervan, al met al ietwat geringer uitvielen. Gedurende bepaalde periodes evolueerde het financieringssaldo van de particuliere sector immers tegengesteld aan dat van de overheid. Die tegenbewegingen, die

GRAFIEK 11 NETTO FINANCIERINGSVERMOGEN
EN -BEHOEFTE (-) VAN DE OVERHEID
EN VAN DE PARTICULIERE SECTOREN
(procenten bbp)

Bron: INR.

tot uiting komen in een stabilisering van het saldo van de economie als geheel, deden zich met name voor in de eerste helft van de jaren tachtig en vanaf 1993, periodes waarin de overheidsfinanciën een duidelijke tendens lieten optekenen.

Dit fenomeen heeft te maken met het feit dat de gezinnen die een rationeel gedrag aan de dag leggen en niet gebonden zijn door financieringsbeperkingen, hun consumptiebeslissingen nemen in het licht van hun totale toekomstige inkomens. Zij houden daarbij rekening met de budgettaire beperkingen van de overheid: wanneer het overheidstekort stijgt, beseffen ze dat de daarmee gepaard gaande supplementaire schuldenlast in de toekomst aanleiding zal geven tot een verzwaring van de belastingen. Bijgevolg gaan ze onmiddellijk hun voorzorgssparen opvoeren. Een economie zou overigens des te meer aan dat « Ricardiaans equivalentie-effect » onderhevig zijn naarmate het schuldpeil hoger is, aangezien de begrotingsproblematiek en de weerslag daarvan op de toekomstige inkomens dan scherper worden aangevoeld⁽¹⁾. Hetzelfde principe geldt voor de ondernemingen aangezien ook daar de risico's van een grotere belastingdruk de investeringen drukken, wat automatisch aan hun financieringsvermogen ten goede komt.

4. Conclusie

De voorbije vijftig jaar, op de periode 1975-1985 na, heeft België jaar na jaar een structureel positief netto financieringssaldo laten optekenen. Sedert 1994 bedraagt het financieringsvermogen van de economie zowat 5 pct. bbp, dat is een van de grootste binnen het eurogebied.

In het algemeen moet het netto financieringssaldo van een land worden beoordeeld, rekening houdend met de algemene economische situatie: een tekort vormt niet noodzakelijk een nadeel voor de economie, net zo min als een overschot a priori een voordeel is. Veeleer zaak is het na te gaan of het niveau van het netto financieringssaldo niet een aanwijzing is van eventuele evenwichtsverstoringen in de bewuste economie, bijvoorbeeld wat betreft haar concurrentiepositie of haar vermogen om een tekort op duurzame wijze te financieren.

In een monetaire unie doet een persistent netto financieringsvermogen zoals dat van België geen specifieke problemen rijzen. Het financieringsvermogen van België en dat van sommige andere landen voorzien over het geheel genomen in de financieringsbehoeften van de

andere landen van het eurogebied. Op nationaal niveau is dat positieve saldo geen teken van een verslechterende concurrentiepositie van de economie. Toch moet het concurrentievermogen van de ondernemingen worden beoordeeld aan de hand van tal van andere indicatoren. Tot slot wijst het netto financieringsvermogen erop dat de binnenlandse sectoren zich al met al niet voor een verzwaring van hun schuldenlast of voor een verslechtering van hun solvabiliteit geplaatst weten.

Vanuit het oogpunt van de voornaamste transactie-categorieën met de rest van de wereld, wordt het verloop van het saldo op de lopende rekening vooral bepaald door de netto-uitvoer van goederen en diensten. Het is namelijk die netto-uitvoer die grotendeels verantwoordelijk was voor de verslechtering van het financieringssaldo tussen 1973 en 1980 en voor de verbetering ervan sedert 1981. Het overschot bij het goederen- en dienstenverkeer met het buitenland wordt sedert 1995 op stabiele wijze geschraagd door het 2 pct. bbp belopende overschot bij de primaire inkomens. De netto lopende overdrachten laten een tekort van ongeveer 1 pct. optekenen.

Om het persistente en aanzienlijke positieve financieringssaldo te kunnen verklaren, is het nuttig het financieringsvermogen van de gehele economie te beschouwen als het verschil tussen het sparen en de investeringen van de binnenlandse sectoren. Vergeleken met de buurlanden vloeit het spaaroverschot ten opzichte van de investeringen van de binnenlandse sectoren voort uit een omvangrijk brutospaaren, vooral door de particuliere sectoren, veeleer dan uit geringe investeringen. Bij deze laatste valt wel de zwakke investeringsquote van de overheid op.

Bovendien kunnen verschillende eigenschappen van de Belgische economie bijdragen tot een positief netto financieringssaldo: het gedeelte van de bevolking dat de leeftijd heeft bereikt waarop veel wordt gespaard, neemt toe; de marginale rentabiliteit van het kapitaal zou in België minder hoog kunnen zijn dan in de economieën met een lager ontwikkelingspeil; en de overheidsfinanciën worden gezonder. Dit laatste, dat sedert 1993 tot uiting komt in onder meer een vermindering van de schuldenlast ten opzichte van het bbp, zou in dit stadium enkel aanleiding hebben gegeven tot een gedeeltelijke aanpassing van het sparen van de particuliere sectoren ten opzichte van de aangroei hiervan in de overheidssector.

Tegen de achtergrond van al die factoren, onder meer de vergrijzing van de bevolking en de terugdringing van de overheidsschuld, is het niet denkbeeldig dat de particuliere sector minder zou gaan sparen, terwijl het sparen van de overheidssector minder sterk zou toenemen dan

(1) Zie ook Nationale Bank van België (2002) « Het verloop van de spaarquote in België », Economisch Tijdschrift 2002-II, 8^e jaargang.

tijdens de afgelopen tien jaar, ook al blijft, zoals de Hoge Raad voor Financiën heeft aangegeven, een stijging noodzakelijk om het hoofd te kunnen bieden aan de gevolgen van de vergrijzing. Op termijn zouden deze factoren het lopende overschot van België met de rest van de wereld kunnen drukken. Omgekeerd zou dat surplus worden geschraagd door de toename van de netto externe tegoeden van de economie, en van de inkomens die deze tegoeden genereren, vooral in geval van een stijging van de rendementen.

Aanpassing van de prijzen naar aanleiding van de overgang op de euro: een overzicht

D. Cornille*

Inleiding

Teneinde na te kunnen gaan in welke mate de prijzen beïnvloed zijn door de invoering, in januari 2002, van de eurobankbiljetten en -munten, heeft de Bank verschillende studies gemaakt⁽¹⁾. Zij is daarbij uitgegaan van de antwoorden op de «euro-enquêtes» die zij in 2001 en begin 2002 organiseerde alsook van de gedetailleerde prijsopnames die de Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie maandelijks verricht om de nationale consumptieprijsindex op te stellen.

Hoewel bepaalde producten als gevolg van de invoering van de euro wel degelijk duurder zijn geworden, vooral in de dienstenbranche, hebben bovenvermelde studies aangetoond dat de impact op de inflatie in België beperkt zou zijn gebleven tot 0,2 procentpunt, wat overeenstemt met de in juni 2003 door Eurostat gepubliceerde bijgewerkte raming voor het eurogebied als geheel. In het laatste kwartaal van 2002 werd op basis van de toen beschikbare gegevens evenwel vastgesteld dat de prijsaanpassing in België – ofschoon reeds gevorderd – nog steeds aan de gang was. In dit artikel wordt de wijze waarop de prijsaanpassing verloopt, verder geanalyseerd. Het is tevens de bedoeling die analyse uit te breiden aan de hand van de resultaten van de meest recente gedetailleerde prijsopnames.

In de eerste plaats wordt aandacht besteed aan de vertraging van het prijsaanpassingsproces. Dan volgt een overzicht van de eventuele hergroepering van de prijsveranderingen die zich hebben voorgedaan omstreeks het tijdstip van de invoering van de euro.

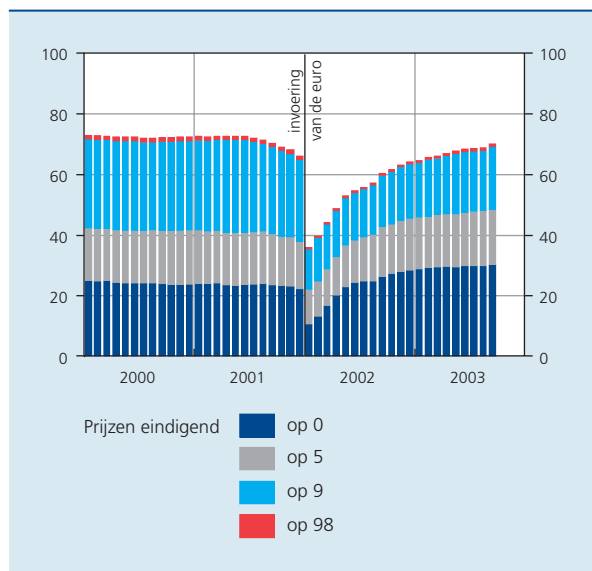
1. Voortzetting en vertraging van de prijsaanpassing

De prijsaanpassingen als gevolg van de invoering van de euro kunnen nader worden toegelicht aan de hand van het frequentieverloop van het laatste cijfer van de in de gebruikte databank opgenomen prijzen. Die gegevensbank bevat meer dan 100.000 maandelijks prijsopnames die betrekking hebben op zowat 70 pct. van de in de consumptieprijsindex opgenomen producten. Zij vormt zodoende een representatief staal van de in de economie gehanteerde prijzen. Niet alleen in België maar ook in Europa en elders is empirisch vastgesteld dat bepaalde cijfers – namelijk 0, 5 en 9 – vaker dan andere als laatste cijfer in een prijs voorkomen. Aangezien bij de overgang op de euro de omgezette prijzen niet hetzelfde laatste cijfer hebben behouden als de in frank luidende prijzen, mag logischerwijze worden aangenomen dat die prijzen geleidelijk zullen worden aangepast zodat het laatste cijfer opnieuw een 0, een 5 of een 9 wordt. Het bij de prijzen vastgestelde frequentieverloop van die laatste cijfers fungeert derhalve als maatstaf voor de vooruitgang terzake van de aanpassing van de prijzen aan de nieuwe waardeschaal.

* Met het oordeelkundig advies van L. Aucremanne.

(1) Nationale Bank van België, *Effecten van de overgang naar de chartale euro op de inflatie*, Economisch Tijdschrift 2de kwartaal 2002; en Nationale Bank van België, *De aanpassing van de prijzen aan de overgang op de euro*, Economisch Tijdschrift 4de kwartaal 2002.

GRAFIEK 1 AANDEEL VAN AANTREKKELIJKE PRIJZEN NAAR TYPE⁽¹⁾
(procenten)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

(1) Met uitzondering van de prijzen met decimalen in Belgische frank en de prijzen met meer dan twee decimalen in euro, niet gewogen cijfers.

Gewoonlijk worden twee redenen opgegeven voor het feit dat die cijfers vaak voorkomen. Ten eerste zouden ronde, gemakkelijk op te tellen bedragen de transacties vereenvoudigen alsook, in voorkomend geval, het teruggeven van wisselgeld vlotter laten verlopen. In dat geval gaat het meestal om prijzen die eindigen op 0 of op 5. De tweede, vaak genoemde reden heeft te maken met de psychologie van de kopers die er, doordat ze weinig aandacht besteden aan het (de) laatste cijfer(s), de op winstmaximalisering gerichte verkopers indirect toe zouden aanzetten prijzen te hanteren die eindigen op 9 of op 99. Ook prijzen eindigend op 98 worden in de praktijk als psychologische prijzen beschouwd. In het algemeen worden prijzen die eindigen op 0, 5 of 9 – waarbij eveneens de prijzen eindigend op 98 moeten worden gerekend – ook aantrekkelijke prijzen genoemd, een definitie die verderop in dit artikel nog zal worden gebruikt⁽¹⁾.

Gelet op het verloop van het aandeel dat de in Belgische frank uitgedrukte aantrekkelijke prijzen vertegenwoordigen in de 100.000 maandelijkse prijsopnames op basis waarvan het nationale prijsindexcijfer wordt samengesteld,

startte het aanpassingsproces aan de euro waarschijnlijk reeds omstreeks medio 2001. Zoals eerder reeds vermeld, kromp het aandeel van de in Belgische frank uitgedrukte aantrekkelijke prijzen tussen juni en december 2001 immers geleidelijk in. Bepaalde in frank luidende aantrekkelijke prijzen werden wellicht gaandeweg in euro bepaald, vermoedelijk in de vorm van aantrekkelijke prijzen in deze nieuwe munt. Nochtans bleef het aandeel van de aldus aangepaste prijzen relatief beperkt, aangezien het aandeel van de in euro uitgedrukte prijzen die 0, 5 of 9 als tweede decimaal hadden, in januari 2002 niet boven de 36 pct. uitsteeg tegenover gemiddeld 73 pct. van de prijzen in Belgische frank voor het jaar 2000. In 2002 en tijdens de eerste negen maanden van 2003 heeft het aanpassingsproces zich vervolgens voortgezet. Gedurende de eerste vijf maanden van 2002 verliep een en ander in een snel tempo aangezien het aandeel van de aantrekkelijke prijzen met gemiddeld 4 procentpunten per maand steeg; nadien ging het proces vertragen, op de kleine sprongen in september 2002 en 2003 na. Die sprongen zouden te maken kunnen hebben met de invoering van de nieuwe collecties. In september 2003, eenentwintig maanden na de invoering van de chartale euro, maakten de aantrekkelijke prijzen precies 70 pct. van de vastgestelde prijzen uit.

Men stelt echter vast dat het prijstype waarvan het aandeel het sterkst is toegenomen, overeenstemt met de prijzen die eindigen op 0. Daartoe behoren onder meer de prijzen zonder decimalen die vaak worden gehanteerd bij de « hoge » prijzen. De prijzen eindigend op 5 komen in september 2003 nauwelijks frequenter voor dan gemiddeld beschouwd in 2000. Het aandeel van de prijzen die eindigen op 9 is daarentegen trager toegenomen en ook onder het equivalente aandeel van de prijzen in frank gebleven. Hetzelfde geldt voor de prijzen eindigend op 98.

Het Belgische frank-regime van vóór 2002 mag evenwel niet als referentiepunt worden beschouwd voor het verloop van de aantrekkelijke prijzen na de invoering van de chartale euro. Er is immers geen enkele aanwijzing op basis waarvan, uitgaande van de situatie in Belgische frank, kan worden geëxtrapoleerd wat het aandeel van de aantrekkelijke prijzen in euro zou moeten zijn. Zo omvat de definitie die hier met betrekking tot de aantrekkelijke prijzen wordt gehanteerd, wellicht prijszettingspraktijken die deels verschillend zullen zijn naargelang zij in frank of in euro worden toegepast – vooral vanwege het gebruik van decimalen in het geval van de euro. Er bestaan bovendien sterke vermoedens omtrent het endogene karakter van de prijszetting ten opzichte van de gebruikte valuta (zie ook het kader). De prijzen worden immers aangepast op basis van de specifieke kenmerken van een munt,

(1) De prijzen met 3 of 4 decimalen worden uit de analyse geweerd omdat ze als weinig gevoelig voor de praktijken van de aantrekkelijke prijzen worden beschouwd. Zij komen immers veelal overeen met de prijzen die een of twee decimalen in frank bevatten; in de meeste gevallen betreft het prijzen van motorbrandstoffen en stookolie, producten waarvoor de programma-overeenkomst bepaalt dat de prijzen in euro met respectievelijk drie en vier decimalen moeten worden uitgedrukt.

Kader – Het geringe gebruik van psychologische prijzen in euro en de theorie van de rationele onoplettendheid

Het gebruik van prijzen eindigend op het cijfer 9 is voor tal van auteurs een boeiend thema gebleken, vooral in de marketing-sfeer, maar ook steeds meer in de economische wereld waar de belangstelling voor de micro-economische oorzaken van de macro-economische verschijnselen constant toeneemt. Zo brachten Blinder et al. (1998)⁽¹⁾ het gebruik van psychologische prijzen onder bij de theorieën die de nominale prijsrigiditeit konden verklaren. Daarnaast hebben Bergen, Chen and Levy (2003)⁽²⁾ in een uitvoerig gedocumenteerd artikel dat nog moet worden gepubliceerd, een verklarende theorie uitgewerkt over het gebruik van de psychologische prijzen. Hun theorie is gebaseerd op het principe van de rationele onoplettendheid.

Zij gaan ervan uit dat het gebruik van 9 als laatste cijfer voortvloeit uit de rationele reactie van de ondernemingen op de rationele onoplettendheid van de consument. Doordat het inwinnen, analyseren en opslaan van informatie kosten met zich brengt, kan het rationeel te verklaren zijn dat een consument geen aandacht schenkt aan bepaalde informatie die in de prijzen vervat zit – in het bijzonder aan het laatste cijfer van een prijs. Dat is het geval wanneer de consument onder tijdsdruk of met ontoereikende middelen een grote hoeveelheid informatie moet verwerken. De onderneming, zich terdege bewust van het feit dat haar klanten rationeel onoplettend zijn voor het laatste cijfer van de prijzen, zal voor een 9 kiezen en zodoende haar winst proberen te maximaliseren.

Deze theorie zou ook rechtstreeks kunnen worden toegepast op de gevolgen van de invoering van de euro en aldus het endogene karakter van de resultaten inzake het gebruik van psychologische prijzen aantonen. Aangezien een eurocent minder waard is dan een Belgische frank, zou de onoplettendheid voor het laatste cijfer groter moeten zijn bij de europrijzen en zouden er dus meer europrijzen moeten eindigen op 9 dan het geval was ten tijde van de frank. Die redenering wordt echter door de feiten gelogenstraft. De onoplettendheid kan inderdaad verminderd zijn – en de oplettendheid dus vergroot – omdat het als gevolg van de invoering van de euro gewijzigde regime vanzelf de aandacht voor de prijzen heeft doen toenemen, eigenlijk een beetje zoals de overgang – ten onrechte – als inflatoir werd afgedaan. En dit effect lijkt sterker te zijn dan het eerste.

In bepaalde prijzen die een hoge waarde aangeven, kan het laatste significante cijfer de eenheid zijn, eerder dan de tweede of de eerste decimaal. Dit vormt een andere plausible verklaring voor het feit dat, wat de in euro luidende prijzen betreft, het cijfer 9 minder als tweede decimaal wordt gebruikt: voor de prijzen die een hoge waarde aangeven, zou een psychologische prijs veeleer eindigen op 9,00, wat deels blijkt uit het ruime aandeel van prijzen die eindigen op 0.

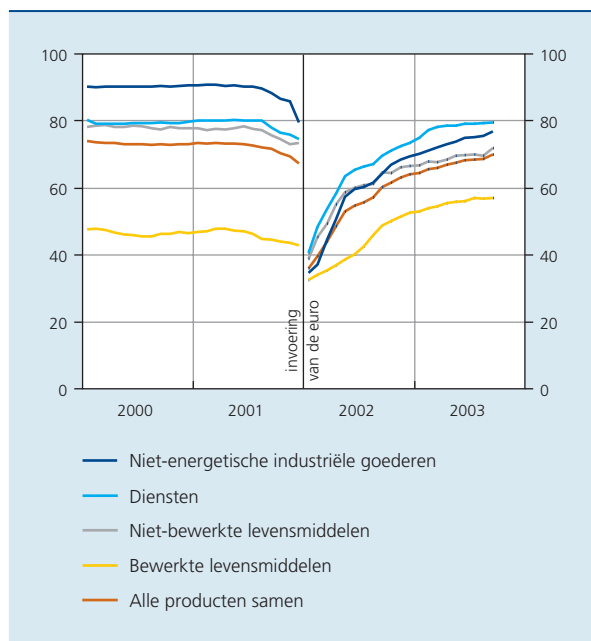
(1) Blinder A., Canetti E., Lebow D. and Rudd J. (1998), *Asking About Prices, A new approach to understanding Price Stickiness*, Russel Sage Foundation, New-York.

(2) Bergen M., Chen H. A. and Levy D. (2003), *Making sense of ignoring cents: another implication of rational inattention*, mimeo.

zoals de beschikbare bankbiljetten en munten – vooral de munten met de laagste waarde –, die bepalend zijn voor het aantal mogelijke prijzen binnen een bepaalde waardeschaal; of de «waarde» van de munt die gepaard gaat met het aantal cijfers dat nodig is om een prijs uit te drukken. Bij een ongewijzigde reële economische context – bijvoorbeeld op het gebied van concurrentie of inflatie, twee belangrijke factoren voor het bepalen van de prijzen – kunnen de prijszettingpraktijken dus sterk van elkaar verschillen.

Het endogene karakter van de prijszetting afhankelijk van de valuta impliceert bovendien dat de verschillen inzake prijszetting tussen de respectieve landen van het eurogebied zouden moeten verkleinen. De kenmerken van de gebruikte valuta zijn evenwel niet de enige factoren die bepalend zijn voor de praktijken inzake prijszetting. Nationale gebruiken en gewoonten, de verdeling van de rijkdom, het concurrentievermogen, wettelijke verplichtingen zijn slechts enkele voorbeelden van specifieke factoren die tot op zekere hoogte lokale of nationale verschillen tussen de landen van het eurogebied in de hand kunnen werken.

GRAFIEK 2 AANDEEL VAN AANTREKKELIJKE PRIJZEN NAAR PRODUCT⁽¹⁾
(procenten)

Bronnen : FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie ; NBB.
(1) Met uitzondering van de prijzen met decimalen in Belgische frank en de prijzen met meer dan twee decimalen in euro, niet gewogen cijfers.

De verschillen inzake prijszetting vóór en na de invoering van de euro in België blijken tevens uit de analyse van de aantrekkelijke prijzen per productcategorie. Reeds ten tijde van de Belgische frank was iedere productcategorie anderszins gevoelig voor de aantrekkelijke prijzen, wat aanpassingsverschillen deed vermoeden.

Kenmerkend voor de niet-bewerkte levensmiddelen is bijvoorbeeld dat hun aantrekkelijke prijzen zich slechts traag aanpassen, terwijl de prijzen van deze producten relatief snel veranderen (zie hieronder). De prijzen van de niet-energetische industriële goederen passen zich overigens nog trager aan, wat deels te maken heeft met het feit dat de prijzen van die producten niet vaak veranderen, hoewel tijdens de overgang op de euro een opvallende toename van het aantal prijsveranderingen werd vastgesteld (zie verderop).

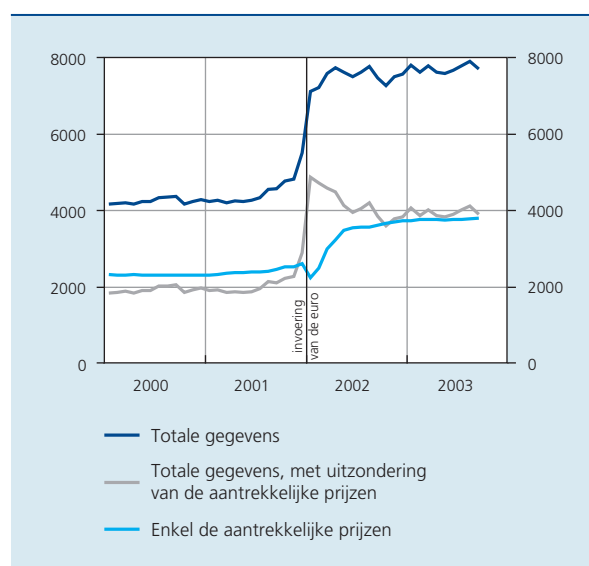
Bij de diensten en de bewerkte levensmiddelen lijkt het aanpassingsproces daarentegen sneller te zijn verlopen. Wat de eerstgenoemde betreft, was het aandeel van de aantrekkelijke prijzen in september 2003 vergelijkbaar met de situatie vóór de invoering van de chartale euro. Wat de bewerkte levensmiddelen betreft, vertegenwoordigen de aantrekkelijke prijzen een groter aandeel dan tijdens de «pre-euro»-periode, reden te meer om aan te nemen dat

de prijszettingspraktijken in de beide muntstelsels niet identiek zijn. Dat de in euro luidende aantrekkelijke prijzen voor de bewerkte levensmiddelen een ruimer aandeel vertegenwoordigen, kan deels worden verklaard door de grotere beschikbaarheid van aantrekkelijke prijzen in euro. Voor een zelfde waardeschaal zijn er in euro immers meer prijzen en meer aantrekkelijke prijzen voorhanden dan in Belgische frank het geval was. Zo zijn er tussen 1 en 40 Belgische frank 40 prijzen mogelijk, waarvan 11 aantrekkelijke, terwijl in euro 100 verschillende prijzen kunnen worden gevormd, waaronder 39 aantrekkelijke.

Dit fenomeen komt wellicht vaak voor in de categorie van de bewerkte levensmiddelen die tal van lage prijzen omvat, hoewel het zich ook in andere categorieën zou kunnen voordoen. De toename van het aantal beschikbare aantrekkelijke prijzen verkleint immers de afstand tussen twee opeenvolgende aantrekkelijke prijzen, waardoor voor producten waarvoor een verschil van enkele centiemmen verhoudingsgewijs belangrijk is, de correcte prijs accurater kan worden vastgesteld.

Bovendien worden de verschillen qua prijszettingspraktijken ook effectief beïnvloed door de mate waarin gebruik wordt gemaakt van de reeks beschikbare prijzen. Uit de analyse van het aantal verschillende prijzen die in de databank zijn opgenomen, kunnen – zonder rekening te houden met de producten waarmee die prijzen

GRAFIEK 3 AANTAL IN DE DATABANK OPGENOMEN VERSCHILLENDE PRIJZEN⁽¹⁾
(prijzen in frank tot 2001 en in euro vanaf 2002)

Bronnen : FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie ; NBB.
(1) Het aantal verschillende prijzen wordt berekend op basis van de 100.000 maandelijkse prijsopnames die in hun geheel in aanmerking worden genomen zonder rekening te houden met de ermee overeenstemmende producten.

overeenstemmen –, bepaalde conclusies worden getrokken wat het gebruik van het prijzengamma betreft. Het aantal verschillende prijzen is opgelopen van ongeveer 4.200 in 2000 tot zo'n 7.500 vanaf 2002, wat betekent dat sedert 2002 nagenoeg 1,8 maal méér verschillende prijzen in de databank zijn opgenomen. Deze stijging blijft echter geringer dan die van het aantal mogelijke prijzen dat bij de overgang op de euro vermenigvuldigd is met circa 2,5 (40 mogelijke prijzen in Belgische frank tegenover 100 in euro tussen 0,01 en 1,00 euro). Een en ander komt er dus op neer dat sedert de invoering van de euro minder gebruik wordt gemaakt van het beschikbare prijzengamma. Ook het aantal verschillende aantrekkelijke prijzen is opgelopen, van zowat 2.300 in 2000 tot 3.300 in 2002, dat wil zeggen ongeveer 1,6 maal méér. Dit betekent dat een groter aantal prijzen die als « aantrekkelijk » worden bestempeld, in feite niet worden gebruikt aangezien het aantal theoretisch bruikbare aantrekkelijke prijzen ook 2,5 maal hoger ligt dan in Belgische frank. Anders gezegd: de geringe precisie van de prijzen in frank zette de ondernemingen ertoe aan intenser gebruik te maken van het prijzengamma.

Uit het verloop van het aantal verschillende prijzen kunnen tevens enkele conclusies worden getrokken wat betreft de aanpassing van de prijzen na de overgang op de euro. Het aantal verschillende prijzen laat immers een opmerkelijk verloop optekenen: vanaf juli 2001 ging het geleidelijk stijgen, maar in januari 2002 volgde een fikse sprong, die de perfecte weergave was van de regimewijziging als gevolg van de overgang op de euro. Diepgaander onderzoek heeft uitgewezen dat de in 2001 ingezette stijging tot in januari 2002 in de eerste plaats toe te schrijven was aan de stijging van het aantal verschillende niet-aantrekkelijke prijzen: in 2001 ging het om de eerste in euro luidende prijzen die in de databank evenwel nog steeds in Belgische frank werden opgenomen, en in januari 2002 betrof het prijzen die nog in Belgische frank werden vastgesteld maar in euro waren omgezet. Nadien en naarmate de prijszetting zich aanpaste aan de nieuwe omgeving van de euro, ging de stijging van het aantal verschillende aantrekkelijke prijzen de daling van het aantal verschillende niet-aantrekkelijke prijzen compenseren.

Na het laatste kwartaal 2002 zijn het aantal verschillende prijzen en het aantal verschillende aantrekkelijke prijzen nog slechts weinig veranderd, wat – wellicht verkeerdelijk – zou kunnen worden geïnterpreteerd als het einde van het prijsaanpassingsproces. Het verloop van het aandeel van de aantrekkelijke prijzen wijst er echter op dat het aanpassingsproces heeft geduurd tot en met

september 2003, de laatste periode waarin onderzoek werd verricht. Dat het aantal verschillende prijzen sedert eind 2002 relatief stabiel is gebleven, lijkt er veeleer op te wijzen dat de nieuwe basisinstrumenten voor de prijszetting – de verscheidenheid aan prijzen waaruit een keuze moet worden gemaakt – in het nieuwe regime wel degelijk voorhanden zijn, hoewel de prijzen van alle producten op dit ogenblik nog niet duurzaam aan dit nieuwe prijzengamma zijn aangepast.

2. Frequentieverloop van de prijsveranderingen

Onderzoek naar de frequentie van de prijsveranderingen maakt het mogelijk de aanpassing van de in euro omgezette prijzen vanuit een supplementaire invalshoek te analyseren. Zo kan worden nagegaan in hoeverre de hypothese van een hergroepering van de prijsveranderingen resulterend uit de theorie van de menukosten⁽¹⁾ (*menu costs*) correct is. Rekening houdend met de vaste, aan de prijsveranderingen verbonden kosten zou de overgang op de euro, die alle ondernemingen ertoe verplicht hun prijzen te wijzigen, aanleiding moeten geven tot een hergroepering van prijsveranderingen die niet noodzakelijkerwijs te maken hebben met de invoering van de euro. Op die manier zouden de ondernemingen de met prijsveranderingen gepaard gaande kosten drukken. De afwezigheid van een dergelijke concentratie zou kunnen worden geïnterpreteerd als het weerleggen van de menukostenmodellen.

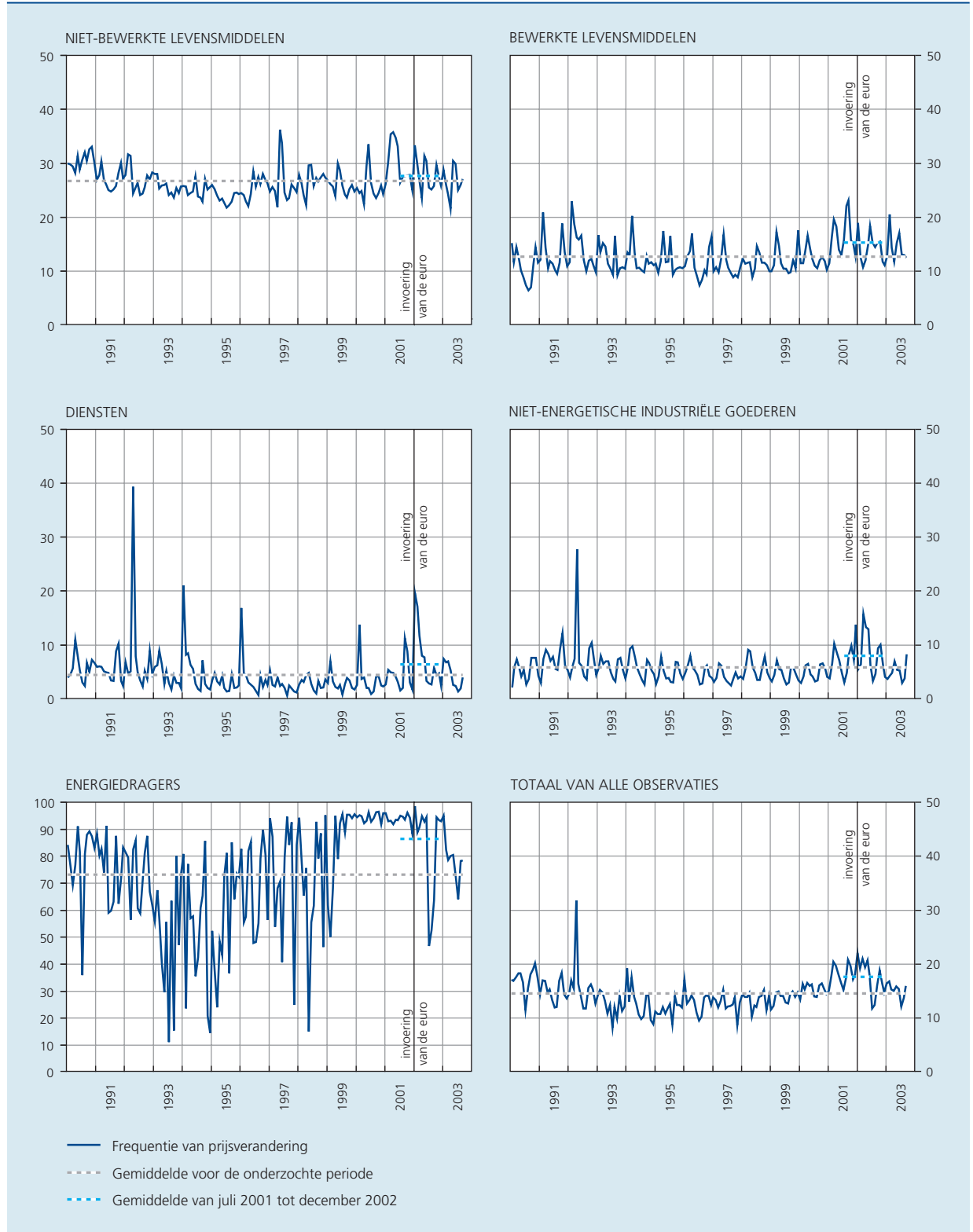
Om een coherent beeld te krijgen van de frequentie van de prijsveranderingen, mogen enkel volledig vergelijkbare producten worden beschouwd. Derhalve worden in een handelszaak Y, die tussen twee vergelijkende periodes noch van naam noch van adres is veranderd, de producten X onderzocht. Een prijsverandering wordt slechts als zodanig in aanmerking genomen als tussen die beide periodes voor een bepaald product een prijsverschil wordt opgetekend. Deze definitie, die voorkomt dat vaststellingen zouden worden gedaan voor niet volledig identieke producten, veroorzaakt ongetwijfeld een – zij het relatief gering – verlies van gegevens. Bovendien werden in voorkomend geval de prijzen in euro met die in Belgische frank vergeleken, met inachtneming van de officiële regels voor de omzetting van de Belgische frank in euro.

(1) Naar analogie met de noodzakelijke aanpassing van de menu's in de restaurants.

GRAFIEK 4

AANDEEL VAN DE PRIJZEN DIE VERANDERD ZIJN TEN OPZICHTE VAN DE VOORGAANDE MAAND
(procenten)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

Er is geopteerd voor twee benaderingswijzen. De eerste onderzoekt de frequentie van de maandelijkse prijsveranderingen, met andere woorden het aantal prijzen die ten opzichte van de vorige maand zijn veranderd; de tweede gaat de frequentie van jaarlijkse prijsveranderingen na, dat is de hoeveelheid prijzen die zijn veranderd ten opzichte van de overeenstemmende maand van het voorgaande jaar. Bij deze tweede benaderingswijze gaan meer gegevens verloren aangezien volgens de definitie een product X in een handelszaak Y twaalf maanden later nog moet worden teruggevonden. Het voordeel van deze aanpak is echter dat geen rekening wordt gehouden met het effect van tijdelijke promoties en van andere factoren van voorbijgaande aard die de analyse enigszins lijken te verstoren doordat zij een aanzienlijke « statistical noise » teweegbrengen.

Voor de niet-bewerkte levensmiddelen en de energiedragers week het aantal prijsveranderingen in januari 2002 nauwelijks af van wat in het verleden werd opgetekend, zeker gelet op het feit dat ook vroeger het aantal prijsveranderingen voor deze categorie sterk varieerde van maand tot maand.

Dat de prijzen van deze producten zeer vaak en bovendien uiterst onregelmatig veranderen, strookt op zich met de theorie van de menukosten. Deze producten zijn immers dikwijls onderhevig aan zware prijsschokken die het gevolg zijn van schommelingen in het aanbod; in dat geval is het voordeel van een prijsaanpassing groter dan de eraan verbonden (menu-)kosten. Zo ondergingen de niet-bewerkte levensmiddelen in januari 2002 weliswaar vrij veel prijsveranderingen, maar dat had kennelijk vooral te maken met het feit dat de prijzen van zowel de in België geteelde als de ingevoerde groenten fors in de hoogte gingen als gevolg van de op dat ogenblik in Europa heersende ongunstige weersomstandigheden. Ook het hoge aantal prijsveranderingen tussen februari en juni 2001 was deels het resultaat van de slechte weersomstandigheden, maar voornamelijk van de crisis in de vleesindustrie.

De prijzen van de bewerkte levensmiddelen, de diensten en de niet-energetische industriële goederen worden traditioneel veel minder frequent aangepast dan die van de niet-bewerkte levensmiddelen en de energiedragers, maar voor de diensten en de niet-energetische goederen lag het aantal in januari 2002 genoteerde prijsstijgingen wel beduidend hoger dan gemiddeld voor de periode januari 1990-september 2003. Dit was minder het geval bij de bewerkte levensmiddelen. In het licht van de theorie van de menukosten noopt deze concentratie van prijsveranderingen in januari 2002 evenwel tot twee belangrijke nuanceringen.

Ten eerste valt op dat die concentratie niet helemaal in verhouding staat tot de belangrijke mijlpaal die de invoering van de euro in januari 2002 voor de hele economie heeft betekend. Dat blijkt des te meer als men ze vergelijkt met het verloop van de prijsveranderingen die plaatsvonden ten tijde van de btw-hervormingen, bijvoorbeeld in april 1992 en in mindere mate in januari 1994 en 1996, of in de diensten in februari 2000⁽¹⁾.

Ten tweede is het aantal prijsaanpassingen niet alleen gestegen in januari 2002, maar ook tijdens de maanden die voorafgingen aan en volgden op de invoering van de euro. Voor elk van deze drie productcategorieën blijkt het aantal prijsveranderingen voor de periode gaande van juli 2001 tot december 2002 (en niet enkel voor januari 2002) immers hoger te liggen dan het over een langere periode berekende gemiddelde.

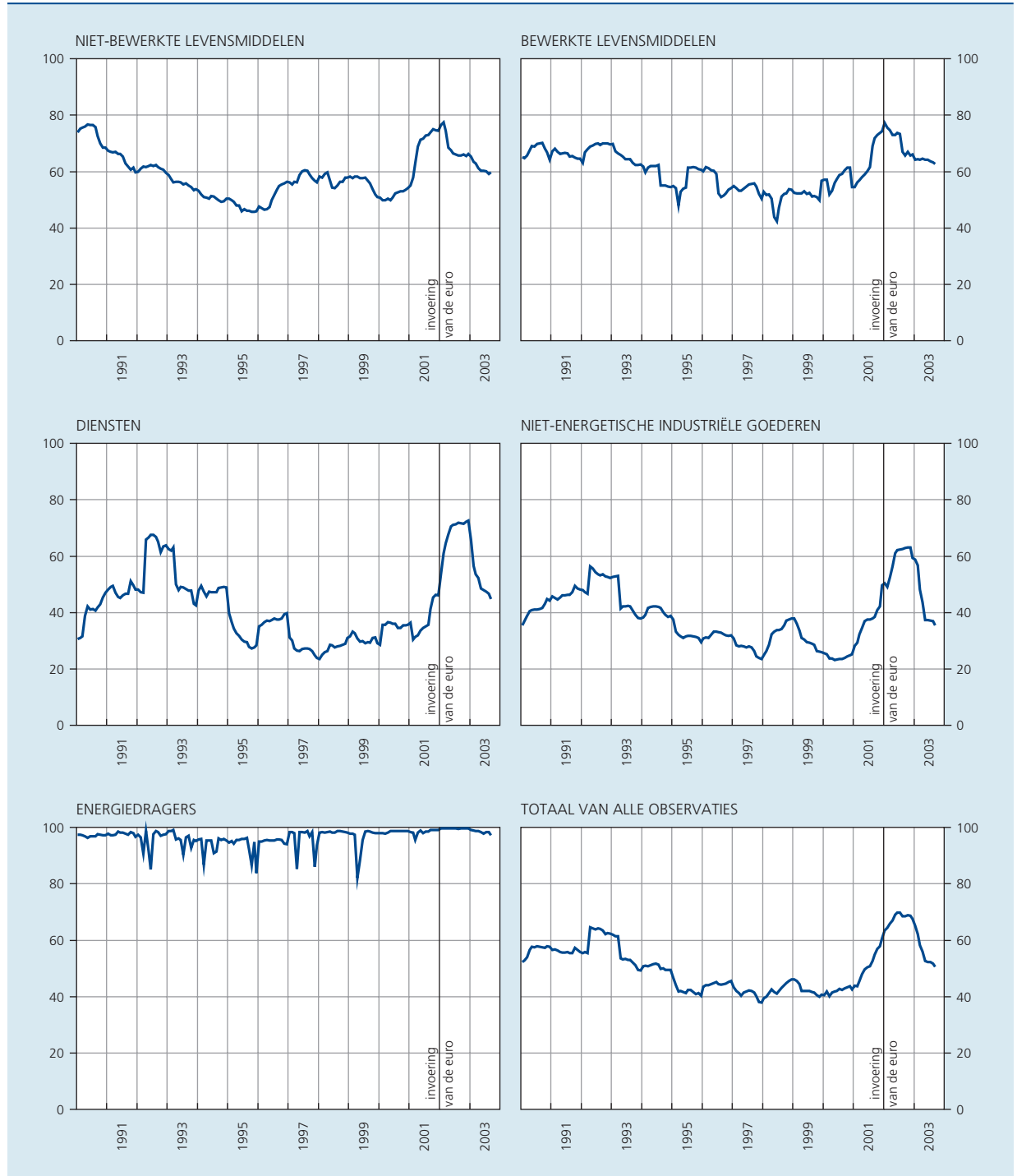
Dat er zich in januari 2002 geen massale concentratie van prijsveranderingen heeft voorgedaan, zou het verwerpen van de zogenaamde « menu modellen » kunnen betekenen. Gelet op de geleidelijke toepassing van de dubbele prijsaanduiding vanaf 2001 en het allengs achterwege laten ervan na januari 2002, werden de prijsetiketten echter niet uitsluitend aangepast op het ogenblik van de overgang op de euro, maar ook tijdens de maanden ervoor en erna. De spreiding in de tijd van de prijsveranderingen blijft derhalve verenigbaar met de theorieën inzake menukosten, hoewel er zich bij de prijszetting andere fricties kunnen voordoen die een dergelijk verschijnsel evenzeer kunnen verklaren, meer bepaald de moeilijkheid om prijzen te bepalen in een nieuwe valuta. Bij de prijszetting in het algemeen en bij de invoering van de euro in het bijzonder, is het immers niet uitgesloten dat de zwaarste kosten niet zozeer worden veroorzaakt door het veranderen van de prijsetiketten, maar veeleer door het berekenen van de nieuwe prijzen en het inwinnen en beheren van de voor die berekening vereiste informatie⁽²⁾.

(1) De hervorming van april 1992 paste in het kader van het Europees harmonisatieproces en omvatte zowel btw-verhogingen (b.v. van 17 naar 19,5 pct. voor sommige producten) als btw-verlagingen (b.v. van 25 naar 19,5 pct. voor andere producten). Na afloop van deze hervorming die een weerslag had op heel wat producten, waren er nog drie verschillende tarieven: 6 pct., 12 pct. en 19,5 pct. De hervormingen van 1994 en 1996 resulteerden in een verhoging van het btw-tarief van 19,5 pct. dat op 20,5 pct. werd gebracht en, ten slotte, op 21 pct. De btw-wijziging van februari 2000 betrof uitsluitend de arbeidsintensieve diensten, waarbij sommige tarieven teruggebracht werden tot 6 pct.

(2) Voor een vergelijking van de macro-economische implicaties van de lacunes in het besluitvormingsproces met de implicaties van de lacunes bij de eigenlijke prijsveranderingen, wordt verwezen naar Mankiw, N.G. and Reis R. (2002), *Sticky decisions versus sticky prices: A proposal to replace the Neo Keynesian Phillips Curve*, Quarterly Journal of Economics 117 (4), pp. 1295-1328.

GRAFIEK 5

AANDEEL VAN DE PRIJZEN DIE VERANDERD ZIJN TEN OPZICHTE VAN DE OVEREENSTEMMENDE MAAND VAN HET VOORGAANDE JAAR

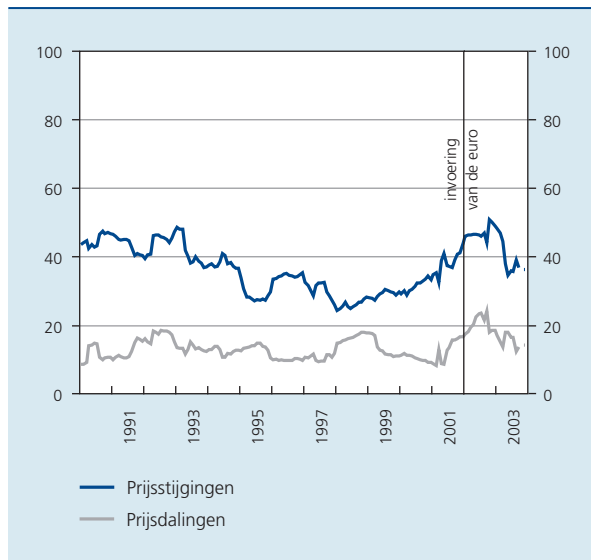

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

Een tweede methode om het frequentieverloop van de prijsveranderingen te analyseren, bestaat erin de prijzen te onderzoeken die in een tijdsperiode van een jaar zijn veranderd. Beschouwd over deze langere, niet door tijdelijke verschijnselen beïnvloede periode, wordt de impact van

de invoering van de euro op de aanpassing van de prijzen duidelijker. Deze benadering bevestigt dat er niets bijzonders te vermelden valt wat het aantal prijsveranderingen bij de energiedragers betreft. Het aantal jaar-op-jaar veranderingen naar aanleiding van de overgang op de euro

GRAFIEK 6 FREQUENTIE VAN DE PRIJSSTIJGINGEN EN -DALINGEN T.O.V. DE OVEREENSTEMMENDE MAAND VAN HET VOORGAANDE JAAR; TOTAAL PRODUCTENPAKKET (procenten)

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

blijkt daarentegen wel fors te zijn toegenomen bij de bewerkte levensmiddelen en, meer nog, bij de niet-energetische industriële goederen en de diensten. De toename van het aantal prijsveranderingen voor de niet-bewerkte levensmiddelen, van haar kant, dateert reeds van vóór de invoering van de euro en is, zoals reeds gezegd, toe te schrijven aan de aanbodschokken die begin 2001 de prijs van deze producten – vooral vlees – beïnvloedden.

Deze benadering belicht ook duidelijk de hierboven vermelde verschillen inzake de concentratie van prijsveranderingen tussen, enerzijds, de overgang op de euro en, anderzijds, de wijzigingen in de indirecte belastingen. Terwijl een wijziging in de indirecte belastingen het aantal geregistreerde jaar-op-jaarveranderingen vrijwel uitsluitend gedurende exact één jaar beïnvloedt, is ook hier de weerslag van de invoering van de euro op het aantal prijsveranderingen gespreid over een beduidend langere tijdsperiode die reeds omstreeks medio 2001 aanving. Omdat jaar-op-jaarveranderingen per definitie alle tijdens een periode van 12 maanden genoteerde prijsveranderingen omvatten, ongeacht de maand waarin die veranderingen plaatsvonden, geven zij beter de omvang van een geleidelijk aanpassingsproces weer. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat deze benadering wel duidelijke verschillen naar voren brengt ten opzichte van het normale regime en zelfs ten opzichte van periodes waarin de indirecte belastingen werden gewijzigd.

Bovendien zij opgemerkt dat prijsveranderingen niet steeds prijsstijgingen zijn, wel integendeel: de frequentie van de prijsdalingen over twaalf maanden bedraagt gemiddeld 13,5 pct. Anders dan in de jaren negentig leken prijsstijgingen en – dalingen vóór en na de overgang op de euro elkaar niet langer te compenseren.

Tijdens de periode voorafgaand aan de invoering van de euro, meer bepaald vanaf de tweede helft van 2001, namen de prijsstijgingen en -dalingen immers toe, wat erop wijst dat de prijzen in frank zich geleidelijk aanpasten aan de prijzen in euro. De daarmee samenhangende toename van het aantal prijsstijgingen en -dalingen is tevens het bewijs dat de prijzen tijdens de overgang op de euro niet alleen maar in opwaartse zin werden aangepast. Het feit dat de prijzen na januari 2002 frequent bleven veranderen, wijst er dan weer op dat de ondernemingen op zoek gingen naar nieuwe aantrekkelijke prijzen in euro. Het minder frequent voorkomen van prijsveranderingen aan het einde van de periode, lijkt er reeds op te wijzen dat de situatie opnieuw normaler wordt.

Conclusie

Als gevolg van de overgang op de chartale euro en het geleidelijk opgeven van de nationale valuta zijn de ondernemingen blijkbaar geneigd een ander prijszettingsbeleid te voeren dan vroeger het geval was. Dat blijkt althans uit de analyse van het aandeel van de aantrekkelijke prijzen en uit de toename van het aantal verschillende prijzen, wat gepaard gaat met een geringer gebruik van het beschikbare prijzengamma.

Wat de hergroepering van de prijsveranderingen betreft, is de spreiding in de tijd tijdens de overgang op de euro slechts op het eerste gezicht in strijd met de theorie van de menukosten. De spreiding van de prijsveranderingen zou immers een gevolg kunnen zijn van de fasering van de etiketwijzigingen in het kader van eerst de geleidelijke toepassing en vervolgens de geleidelijke afbouw van de dubbele prijsaanduiding. Dit fenomeen zou echter ook verklaard kunnen worden door andere problemen die eventueel bij de prijszetting opduiken, zoals de kosten verbonden aan de berekening en de keuze van de prijzen – met inbegrip van bijvoorbeeld de kosten voor het verzamelen en het assimileren van de daartoe relevante gegevens.

Ten slotte ziet het ernaar uit dat na eenentwintig maanden het prijsaanpassingsproces misschien nog niet helemaal, maar toch reeds in zeer hoge mate is voltooid.

Resultaten van de niet-financiële vennootschappen in 2002

A. Hermesse*

Traditioneel analyseert het Economisch Tijdschrift van het 4de kwartaal het verloop van de resultaten van de niet-financiële vennootschappen in België. Op het ogenblik waarop de studie werd uitgevoerd, beschikte de Balanscentrale over een voldoende representatief staal van jaarrekeningen over 2002. Zo kan reeds een betrouwbaar overzicht van de resultaten worden voorgesteld.

De in het kader van de onderhavige analyse bestudeerde niet-financiële vennootschappen vormen een heterogene populatie waarbinnen uiteenlopende ontwikkelingen worden vastgesteld. Een indeling van de vennootschappen naar sector waartoe ze behoren en naar omvang dringt zich derhalve op.

Dit artikel omvat twee delen. Het eerste is gewijd aan de kenmerken en de representativiteit van de gebruikte gegevens. Het tweede deel schetst eerst het verloop van de belangrijkste posten van de resultatenrekening tegen de achtergrond van het overheersende conjunctuurklimaat in 2002. Dit verloop wordt uitgesplitst naar bedrijfstak en naar omvang van de ondernemingen (kleine of grote ondernemingen). Vervolgens wordt een analyse gemaakt van het verloop en de spreiding van enkele financiële ratio's voor het geheel van de niet-financiële vennootschappen alsook voor elke sector. Tot slot wordt de financiële gezondheid van de belangrijkste bedrijfstakken geïllustreerd aan de hand van positioneringsoctogonen.

De sociale balans, die de ondernemingen sinds het boekjaar 1996 in hun jaarrekeningen dienen te publiceren, wordt in een ander artikel in dit Tijdschrift behandeld.

1. Kenmerken en representativiteit van de gebruikte gegevens

1.1 Constant staal

Volgens het wetboek van vennootschappen zijn de zaakvoerders of beheerders van de vennootschappen gehouden de jaarrekeningen binnen de zes maanden na de afsluiting van het boekjaar ter goedkeuring voor te leggen aan de algemene vergadering. Deze goedgekeurde jaarrekeningen dienen vervolgens binnen de dertig dagen na de goedkeuring van de rekeningen te worden neergelegd bij de Balanscentrale.

Eens de jaarrekeningen neergelegd, voert de Centrale rekenkundige en logische controles uit, en brengt ze indien nodig correcties aan teneinde te voldoen aan de vereiste kwaliteitsnormen. Zo kon vanaf het einde van de zomer van 2003 een eerste analyse van de cijfers over 2002 worden gemaakt. Op dat ogenblik waren nog niet alle rekeningen betreffende het voorgaande boekjaar ingediend. Om die reden is het noodzakelijk te werken met een constant staal van ondernemingen om de resultaten over 2002 te analyseren. Dit staal omvat de niet-financiële ondernemingen waarvan de in 2001 en 2002 afgesloten rekeningen uiterlijk op 31 augustus 2003 werden ingediend en ingevoerd in de gegevensbank⁽¹⁾.

* De auteur dankt V. Hendrichs, J.M. Troch en G. van Gastel voor hun commentaar.

(1) Ondernemingen waarvan de omvang tussen 2001 en 2002 is veranderd (zie hierna), zijn niet opgenomen in het constante staal. Hetzelfde geldt voor de ondernemingen die geen rekeningen hebben gepubliceerd met betrekking tot een boekjaar van twaalf maanden of die niet hebben voldaan aan de extra kwaliteitscontroles van de Balanscentrale.

De administratieve geldboetes⁽¹⁾ die gelden in geval van laattijdige neerlegging van de jaarrekeningen, werden ingevoerd door de programmawet van 8 april 2003. De eerste invoering ervan voor de jaarrekeningen afgesloten op 31 december 2002, heeft een gunstig effect gesorteerd op de snelheid waarmee deze rekeningen werden ingediend. Het voor dit artikel gebruikte constante staal is bijgevolg veel omvangrijker dan het geval was voor de vorige studies.

1.2 Indelingen naar sector

Een eerste onderscheid kan worden gemaakt volgens de sector waarin de niet-financiële vennootschappen hun belangrijkste activiteit uitoefenen. De NACE-BEL-nomenclatuur, waarin de activiteiten worden gecodeerd met behulp van twee cijfers, onderscheidt 21 sectoren. Deze sectoren worden voorgesteld in bijlage 1.

Een zeker gebrek aan representativiteit is onvermijdelijk wanneer een NACE-code aan een onderneming wordt toegekend, aangezien elke onderneming slechts tot één bedrijfstak kan behoren, ook al oefent ze meerdere activiteiten uit die overeenstemmen met verschillende NACE-BEL-codes. Dit gebrek aan representativiteit is echter beperkt, doordat de ondernemingen systematisch worden opgenomen in de sector die het best aansluit bij hun hoofdactiviteit.

1.3 Indelingen naar bedrijfsgrootte

Een tweede onderscheid tussen de ondernemingen kan worden gemaakt op grond van hun omvang (kleine of grote onderneming).

Artikel 15 van het wetboek van vennootschappen biedt aan de ondernemingen de mogelijkheid om een verkort schema van hun jaarrekeningen in te dienen in plaats van een volledig, op voorwaarde dat zij niet meer dan één van de volgende criteria overschrijden:

- jaargemiddelde van het personeelsbestand⁽²⁾: 50;
- jaaromzet⁽³⁾, exclusief BTW.: 6.250.000 euro;
- balanstotaal: 3.125.000 euro

behalve indien:

- het gemiddelde van het personeelsbestand meer dan 100 eenheden bedraagt;
- de onderneming deel uitmaakt van een groep verbonden ondernemingen die, op geconsolideerde basis, één van de bovengenoemde criteria overschrijdt, of waarvan het jaargemiddelde van het personeelsbestand hoger is dan 100.

Aan de hand van het type van het neergelegde schema kan geen strikt onderscheid worden gemaakt tussen grote en kleine ondernemingen, en wel om de volgende redenen:

- een onderneming die op grond van het wetboek van vennootschappen « kleine onderneming » wordt genoemd, kan een verkort schema indienen, wat betekent dat ze ook een volledig schema mag neerleggen indien ze dat wenst;
- een onderneming die de criteria niet heeft overschreden in het voorgaande boekjaar, mag voor het lopende boekjaar een verkort schema indienen, zelfs al voldoet ze voor dit boekjaar niet meer aan de daartoe vereiste criteria;
- een onderneming die in het voorgaande boekjaar de criteria heeft overschreden, mag voor het lopende boekjaar geen verkort schema hanteren, zelfs als ze voor dit boekjaar voldoet aan de daartoe vereiste criteria;
- ten slotte moet een tot een groep van verbonden ondernemingen behorende onderneming die, op geconsolideerde basis, de criteria inzake omvang overschrijdt, een volledig schema indienen, zelfs indien zij afzonderlijk niet boven deze criteria uitkomt.

In 2001, een jaar met een zeer omvangrijk staal (214.629 niet-financiële ondernemingen⁽⁴⁾), hebben 14.935 ondernemingen een volledig schema ingediend en 199.694 een verkort schema. Van de 14.935 niet-financiële ondernemingen die een volledig schema neerlegden, kwamen 6.655 ondernemingen (dit is 44,6 pct.) niet uit boven de criteria van artikel 15 van het wetboek van vennootschappen. Van de 199.694 ondernemingen die een verkort schema indienen, overschreden 295 (0,15 pct.) de criteria. Dit laatstgenoemde percentage is hoogstwaarschijnlijk een onderschatting, omdat het criterium van de omzet niet kon worden gecontroleerd voor alle ondernemingen, aangezien het vermelden van de omzet in de verkorte rekeningen facultatief is.

(1) Het bedrag van de boete bedraagt 200 euro per maand vertraging, waarbij elke begonnen maand telt als volle maand, met een maximum van 1.200 euro. Het bedrag van de boete wordt echter teruggebracht tot 60 euro per maand vertraging, met een maximum van 360 euro, voor de ondernemingen die een verkort schema indienen.

(2) Het jaargemiddelde van het personeelsbestand is het gemiddelde van het aantal van elke maand van het beschouwde boekjaar in het personeelsregister ingeschreven aantal werknemers, uitgedrukt in voltijdse equivalenten.

(3) Onder « omzet », moet worden verstaan het totaal van de opbrengsten, met uitsluiting van de uitzonderlijke opbrengsten, wanneer meer dan de helft van de opbrengsten die voortspruiten uit het gewone bedrijf van de onderneming bestaat uit opbrengsten die niet beantwoorden aan de omschrijving van de post « omzet ».

(4) Dit zijn de ondernemingen die een rekening over een boekjaar van twaalf maanden hebben gepubliceerd (om het criterium van de jaaromzet te controleren), en die hebben voldaan aan de extra kwaliteitscontroles van de Balanscentrale.

In relatieve termen⁽¹⁾ zijn het vooral de kleine ondernemingen uit de sector onroerende goederen, de sector diensten aan ondernemingen en huishoudens en de sector winning van delfstoffen die in 2001 veeleer geneigd waren een volledig schema neer te leggen dan een verkort.

Derhalve berust het in het kader van dit artikel gemaakte onderscheid tussen grote en kleine ondernemingen niet louter op het type van het ingediende schema. Een dergelijke werkwijze zou immers interpretatieproblemen opleveren bij het berekenen van de spreiding van de financiële ratio's. Om deze reden werd besloten de kleine ondernemingen die een volledig schema indienden,

onder te brengen in de groep van kleine ondernemingen, aangezien bijna 44,6 pct. van de in 2001 ingediende volledige schema's in werkelijkheid betrekking heeft op kleine ondernemingen. Aangezien er bovendien niet veel grote ondernemingen zijn die een verkort schema indienen en deze uiteindelijk te beschouwen zijn als grensvallen die net de criteria inzake omvang overschrijden, werd besloten die « grote ondernemingen » in de groep van kleine ondernemingen te laten.

(1) Zie bijlage 2.

TABEL 1 REPRESENTATIVITEIT VAN HET CONSTATE STAAL

	Totaal van de niet-financiële vennootschappen in 2001			Vennootschappen in het staal van 2002			Representativiteit in pct. van het voor de analyse van de resultaten van 2002 gebruikte staal
	Totaal	Grote ondernemingen	Kleine ondernemingen	Totaal	Grote ondernemingen	Kleine ondernemingen	
Aantal ondernemingen (eenheden)	229.005	8.608	220.397	126.836	6.628	120.208	55,4
Aantal ondernemingen (pct.)					77,0	54,5	
waarvan							
Landbouw, jacht en bosbouw; visserij en aquacultuur	4.847	51	4.796	2.691	34	2.657	55,5
Winning van delfstoffen	217	32	185	135	26	109	62,2
Voedingsmiddelen- en tabaksnijverheid	3.306	429	2.877	1.858	335	1.523	56,2
Textiel-, kleding-, leder- en schoeiselnijverheid	1.954	271	1.683	1.187	215	972	60,7
Houtnijverheid	1.074	69	1.005	646	54	592	60,1
Papier en drukkerijen	3.725	261	3.464	2.150	214	1.936	57,7
Chemische nijverheid	1.435	439	996	935	365	570	65,2
Metaalnijverheid	5.014	550	4.464	3.053	440	2.613	60,9
Elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	1.405	167	1.238	850	140	710	60,5
Transportmiddelen	561	104	457	349	85	264	62,2
Andere verwerkende nijverheden	3.302	365	2.937	2.003	300	1.703	60,7
Energie en water	138	66	72	99	58	41	71,7
Bouwnijverheid	24.540	570	23.970	13.021	474	12.547	53,1
Kleinhandel	38.056	710	37.346	19.567	540	19.027	51,4
Groothandel	32.468	2.256	30.212	18.692	1.690	17.002	57,6
Horeca	13.100	86	13.014	5.543	69	5.474	42,3
Vervoer	9.326	563	8.763	5.294	434	4.860	56,8
Post en telecommunicatie	757	64	693	307	46	261	40,6
Verhuur en handel in onroerende goederen	24.718	245	24.473	16.011	176	15.835	64,8
Diensten aan ondernemingen	50.695	1.219	49.476	28.274	865	27.409	55,8
Diensten aan huishoudens	8.367	91	8.276	4.171	68	4.103	49,9
Balanstotaal (in miljoenen euro's)	779.709	634.900	144.809	696.225	602.210	94.015	89,3

1.4 Representativiteit van het constante staal

Het staal dat werd gebruikt om de resultaten voor 2002⁽¹⁾ te ramen, omvat 126.836 ondernemingen, dit is 55,4 pct. van het totale aantal van de in 2001 neergelegde jaarrekeningen⁽²⁾. De representativiteitsgraad in verhouding tot het balanstotaal bedraagt derhalve 89,3 pct.

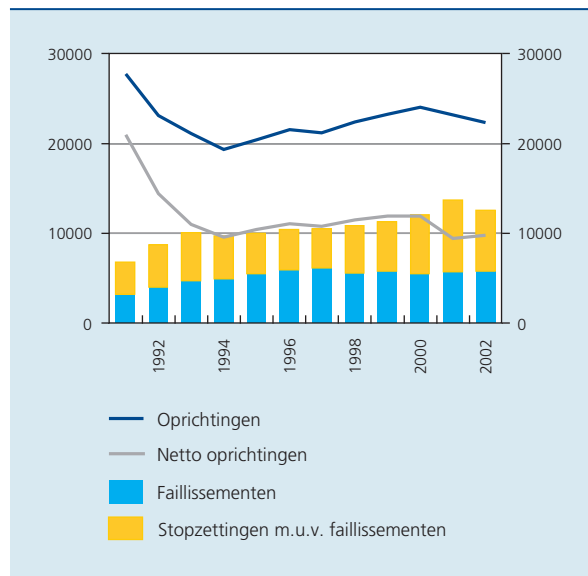
Uit tabel 1 blijkt tevens dat de grote ondernemingen relatief gezien een ruimer aandeel in het constante staal innemen dan de kleine (77 pct. voor de grote, tegen 54,5 pct. voor de kleine ondernemingen). De vertekening als gevolg van het gebruik van een staal zou, bij extrapolatie, bijgevolg groter kunnen uitvallen voor de kleine ondernemingen, die minder goed vertegenwoordigd zijn. Van alle sectoren blijft die van energie en water de enige die meer grote ondernemingen dan kleine in zijn staal omvat.

De extrapolatie op grond van een constant staal kan leiden tot een zekere vertekening, aangezien de methode enkel vennootschappen in aanmerking neemt die een jaarrekening over een boekjaar van twaalf maanden hebben ingediend, en bijvoorbeeld geen rekening houdt met vennootschappen die in de loop van 2001 of 2002 werden opgericht of die verdwenen zijn vóór eind 2002.

Uit de statistieken van de Balanscentrale blijkt dat er in 2002 zowat 22.363 ondernemingen⁽¹⁾ werden opgericht, dat is 3,6 pct. minder dan in 2001. Omgekeerd zijn 12.548 ondernemingen verdwenen, waaronder 5.789 als gevolg van een faillissement. Het aantal verdwenen ondernemingen is in 2002 met 8,8 pct. teruggelopen ten opzichte van het jaar voordien. Het aantal faillissementen, van zijn kant, is toegenomen met 2,7 pct. In totaal is het aantal vennootschappen in 2002 derhalve aangegroeid met 9.805 eenheden. In de veronderstelling dat de nettostijging van het aantal ondernemingen indicatief is voor het verloop van de activiteit, betekent een en ander dat de extrapolaties op basis van een constant staal het verloop van de toegevoegde waarde enigszins zouden kunnen onderschatten.

(1) Deze resultaten hebben betrekking op het geheel van niet-financiële vennootschappen alsook op de vennootschappen die niet bij een bedrijfstak konden worden ingedeeld omdat de NACE-code ontbrak, ongeacht hun juridische vorm.

GRAFIEK 1 OPRICHTINGEN, STOPZETTINGEN EN NETTO OPRICHTINGEN VAN ONDERNEMINGEN

Bron: NBB.

1.5 Efficiëntie van een constant staal

Om de efficiëntie van een op 31 augustus van elk jaar afgesloten constant staal te kunnen ramen, is een jaar-op-jaarvergelijking nodig tussen, enerzijds, de op basis van dat constante staal geraamde groei, en anderzijds, de uiteindelijk voor het geheel van niet-financiële vennootschappen opgetekende groei:

Tabel 2 geeft aan dat de op grond van het constante staal geraamde toegevoegde waarde in 2001 werd overschat (0,7 pct.), terwijl deze in de voorgaande jaren de neiging vertoonde om te worden onderschat. Dit verschil tussen de op basis van het constante staal geraamde groei en het werkelijke groeicijfer kan hoog lijken, vooral als rekening wordt gehouden met de waarde die de effectieve groei uiteindelijk bereikte (1,9 pct.). De overschatting van de groei voor 2001 is toe te schrijven aan een onderschatting met 0,56 pct. van de toegevoegde waarde van 2000. De toegevoegde waarde van 2001 werd echter slechts met 0,08 pct. overschat. Over de periode 1998-2001 waren de

(1) Tot het constante staal behoren de ondernemingen die in 2001 en 2002 een boekjaar van twaalf maanden hebben afgesloten, in zoverre:

- de twee boekjaren voldoen aan de extra kwaliteitscontroles van de Balanscentrale;
- de rekeningen uiterlijk op 31 augustus 2003 werden neergelegd en ingevoerd in de gegevensbank;
- beide neerleggingen betrekking hebben op eenzelfde bedrijfsgrootte.

(2) Dit wil zeggen het aantal niet-financiële vennootschappen waarvan de rekeningen in 2001 werden afgesloten en die voldeden aan de extra kwaliteitscontroles van de Balanscentrale (ongeacht de looptijd van het boekjaar). Er werd een beroep gedaan op de in 2001 afgesloten rekeningen omdat het op het ogenblik van de analyse nog niet mogelijk was het aantal in 2002 afgesloten rekeningen precies te kennen.

TABEL 2 VERSCHIL TUSSEN DE OP BASIS VAN HET CONSTATE STAAL GERAAMDE GROEI EN DE WERKELIJKE GROEI
(procenten)

	1998	1999	2000	2001
Toegevoegde waarde	-0,4	-0,4	-0,3	0,7
Nettobedrijfsresultaat	1,4	-0,3	2,4	-1,5
Financieel resultaat	-12,3	-7,1	9,8	20,3
Winst uit de gewone bedrijfsuitoefening vóór belastingen	0,4	-1,0	3,7	3,8
Nettoresultaat vóór belastingen	-2,3	-4,8	3,4	4,4
Nettoresultaat na belastingen	-3,6	4,9	4,5	5,2

Bron: NBB.

nettobedrijfsresultaten stabieler dan de financiële resultaten, wat vrij logisch is, aangezien deze laatste betrekking hebben op bedragen die lager zijn dan de nettobedrijfsresultaten. De uitzonderlijke resultaten, van hun kant, werden niet opgenomen in tabel 2, omdat zij doorgaans geconcentreerd zijn in een klein aantal ondernemingen en bestaan uit eenmalige kosten en opbrengsten, die van het ene jaar tot het andere onregelmatige schommelingen kunnen vertonen. De extrapolatie van de uitzonderlijke resultaten kan aanzienlijk worden beïnvloed door de aanwezigheid of afwezigheid van een onderneming in een constant staal. Hierdoor is deze extrapolatie riskant. Om deze reden werd besloten ze niet uit te voeren en gewoon de reeds op de afsluitdatum van het staal geregistreerde uitzonderlijke resultaten toe te voegen aan de winst over de gewone bedrijfsuitoefening vóór belastingen.

2. Resultaten van de niet-financiële vennootschappen in 2002

2.1 Belangrijkste componenten van de resultaten van de niet-financiële vennootschappen en conjunctuurklimaat

Net zoals 2001 was ook het jaar 2002 een tegenvaller op economisch vlak. De economische situatie in de wereld, in Europa en in België werd in 2002 gekenmerkt door een uitzonderlijk grote onzekerheid, onder meer als gevolg van de beurscorrectie en het vooruitzicht van een oorlog in Irak, gebeurtenissen die zijn blijven wegen op het ondernemers- en consumentenvertrouwen.

Uit tabel 3 blijkt dat de economische activiteit in 2002 slechts met 0,7 pct. is toegenomen, heel wat minder dan het groeipercentage van 3,7 pct. dat in 2000 werd

opgetekend. Deze bescheiden groei van het bbp was niet hoger dan die van 2001. Zowel de externe vraag als de interne vraag werden getroffen. De bedrijfsinvesteringen zijn fors teruggevallen en de groei van de uitvoer van goederen en diensten is in 2002 verder verzwakt.

Gemeten aan de hand van de geharmoniseerde consumptieprijsindex, bedroeg de inflatie van haar kant gemiddeld 1,6 pct. over het jaar, tegen 2,4 pct. in 2001⁽¹⁾. De werkloosheidsgraad, die sinds 1998 sterk was gedaald, is in 2002 weer gaan stijgen, en bedroeg 7,3 pct. van de beroepsbevolking.

In deze context bereikte de door de niet-financiële vennootschappen gecreëerde totale toegevoegde waarde, geraamd op basis van de jaarrekeningen, 125,5 miljard euro in 2002⁽²⁾, dit is een nominale stijging met 1,8 pct., tegen 1,9 pct. in 2001, heel wat minder dan de groei met 7,6 pct. die in 2000 werd opgetekend.

De door de ondernemingen gecreëerde toegevoegde waarde is samengesteld uit het nettobedrijfsresultaat, de personeelskosten, de overige bedrijfskosten (onder meer de belastingen en heffingen op het jaar van bedrijfsvoering, de herstructureringskosten), alsook de afschrijvingen en voorzieningen. De personeelskosten zijn daarvan traditioneel de belangrijkste post. In 2002 maakten deze 61,1 pct. van de toegevoegde waarde uit. Ten opzichte van 2001 zijn ze met 4,2 pct. gestegen. Daarnaast zijn de overige bedrijfskosten afgenomen met 2,5 pct. terwijl de afschrijvingen, de waardeverminderingen en de voorzieningen zijn gedaald met 0,9 pct. Zo zijn de totale aan de activiteit verbonden kosten gegroeid met 2,5 pct., wat meer is dan de groei van de toegevoegde waarde.

(1) Bron: Eurostat.

(2) Zie tabel 4.

TABEL 3**BBP EN BELANGRIJKSTE BESTEDINGSCATEGORIEËN, TEGEN PRIJZEN VAN 2000**

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, gegevens gezuiverd voor seizoeninvloeden en kalendereffecten)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Consumptieve bestedingen van de huishoudens	2,0	3,1	2,3	3,4	0,9	0,4 ⁽²⁾
Consumptieve bestedingen van de overheid	0,4	1,1	3,5	2,7	2,5	1,9 ⁽²⁾
Binnenlandse brutovorming van kapitaal	7,5	5,7	1,8	4,3	-2,6	1,6
Brutovorming van vast kapitaal	8,0	3,6	4,6	3,5	0,5	-2,2
Ondernemingen, zelfstandigen en IZW's	7,9	5,2	2,5	4,6	2,5	-2,2
Woongebouwen	10,4	0,2	5,7	0,9	-0,6	-3,3
Overheid	1,7	0,0	19,4	2,0	-12,4	1,6
Voorraadwijzigingen ⁽¹⁾	-0,1	0,5	-0,6	0,2	-0,7	0,8
Netto uitvoer van goederen en diensten ⁽¹⁾	1,0	-1,0	0,8	0,4	0,2	-0,3
Totale uitvoer	6,1	5,7	5,4	8,6	1,3	0,8
Totale invoer	4,9	7,3	4,5	8,4	1,1	1,1
Bbp tegen marktprijzen	3,7	2,1	3,2	3,7	0,7	0,7 ⁽²⁾

Bron: INR.

(1) Het opgegeven percentage stemt overeen met de bijdrage tot de verandering van het bbp.

(2) Deze cijfers worden beïnvloed door de herindeling in 2002 van de openbare radio- en televisiemaatschappijen van de sector van de niet-financiële vennootschappen naar die van de overheid.

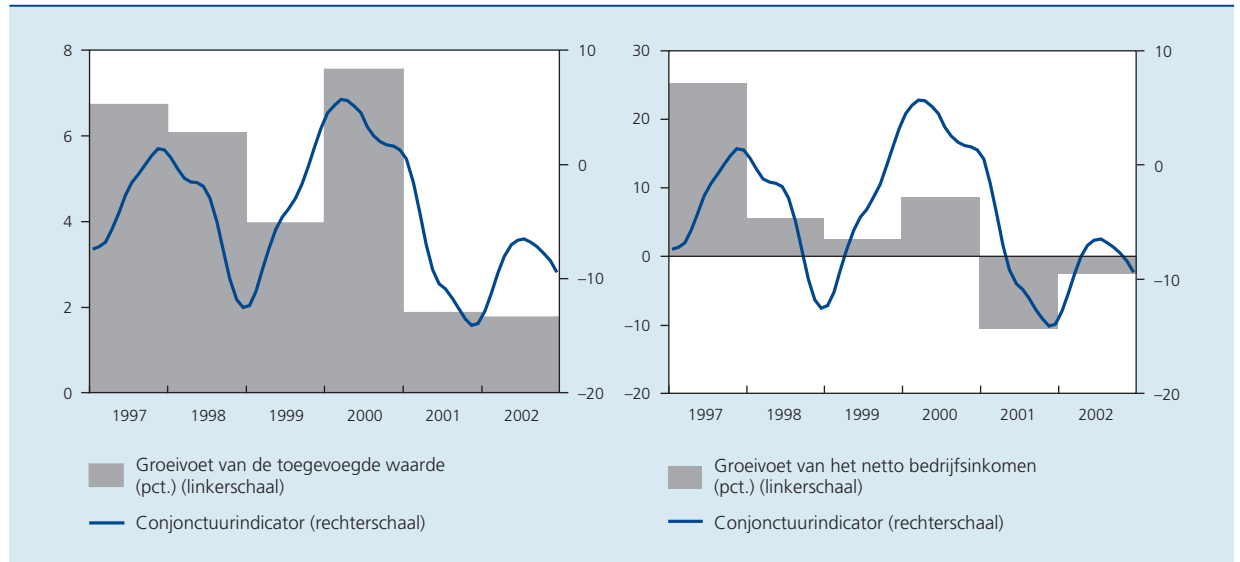
TABEL 4**VOORNAAMSTE BESTANDELEN VAN DE RESULTATENREKENING VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN**

	Veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar					Miljoenen euro's	Procenten van de toegevoegde waarde
	1998	1999	2000	2001	2002 r	2002 r	2002 r
Toegevoegde waarde	6,1	4,0	7,6	1,9	1,8	125.537	100,0
Personeelskosten	(-) 5,1	5,1	6,0	3,7	4,2	76.674	61,1
Overige bedrijfskosten	(-) 19,8	-2,5	11,4	7,5	-2,5	6.774	5,4
Afschrijvingen, waardeverminderingen en voorzieningen	(-) 6,0	3,6	10,2	5,0	-0,9	25.429	20,3
Totaal van de bedrijfskosten	6,2	4,3	7,3	4,2	2,5	108.877	86,7
Nettobedrijfsresultaat	5,5	2,5	8,7	-10,7	-2,7	16.660	13,3
Financiële opbrengsten	(+) -6,8	11,1	38,6	5,3	41,3	53.152	42,3
Financiële kosten	(-) -10,4	7,2	33,1	4,4	44,7	44.728	35,6
Financieel resultaat	42,7	44,4	73,7	9,7	25,9	8.424	6,7
Resultaat uit de gewone bedrijfsuitoefening	9,0	7,7	19,5	-5,8	5,3	25.084	20
Uitzonderlijk resultaat⁽¹⁾	-	-	-	-	-	-1.778	-1,4
Nettoresultaat vóór belastingen	9,2	19,6	4,3	-10,0	-7,9	23.306	18,6
Belastingen op het resultaat	(-) 8,1	10,1	11,5	-0,4	-5,6	6.102	4,9
Nettoresultaat na belastingen	9,6	22,5	2,3	-12,8	-8,7	17.204	13,7

Bron: NBB.

(1) De berekening van een veranderingspercentage van het uitzonderlijk resultaat is niet relevant, aangezien dit aggregaat zich niet leent tot een betrouwbare raming.

GRAFIEK 2 RESULTATEN VAN DE CONJUNCTUURENQUÊTES EN GROEI VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE EN VAN HET NETTOBEDRIJFSRESULTAAT

Bron: NBB.

Het verschil tussen de toegevoegde waarde en de totale bedrijfskosten stemt overeen met het nettobedrijfsresultaat. Dit resultaat geeft doorgaans het best de prestaties van de ondernemingen bij de uitoefening van hun basisactiviteit weer. Het nettobedrijfsresultaat bedroeg in 2002 16,66 miljard euro. Dit bedrag is met 2,7 pct. gedaald ten opzichte van 2001. Het ongunstige conjunctuurklimaat van 2002 werkte aldus door in het nettobedrijfsresultaat van de niet-financiële vennootschappen.

Het resultaat uit de gewone bedrijfsuitoefening, van zijn kant, is toegenomen met 5,3 pct, dankzij de stijging van de financiële resultaten met 25,9 pct in 2002.

De belastingen op de resultaten van de niet-financiële vennootschappen zijn in 2002 afgenomen met 5,6 pct. Deze daling is groter dan die van het nettobedrijfsresultaat, dat veruit de belangrijkste component van het belastbare inkomen van de vennootschappen vormt.

Rekening houdend met de uitzonderlijke resultaten en de belastingen, lieten de niet-financiële vennootschappen in 2002 uiteindelijk een nettowinst na belastingen optekenen van 17.204 miljoen euro, dat is een daling met 8,7 pct. ten opzichte van 2001. In procenten van de toegevoegde waarde bedroeg het nettoresultaat na belastingen 13,7 pct.

Het is eveneens interessant het verloop van de conjunctuurindicator te vergelijken met de ontwikkeling van, enerzijds, de groei van de toegevoegde waarde en, anderzijds, de toename van het nettobedrijfsresultaat.

Uit grafiek 2 blijkt dat de conjunctuurindicator⁽¹⁾ in 2002 gestegen is tot de maand juli, om vervolgens weer te gaan dalen tot het einde van het jaar. Bovendien lijken zowel de groei van de toegevoegde waarde als die van het in werkelijke prijzen uitgedrukte nettobedrijfsinkomen jaar na jaar dezelfde richting te volgen als die van de conjunctuurindicator.

2.2 Resultaten naar bedrijfstak en bedrijfsgrootte

De niet-financiële vennootschappen vormen een heterogene populatie waarbinnen soms zeer uiteenlopende ontwikkelingen kunnen worden opgetekend. Derhalve moeten de uit de analyse van de algemene resultaten afgeleide tendensen worden verfijnd op grond van de bedrijfstak, enerzijds, en de omvang van de ondernemingen, anderzijds.

2.2.1 Resultaten naar bedrijfstak

Tabel 5 geeft de ontwikkeling weer van de toegevoegde waarde en het nettobedrijfsresultaat van de bedrijfstakken.

(1) De in grafiek 2 geïllustreerde conjunctuurindicator stemt overeen met de afgevlakte synthetische indicator van de Nationale Bank.

TABEL 5 TOEGEVOEGDE WAARDE EN NETTOBEDRIJFSRESULTAAT NAAR BEDRIJFSTAK
(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

	Toegevoegde waarde		Nettobedrijfsresultaat		p.m. Procentueel belang van de bedrijfstak in de totale toegevoegde waarde in 2002
	2001	2002 r	2001	2002 r	
Landbouw, jacht en bosbouw; visserij en aquacultuur	9,6	-1,1	18,1	-40,5	0,5
Winning van delfstoffen	-3,4	6,9	-10,4	6,4	0,3
Voedingsmiddelen- en tabaksnijverheid	3,7	7,8	-21,5	46,5	4,5
Textiel-, kleding-, leder- en schoeiselnijverheid	-0,4	3,2	-0,3	4,2	1,9
Houtnijverheid	2,7	0,5	47,8	-17,4	0,6
Papier en drukkerijen	-1,2	2,5	-28,3	6,4	2,7
Chemische nijverheid	2,7	5,5	-22,9	26,4	10,3
Metaalnijverheid	-6,8	2,0	-50,8	1,3	6,6
Elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	-7,1	0,8	-109,3	313,3	2,9
Transportmiddelen	1,6	-4,0	-42,4	-37,5	2,5
Andere verwerkende nijverheden	0,6	-0,7	-6,5	-13,4	2,7
Energie en water	2,0	-5,5	-0,3	-8,7	4,6
Bouwnijverheid	3,7	1,7	2,1	-7,5	6,4
Kleinhandel	3,5	2,9	-3,7	-4,7	7,6
Groothandel	1,9	-4,0	-1,8	-31,4	12,0
Horeca	1,0	4,1	-21,2	0,3	1,7
Vervoer	3,0	2,6	3,1	-84,8	7,5
Post en telecommunicatie	-1,4	2,5	75,2	42,9	5,1
Verhuur en handel in onroerende goederen	4,9	4,3	13,7	-8,2	3,0
Diensten aan ondernemingen	6,7	4,3	-2,4	15,3	15,1
Diensten aan huishoudens	1,3	2,1	-3,6	-19,2	1,5
Geheel van de niet-financiële vennootschappen	1,9	1,8	-10,7	-2,7	100,0

Bron : NBB.

Aangezien de specifieke conjunctuurontwikkelingen waaraan de verschillende bedrijfstakken onderhevig zijn, doorgaans tot uiting komen in het verloop van hun netto bedrijfsresultaat, moet tussen die takken een onderscheid worden gemaakt naargelang het nettobedrijfsresultaat zich in 2002 positief of negatief ontwikkelde. Door het ongunstige economische klimaat waren er meer bedrijfstakken die achteruitgingen dan branches die groeiden.

2.2.1.1 De bedrijfstakken die in 2002 achteruitgingen

Zoals blijkt uit tabel 5, vertoonden heel wat van de bedrijfstakken die in 2002 achteruitgingen een jaar voordien reeds een negatieve verandering van hun nettobedrijfsresultaat, zoals de transportmiddelen, energie en water, de klein- en de groothandel en de diensten aan huishoudens:

- De bedrijfstak transportmiddelen was in 2002 erg futloos. De toegevoegde waarde van die branche liep terug met 4 pct. en het nettobedrijfsresultaat kromp met 37,5 pct. Dit slechte resultaat is deels te wijten aan twee grote ondernemingen. De eerste daarvan is Van Hool, waarvan de toegevoegde waarde 70 miljoen euro lager uitviel ten gevolge van een daling van de omzet met 120 miljoen euro, die enigermate werd gecompenseerd door een stijging met 35 miljoen euro van de uitstaande bedragen van de fabricage, de afgewerkte producten en de lopende bestellingen. Het nettobedrijfsresultaat van die onderneming daalde minder sterk dan haar toegevoegde waarde (32 miljoen euro), dankzij de terugnemingen van voorzieningen voor risico's en lasten voor in totaal 41 miljoen euro. De tweede van die ondernemingen is Sabena Technics, waarvan de toegevoegde waarde eveneens met 70 miljoen euro terugliep, wegens een

aanzienlijke daling van de omzet. Het bedrijf werd sterk getroffen door de faillissementen van Sabena en City Bird. Er rezen toen operationele problemen als gevolg van de vrees dat het faillissement van Sabena automatisch zou leiden tot dat van de dochterondernemingen van de luchtvaartmaatschappij. In tegenstelling tot die beide ondernemingen kon Opel Belgium in 2002 zijn toegevoegde waarde fors verhogen (30 miljoen euro) dankzij de betere verkoop van auto's en onderdelen, en de inkomsten uit assemblage-activiteiten.

- Ondanks een daling van de bedrijfskosten is het nettobedrijfsresultaat van de branche energie en water in 2002 met 8,7 pct. teruggelopen. Deze achteruitgang is te wijten aan een daling van de toegevoegde waarde met 5,5 pct. Die veranderingen dienen te worden gezien tegen de achtergrond van de liberalisering van de elektriciteits- en gasmarkten. Die liberalisering leidde tot relatief belangrijke wijzigingen in de bedrijfstak, voornamelijk als gevolg van de omzetting in Belgisch recht van de Europese richtlijn die bepaalt dat de productieactiviteiten moeten worden gescheiden van het energietransport. De bestaande vennootschappen moesten een deel van hun activa overdragen naar nieuwe vennootschappen die nog niet allemaal begrepen zijn in het constante staal. Het jaar 2001 werd gekenmerkt door ingrijpende veranderingen in de rekeningen. In het jaar 2002 deden zich niet zoveel uitzonderlijke schommelingen voor, maar de overdrachten van activa veroorzaakten nog aanzienlijke verschuivingen in de resultatenrekeningen en de balansen. Bovendien leidden wijzigingen in de ondernemingsstructuur nog tot overplaatsingen van personeel. Het blijft derhalve moeilijk cijfers te vergelijken van het ene jaar tot het andere. De daling van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak is naar alle waarschijnlijkheid overschat, omdat bepaalde belangrijke vennootschappen niet zijn opgenomen in het constante staal. Dat is het geval voor de vennootschap Elia System Operator, de beheerder van het transmissienet voor elektriciteit, die op 1 januari 2002 van start ging met haar activiteiten. De toegevoegde waarde van die vennootschap bedroeg in het eerste boekjaar 206 miljoen euro. Dat is ook zo voor de in juni 2001 opgerichte vennootschap Elia Asset, waarvan het boekjaar 2001 dus geen twaalf maanden omvat. De toegevoegde waarde van dit bedrijf bereikte in 2002 252 miljoen euro. Binnen het constante staal zijn enkele belangrijke veranderingen echter vermeldenswaard. Allereerst is bij CPTe het nettobedrijfsresultaat met 16 miljoen euro gestegen door het wegvallen van de personeelskosten (aangezien het personeel werd overgeheveld naar Elia) en de terugneming van een in 2001 gevormde provisie voor de opwerking van brandstoffen. Daarentegen is bij Electrabel het nettobedrijfsresultaat met 162 miljoen euro gedaald, als gevolg van de reorganisatie van de sector.
  - De toename met 2,9 pct. van de toegevoegde waarde van de kleinhandel in 2002 was ontoereikend om de stijging van de bedrijfskosten te compenseren, zodat het nettobedrijfsresultaat daalde met 4,7 pct. De toegevoegde waarde van de drie toonaangevende warenhuizen (Carrefour, Colruyt en Delhaize) is in 2002 gestegen. Daarentegen is die van het bedrijf Avnet Europe, dat behoort tot een ander marktsegment (detailhandel in computers), teruggelopen met 109 miljoen euro, als gevolg van de omzetsdaling van zijn afdeling EMG.
  - In de groothandel is de afname met 31,4 pct. van het nettobedrijfsresultaat in 2002 toe te schrijven aan een daling van de toegevoegde waarde met 4 pct. (624 miljoen euro) en een stijging van de personeelskosten met 450 miljoen euro. De oorzaak ligt bij Petrofina, waarvan de toegevoegde waarde in 2002 met 301 miljoen euro terugliep, wegens enerzijds een inkrimping van de raffinagemarge in Europa van 15,4 dollar/ton in 2001 tot 8 dollar/ton in 2002, en anderzijds een daling van de vraag naar olieproducten, gelet op de zwakke economische groei en het zachte weer in 2002.
- De andere bedrijfstakken die in 2002 terrein verloren, bevonden zich een jaar voordien nog in een groeifase. Het zijn de landbouw, de houtnijverheid, de bouwnijverheid, het vervoer en de branche verhuur en handel in onroerende goederen:
- De bouwnijverheid, een sector die overwegend uit kleine en middelgrote ondernemingen bestaat, gaat achteruit vanaf het begin van de economische verzwakking. Er is een gebrek aan vertrouwen en de activiteiten van de bedrijven uit de sector nemen sinds medio 2001 ononderbroken af⁽¹⁾. Het nettobedrijfsresultaat van de bedrijfstak liep in 2002 met 7,5 pct. terug doordat de personeelskosten sterker toenamen dan de toegevoegde waarde.
  - In het vervoer is het nettobedrijfsresultaat in 2002 scherp gedaald, namelijk met 84,8 pct. Deze bedrijfstak, waar de concentratie een hoog peil bereikt⁽²⁾, wordt in ruime mate beïnvloed door het gedrag van enkele ondernemingen. Zo veroorzaakte de NMBS een belangrijke stijging van de personeelskosten⁽³⁾ door de uitbreiding van haar personeelsbestand met

(1) Volgens de monografie over de bouwsector die de Union Wallonne des Entreprises in 2003 uitbracht.

(2) De vijf grootste ondernemingen alleen al vertegenwoordigen 45 pct. van de bedrijfstak.

(3) Omdat de NMBS in het staal is opgenomen, heeft de extrapolatie de stijging van de personeelskosten in de bedrijfstak en de daling van het nettobedrijfsresultaat wellicht te sterk opgedreven.

678 personen in 2002. Het aantal personeelsleden is ook fors gestegen bij DAT (697 voltijdse equivalenten), omdat deze vennootschap na het faillissement van Sabena van start ging als autonome luchtvaartmaatschappij, en bij de Vlaamse Vervoermaatschappij (316 voltijdse equivalenten), waar een personeelstoename nodig was om in te spelen op de groei met 20 pct. van het aantal reizigers van De Lijn.

- Ondanks een stijging met 4,3 pct. van de toegevoegde waarde in 2002, is het nettobedrijfsresultaat van de vastgoedsector met 8,2 pct. gedaald als gevolg van afschrijvingen en waardeverminderingen, die met 224 miljoen euro groeiden. Die toename komt niet voort van de grote ondernemingen in de sector.

2.2.1.2 De bedrijfstakken die in 2002 vooruitgang boekten

De andere bedrijfstakken lieten in 2002 ondanks het ongunstige klimaat een stijging van hun nettobedrijfsresultaat optekenen. Uit tabel 5 blijkt dat de meeste ervan zelfs sterker gegroeid zijn dan in 2001. Het gaat om de winning van delfstoffen, de voedingsmiddelen- en tabaksnijverheid, de textiel- en kledingnijverheid, de branche papier en drukkerijen, de chemische nijverheid en de metaalnijverheid, de tak elektrische en elektronische apparaten en instrumenten, de horeca en de diensten aan ondernemingen:

- De toegevoegde waarde van de voedingsmiddelen- en tabaksnijverheid nam in 2002 met 7,8 pct. toe. Deze bedrijfstak leverde veruit de beste prestaties in het onzekere conjunctuurklimaat. De voedingsmiddelennijverheid blijft in tijden van crisis onwrikbaar. De uitvoer bleef stijgen, hoewel minder vlug dan in het verleden en dan de invoer. De groei van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak zorgde samen met een relatieve kostenbeheersing voor een toename met 46,5 pct. van het nettobedrijfsresultaat. Bij Interbrew liep het nettobedrijfsresultaat op met 93 miljoen euro, onder meer dankzij een terugneming van voorzieningen voor risico's en lasten ten belope van 3 miljoen euro in 2002 (in 2001 was een toevoeging van 28 miljoen euro geboekt). Het nettobedrijfsresultaat is ook gestegen bij Amylum Europe (17 miljoen euro) en bij Unilever (10 miljoen euro), dankzij een heroriëntering van de activiteiten naar de meest rendabele merken en markten.
- De chemische nijverheid liet in 2002 een groei van de toegevoegde waarde met 5,5 pct. optekenen. Die groei is voornamelijk te verklaren doordat een onderneming uit de sector (Exxon Mobil Petroleum & Chemical) twee vennootschappen overnam, waarvan er één voordien tot de bedrijfstak diensten aan ondernemingen behoorde, en doordat een aanzienlijke daling van de grondstoffenprijzen bij Agfa Gevaert

ruimschoots compensatie bood voor de vermindering van de omzet. De stijging met 26,4 pct. van het nettobedrijfsresultaat vindt derhalve zijn oorsprong in de uitzonderlijke toename van de toegevoegde waarde en in de daling van de lasten. De waardeverminderingen, voorzieningen en andere belangrijke bedrijfskosten die in 2001 bij Agfa Gevaert werden opgetekend, kwamen niet meer voor in 2002.

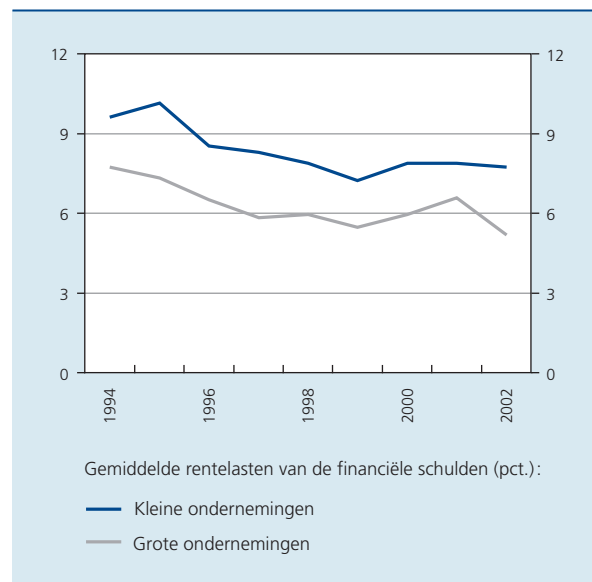
- Het nettobedrijfsresultaat van de metaalnijverheid is in 2002 licht gestegen, dankzij met name twee ondernemingen: enerzijds Sidmar (108 miljoen euro), dat in 2002 een veel groter volume verkocht dan in 2001, en anderzijds UGINE & ALZ Belgium, waar de verbetering van het nettobedrijfsresultaat toe te schrijven is aan een toename van de voorraad goederen in bewerking, afgewerkte producten en de bestellingen in uitvoering, alsook aan een omzetting die verband hield met de verhoogde prijzen en volumes.
- De groei van het nettobedrijfsresultaat van de branche elektrische en elektronische apparaten en instrumenten bedroeg 313,3 pct. in 2002, vooral dankzij een daling met 147 miljoen euro van de afschrijvingen en de waardeverminderingen van Alcatel Bell, als gevolg van terugnemingen van voorzieningen en waardeverminderingen. De toegevoegde waarde van de branche bereikte in 2002 3,6 miljard euro. Iets meer dan de helft van dat bedrag is afkomstig van de informatie- en communicatietechnologieën, met als voornaamste post de vervaardiging van radio-, televisie- en communicatieapparatuur.
- De groei van de bedrijfstak diensten aan ondernemingen is in 2002 enigszins vertraagd (4,3 pct., tegen 6,7 pct. in 2001). De vooruitgang was het grootst bij KBC Asset Management. Het nettobedrijfsresultaat van de diensten aan ondernemingen steeg in 2002 met 15,3 pct., ondanks de daling van de activiteit in de uitzendarbeid. Die stijging was mogelijk doordat de kosten minder snel toenamen dan de toegevoegde waarde.
- Van de bedrijfstakken die in 2002 vooruitgingen, was de tak post en telecommunicatie de enige met een zwakkere groei van het nettobedrijfsresultaat dan in 2001 (42,9 pct., tegen 75,2 pct.). De toegevoegde waarde van de branche bedroeg 6,4 miljard euro in 2002, waarvan 4,6 miljard voor de telecommunicatie alleen, dus een toename met 10,6 pct.

2.2.2 Resultaten naar bedrijfsgrootte

Het is ook interessant de resultaten van de niet-financiële vennootschappen te analyseren volgens hun omvang, omdat grote en kleine ondernemingen belangrijke verschillen vertonen inzake de structuur van hun financiële resultatenrekeningen.

Een vergelijking van de resultatenrekeningen van beide groepen brengt geen noemenswaardig verschil in bedrijfsresultaat aan het licht. Dit resultaat vertegenwoordigt namelijk 13,1 pct. van de toegevoegde waarde van de grote ondernemingen en 13,7 pct. van die van de kleine ondernemingen. Daarentegen was het financiële resultaat positief voor de grote ondernemingen, terwijl het negatief was voor de kleine, met respectievelijk 12,1 pct. en -5,3 pct. van de toegevoegde waarde. Aan dat structurele verschil lagen zowel de financiële kosten als de financiële opbrengsten ten grondslag. Enerzijds hebben de financiële vaste activa een verhoudingsgewijs groter aandeel in de activa van de grote ondernemingen, wat hogere inkomsten uit participaties oplevert. Anderzijds is de schuldenlast relatief zwaarder voor de kleine vennootschappen, die immers vaker een beroep doen op duurdere kredietvormen. Bovendien moeten zij voor eenzelfde financieringsbron doorgaans een hogere rente betalen omdat zij een hoger risico inhouden voor de kredietgevers en kleinere bedragen lenen. Zo bedroegen de gemiddelde rentelasten op de financiële schulden⁽¹⁾, zoals blijkt uit grafiek 3, in 2002 7,7 pct. voor de kleine en 5,2 pct. voor de grote ondernemingen.

GRAFIEK 3 ONTWIKKELING VAN DE GEMIDDELDE RENTELASTEN VAN DE FINANCIËLE SCHULDEN

Bron: NBB.

(1) Voor de volledige schema's stemmen de gemiddelde rentelasten van de financiële schulden overeen met de verhouding tussen enerzijds de schuldenlast en anderzijds de som van de financiële schulden voor meer dan een jaar, de schulden voor ten hoogste een jaar die in de loop van het jaar vervallen en de schulden voor ten hoogste een jaar. Voor de verkorte schema's verschilt de ratio licht, omdat de teller het totaalbedrag van de financiële kosten omvat, waarvan de door de overheid verleende en op de resultatenrekening geboekte kapitaal- en rentesubsidies worden afgetrokken.

TABEL 6 VERGELIJKING VAN DE STRUCTUUR VAN DE RESULTATENREKENINGEN VAN DE GROTE EN DE KLEINE ONDERNEMINGEN

	Miljoenen euro's		Procenten van de toegevoegde waarde	
	Grote ondernemingen	Kleine ondernemingen	Grote ondernemingen	Kleine ondernemingen
Toegevoegde waarde	93.139	32.398	100,0	100,0
Bedrijfskosten	80.924	27.953	86,9	86,3
Nettobedrijfsresultaat	12.214	4.445	13,1	13,7
Financieel resultaat	11.250	-1.707	12,1	-5,3
Resultaat uit de gewone bedrijfsuitoefening	23.464	2.738	25,2	8,5
Uitzonderlijk resultaat	-787	-991	-0,8	-3,1
Belastingen	-4.080	-2.021	-4,4	-6,2
Resultaat na belastingen	18.596	-274	20,0	-0,8

Bron: NBB.

Het tussen de grote en de kleine ondernemingen opgetekende verschil in financiële resultaten is ook waarneembaar in het resultaat uit de gewone bedrijfsuitoefening, aangezien dit laatste in 2002 25,2 pct. van de toegevoegde waarde in de grote ondernemingen beliep, tegen slechts 8,5 pct. in de kleine.

2.3 Analyse van de financiële gezondheid van de niet-financiële vennootschappen

De gezondheid van een onderneming kan worden beoordeeld aan de hand van financiële ratio's. Deze laatste leggen een verband tussen bepaalde rubrieken uit de balans en uit de resultatenrekening. De methode biedt het voordeel dat ze het mogelijk maakt de ontwikkeling van de ondernemingen en de bedrijfstakken te vergelijken.

2.3.1 Methodologie

De balanscentrale onderscheidt vier grote groepen van ratio's, die betrekking hebben op de toegevoegde waarde, de rentabiliteit, de financiële structuur (liquiditeit en solvabiliteit) en de investeringen. In dit artikel worden slechts enkele ratio's voorgesteld⁽¹⁾⁽²⁾ door middel van grafieken. Elke grafiek toont enerzijds het verloop van de mediaan van de ratio's en anderzijds de ontwikkeling van het met de samengevoegde gegevens berekende gemiddelde. De mediaan verdeelt de niet-financiële vennootschappen voor iedere ratio in twee groepen, die elk de helft van de ondernemingen omvatten. Aldus is de ratio voor 50 pct. van de vennootschappen lager dan de mediaan en voor 50 pct. ervan hoger dan of gelijk aan die mediaan.

Er zijn drie belangrijke redenen om zowel de mediaan als de totaalgegevens te gebruiken:

- beide maatstaven leiden niet precies tot dezelfde conclusies;
- het totaal typeert niet noodzakelijk het grootste deel van de ondernemingen, aangezien het grotendeels kan worden bepaald door enkele eenheden met een doorslaggevend gewicht in de totaalgegevens, terwijl de mediaan niet door die extreme gevallen wordt beïnvloed.
- het samenvoegen van gegevens is vaak adequater dan de mediaan ingeval de bedrijfstak bestaat uit een klein aantal ondernemingen waarvan slechts enkele het gedrag bepalen.

2.3.2 Verloop van de toegevoegde waarde

De toegevoegde waarde is een concept dat dikwijls wordt gebruikt om de industriële en commerciële doeltreffendheid van de niet-financiële vennootschappen te bestuderen. Ze meet de totale waarde die de ondernemingen creëren door hun activiteit en laat hun financiële en uitzonderlijke resultaten buiten beschouwing. De toegevoegde waarde komt derhalve voort uit het verschil tussen de waarde van de verkochte goederen en/of diensten en de waarde van de van derden verkregen goederen en/of diensten.

Grafiek 4 toont de ratio die de bruto toegevoegde waarde relateert aan het gemiddelde personeelsbestand, uitgedrukt in voltijdse equivalenten. De bruto toegevoegde waarde is niet expliciet vermeld in de volledige schema's, maar ze kan gemakkelijk worden afgeleid uit de bestaande rubrieken: het volstaat daartoe de van de overheid ontvangen bedrijfssubsidies en compenserende bedragen, de bevoorradingen en de goederen en ten slotte de diverse goederen en diensten af te trekken van de bedrijfsopbrengsten. Voor de verkorte schema's, daarentegen, stemt de bruto toegevoegde waarde gewoon overeen met de bruto exploitatiemarge. Enkel de ondernemingen waarvan het boekjaar twaalf maanden bedraagt en waarvan het gemiddelde personeelsbestand in voltijdse equivalenten niet gelijk is aan nul⁽³⁾, kwamen in aanmerking, ter wille van de efficiëntie.

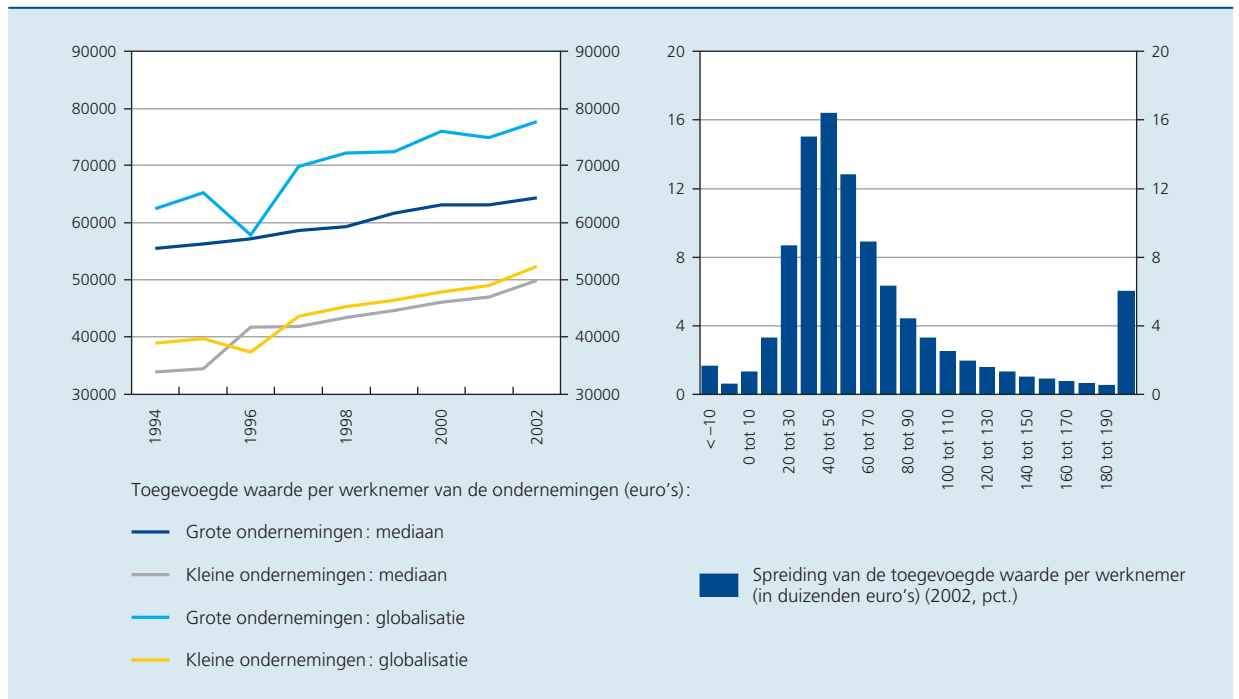
Tijdens de periode 1994-2002 was de mediaan van de toegevoegde waarde per werknemer in de grote ondernemingen voortdurend hoger dan in de kleine ondernemingen, wat wijst op een betere productiviteit van de grote ondernemingen. De mediaan is overigens regelmatig gestegen, zowel in de grote als in de kleine ondernemingen. Er zijn twee belangrijke redenen voor die ontwikkeling: enerzijds de steeds kapitaalintensievere productiecycli en anderzijds de aanwezigheid, in de teller van de ratio, van de toegevoegde waarde tegen werkelijke prijzen. De forse stijging van de ratio in 1996 (vooral bij de kleine ondernemingen) is toe te schrijven aan de invoering van de sociale balans bij koninklijk besluit van 4 augustus 1996. Sindsdien worden enkel werknemers met een arbeidsovereenkomst als personeelsleden van de onderneming beschouwd. Bestuurders, zaakvoerders en zelfstandige actieve vennoten zijn dus niet opgenomen

(1) De gedetailleerde definitie is terug te vinden in bijlage 3.

(2) Daarbij moet worden verduidelijkt dat de ratio's worden berekend aan de hand van alle jaarrekeningen die vóór 31 augustus 2003 zijn ingediend en niet op basis van het constante staal.

(3) Die laatste voorwaarde is niet vervuld voor de ratio berekend op basis van de samengevoegde bedragen.

GRAFIEK 4 TOEGEVOEGDE WAARDE PER WERKNEMER VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

Bron: NBB.

in de post werknemers⁽¹⁾⁽²⁾. In 2002 bedroeg de mediaanwaarde van de ratio 64.355 euro voor de grote ondernemingen, dat is een toename met 1,9 pct. ten opzichte van 2001, en 49.936 euro voor de kleine ondernemingen, of een aanzienlijke stijging met 6,3 pct. tegenover het voorgaande jaar.

De gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde gegevens volgde doorgaans dezelfde ontwikkeling als de mediaanwaarde, maar lag vaak hoger. Zo bedroeg de gemiddelde ratio in 2002 voor de grote en de kleine ondernemingen respectievelijk 77.684 en 52.380 euro. Het verschil tussen beide berekeningsmethodes valt onder meer te verklaren doordat ondernemingen die geen personeel in hun personeelsregister vermelden, niet in aanmerking worden genomen bij de berekening van de mediaan, terwijl ze wel in de totaalgegevens begrepen zijn.

Uit de spreiding van de toegevoegde waarde blijkt dat 2,3 pct. van de niet-financiële vennootschappen in 2002 geen positieve toegevoegde waarde kon realiseren en dat 53 pct. een toegevoegde waarde van meer dan 50.000 euro per werknemer liet optekenen.

2.3.3 Verloop van de rentabiliteit van de niet-financiële vennootschappen

De rentabiliteit van een onderneming staat voor haar vermogen om winst te maken. Ze kan met name worden geraamd door het nettoresultaat van het boekjaar te koppelen aan het eigen vermogen. Deze ratio illustreert het rendement voor de aandeelhouders of de vennoten, ongeacht de bestemming van het resultaat. Om de relevantie van de verkregen resultaten te waarborgen, werden bepaalde niet-financiële vennootschappen uit de berekening van de ratio geweerd, namelijk:

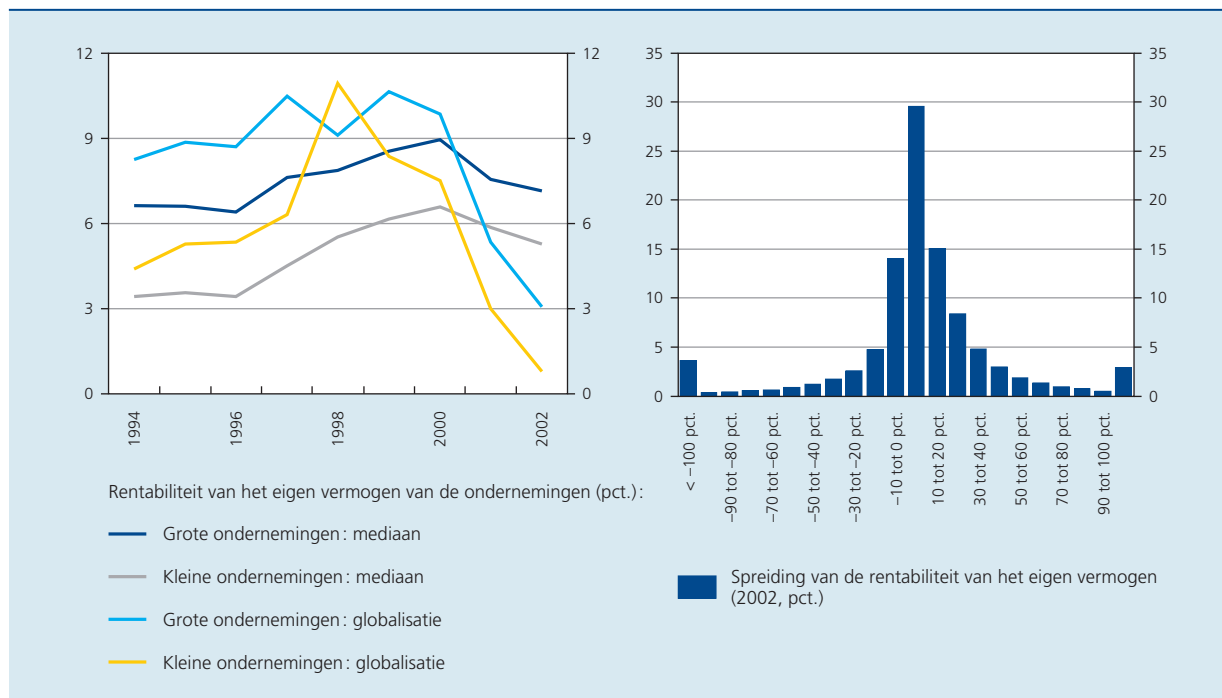
- vennootschappen met een negatief bedrag aan eigen vermogen⁽³⁾. In dat geval zou immers een positief rendement worden opgetekend voor een onderneming die het boekjaar met verlies heeft afgesloten;
- vennootschappen waarvan het boekjaar niet over twaalf maanden loopt, aangezien de ratio een verband legt tussen een stroom en een balanselement.

(1) Hetzelfde geldt voor de uitzendkrachten en het ter beschikking van de onderneming gestelde personeel.

(2) Volledigheidshalve moet worden verduidelijkt dat de kosten voor die werknemers zonder arbeidsovereenkomst sinds 1996 in de post « diverse goederen en diensten » worden geboekt en niet langer bij de personeelskosten. Dat heeft uiteraard een negatieve invloed op de toegevoegde waarde. In 1996 was die daling van de toegevoegde waarde echter heel wat kleiner dan de vermindering van het personeelsbestand, wat een toename van de ratio mogelijk maakte.

(3) Deze eliminatie wordt niet verricht voor de ratio berekend op basis van de samengevoegde bedragen.

GRAFIEK 5 RENTABILITEIT VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

Bron: NBB.

Deze ondernemingen worden eveneens uit de berekening van de ratiospreiung geweerd.

Na de recessie van 1993 is de rentabiliteit van zowel de grote als de kleine ondernemingen geleidelijk toegenomen tot het jaar 2000. Terwijl de mediaanwaarde voor het geheel van de niet-financiële vennootschappen in 1994 nog 3,6 pct. bedroeg, steeg het rendement in 2000 tot 6,7 pct. Nadien vertraagde de sinds 1997 aangevatte groei van de ratio, zowel in 2001 als in 2002. Bij de grote ondernemingen daalde de mediaanratio in 2000, 2001 en 2002 immers tot respectievelijk 9, 7,6 en 7,2 pct.; bij de kleine ondernemingen verminderde hij tot respectievelijk 6,6, 5,9 en 5,3 pct. In 1994 bedroeg de afwijking tussen de rentabiliteit van het eigen vermogen van de grote ondernemingen en van de kleine ondernemingen 3,2 pct. In 2002 was dat nog 1,9 pct.

Uit de vergelijking tussen het verloop van de mediaanratio en dat van de gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde bedragen blijkt dat de mediaan de meest geschikte maatstaf is om de rentabiliteit van het eigen vermogen te analyseren. Bij de berekening van de mediaan worden de ondernemingen met een negatief eigen vermogen buiten beschouwing gelaten, zodat geen positief rendement kan worden toegekend aan een onderneming die het boekjaar met verlies heeft afgesloten. Bovendien

wordt de mediaan niet beïnvloed door extreme gevallen, in tegenstelling tot de totale ratio voor de kleine ondernemingen, die in 2002 niet meer dan 0,8 pct. bedroeg door toedoen van slechts enkele vennootschappen.

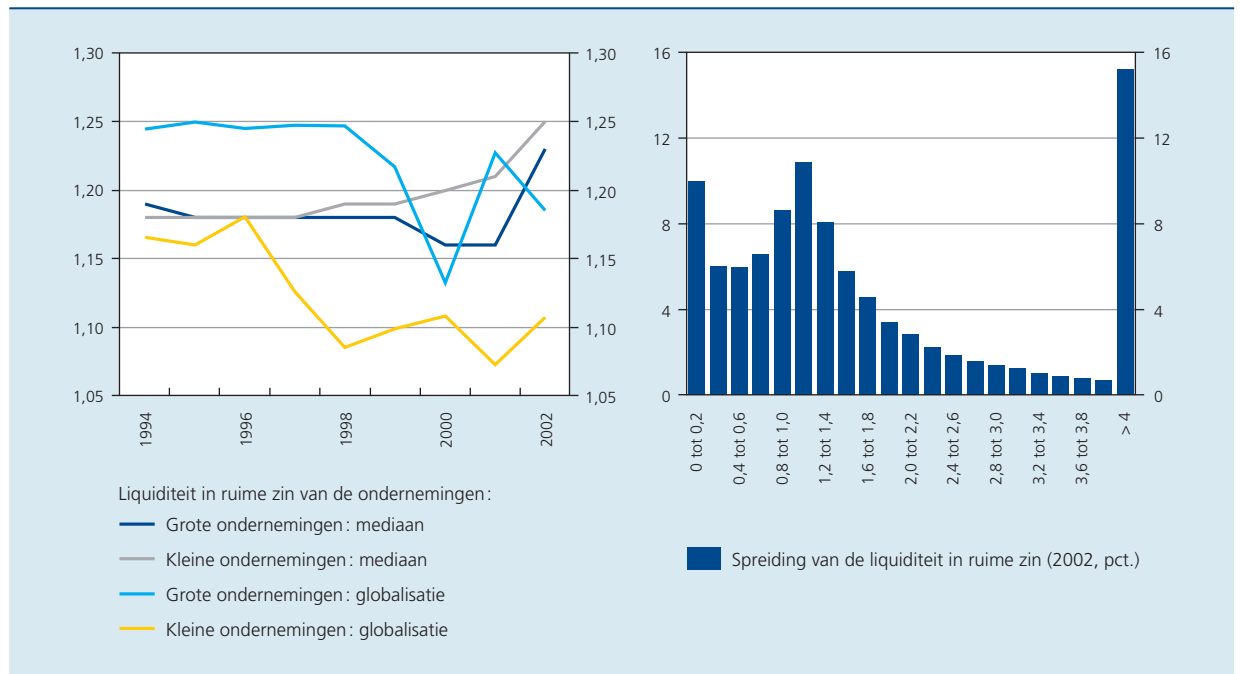
In 2002 was het rendement van het eigen vermogen in 30,8 pct. van de niet-financiële vennootschappen negatief en in 29,6 pct. van de gevallen bedroeg het tussen 0 en 10 pct.

2.3.4 Verloop van de liquiditeit van de niet-financiële vennootschappen

De samenstelling van de activa en de passiva kan vanuit twee verschillende invalshoeken worden bestudeerd: die van de liquiditeit van de ondernemingen en die van hun solvabiliteit⁽¹⁾.

De liquiditeit meet het vermogen van de ondernemingen om binnen de gestelde termijn over liquide middelen te beschikken om aan hun korte-termijnverplichtingen te kunnen voldoen. Ze kan via verschillende ratio's worden gemeten.

(1) Voor de solvabiliteit, zie het volgende deel.

GRAFIEK 6 LIQUIDITEIT IN RUIME ZIN VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

Bron: NBB.

2.3.4.1 Liquiditeit in ruime zin

Een eerste liquiditeitsratio is die van de liquiditeit in ruime zin, ook wel « current ratio » genoemd. Deze ratio vergelijkt het totaal van de realiseerbare en beschikbare activa (voorraden, vorderingen op ten hoogste één jaar, aangehouden op derden m.u.v. verbonden ondernemingen of ondernemingen waarmee een participatieband bestaat, thesauriebeleggingen, liquide middelen en overlopende rekeningen) met de korte-termijnpassiva (schulden op ten hoogste één jaar, overlopende rekeningen). Hoe hoger deze ratio, hoe meer korte-termijnactiva de onderneming ter beschikking heeft om aan haar verplichtingen te kunnen voldoen.

Over de periode 1994-2002 is de mediaanwaarde van de liquiditeitsratio in ruime zin steeds hoger geweest dan één, zowel voor de grote als voor de kleine ondernemingen. In 2002 belooft de ratio 1,19 voor de grote ondernemingen en 1,25 voor de kleine.

Het is niet makkelijk het verloop van de mediaan te vergelijken met dat van de gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde bedragen. Zo doen de kleine ondernemingen het in 2002 beter inzake liquiditeit dan de grote, indien de mediaanratio in aanmerking wordt genomen. Indien daarentegen de gemiddelde ratio als uitgangspunt

wordt genomen, is de liquiditeit bij de grote ondernemingen in 2002 beter dan bij de kleine. Als slechts één maatstaf zou moeten worden gekozen, zou dat naar alle waarschijnlijkheid de mediaan zijn, aangezien die veel stabiel is en slechts weinig wijzigt bij toevallige veranderingen bij een klein aantal ondernemingen. De globalisatie, daarentegen, houdt rekening met het geheel van ondernemingen en wijzigt bijgevolg de liquiditeit van het geheel van vennootschappen te sterk door de aanwezigheid van een klein aantal ondernemingen met extreme waarden.

In 2002 werd in 37,3 pct. van de niet-financiële vennootschappen een liquiditeitsratio in ruime zin van minder dan één eenheid opgetekend, en bijgevolg een negatief netto bedrijfskapitaal, aangezien hun uitgebreide vaste activa groter zijn dan hun vast kapitaal. Een negatief netto bedrijfskapitaal wijst niet noodzakelijk op een netto kastekort en dus een slechte liquiditeit. De exploitatie van een onderneming zelf creëert immers spontaan een kredietvolume (niet-financiële korte-termijnschulden: leveranciers, ontvangen voorschotten, schulden met betrekking tot belastingen, lonen en sociale lasten) waarmee de vlottende bedrijfsactiva (voorraden en korte-termijnvorderingen) min of meer volledig kunnen worden gefinancierd. Het verloop van de netto kaspositie, die de liquiditeit vertegenwoordigt, is met andere woorden eveneens afhankelijk van de behoefte aan netto bedrijfskapitaal,

die overeenkomt met het verschil tussen de vlottende bedrijfsactiva en de niet-financiële korte-termijnschulden. De netto kaspositie van een onderneming is maar positief als het netto bedrijfskapitaal groter is dan de behoefte aan netto bedrijfskapitaal.

Aangezien de van het netto bedrijfskapitaal afgeleide liquiditeitsratio in ruime zin het liquiditeitsverloop van de onderneming niet volledig verklaart, werd deze ratio aangevuld met drie specifieke ratio's waarmee de belangrijkste componenten van de behoefte aan netto bedrijfskapitaal kunnen worden bestudeerd: de voorraden, de vorderingen en de handelsschulden op korte termijn.

2.3.4.2 Voorraadrotatie

De ratio van de rotatie van de voorraad handelsgoederen, grond- en hulpstoffen maakt het mogelijk de liquiditeit van de voorraden te beoordelen. Door de kostprijs van de verkopen in verband te brengen met de voorraden en de lopende bestellingen, meet de ratio de vernieuwingsfrequentie van de voorraden over de duur van het boekjaar⁽¹⁾. Een hoge rotatie betekent dus dat de voorraden niet in de onderneming blijven en derhalve over een hoge liquiditeit beschikken.

Grafiek 7 toont aan dat de voorraadliquiditeit bij grote ondernemingen doorgaans beter is dan bij kleine, zowel wat de mediaan als wat de globalisatie betreft. Bovendien is de mediaanratio over de periode 1994-2002 relatief stabiel geweest, in tegenstelling tot de totaalratio, die sinds 2001 fors is gestegen bij de grote ondernemingen en aanzienlijk gedaald bij de kleine ondernemingen.

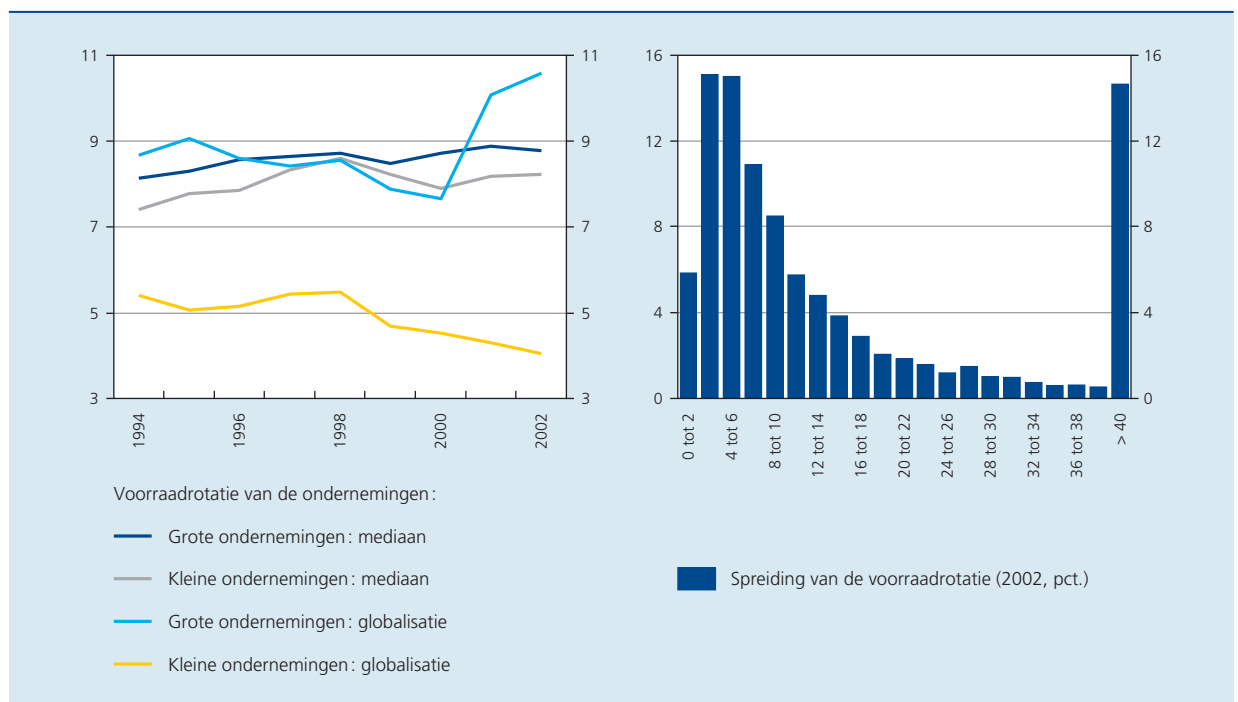
Voorts blijkt uit de spreiding van de voorraadrotatie dat 55,4 pct. van de niet-financiële vennootschappen zijn voorraad in de loop van het jaar 2002 minder dan tien keer heeft vernieuwd en dat de vernieuwingsfrequentie bij 74,7 pct. van de niet-financiële vennootschappen minder dan twintig bedroeg.

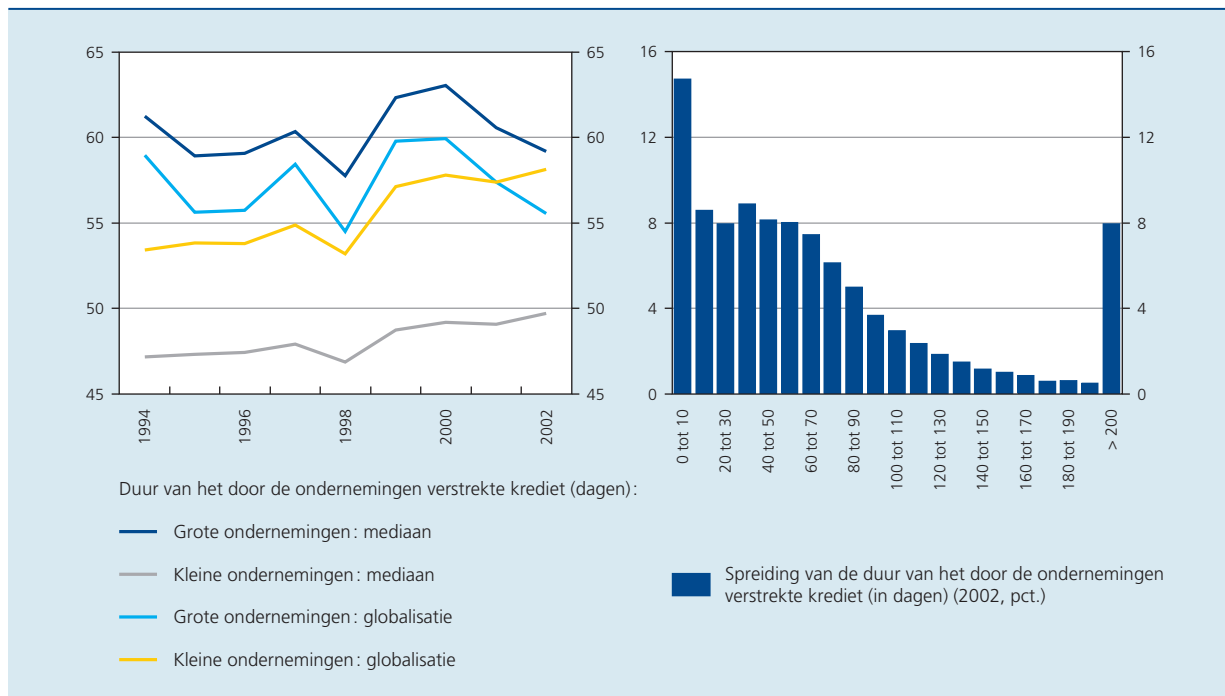
2.3.4.3 Duur van het toegestane krediet

De duur van het toegestane krediet vormt een tweede liquiditeitsratio op basis van de definitie van de behoefte aan netto bedrijfskapitaal. Hij meet het gemiddeld aantal

(1) Hierbij moet worden opgemerkt dat de ratio enkel op basis van de gegevens van het volledige schema kan worden berekend. Bij gevolg zijn de grafieken ter illustratie van het verloop van de voorraadrotatie van de kleine ondernemingen enkel gebaseerd op de volledige schema's neergelegd door de kleine ondernemingen

GRAFIEK 7 VOORRAADROTATIE VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

GRAFIEK 8 DUUR VAN DE DOOR DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN TOEGESTANE KREDIET

Bron: NBB.

dagen tussen de registratie van handelsvorderingen en de betaling ervan door de debiteuren, of het aantal dagen van klantenkrediet. Het is een goede indicator voor de liquiditeit van de handelsvorderingen, hoewel hij voorzichtig moet worden geïnterpreteerd⁽¹⁾, vooral wanneer hij berekend is voor een dusdanig heterogene groep als het geheel van niet-financiële ondernemingen.

Grafiek 8 toont aan dat het verstrekte krediet bij de kleine ondernemingen doorgaans een kortere looptijd heeft dan bij de grote ondernemingen, ongeacht welke maatstaf wordt gehanteerd. In 2002 bedroeg de mediaanwaarde van de looptijd van het verstrekte krediet 59,2 dagen voor de grote ondernemingen en 49,7 voor de kleine. Het gemiddelde op basis van de samengevoegde resultaten beliep daarentegen 55,6 dagen voor de grote ondernemingen en 58,1 voor de kleine (dit is het enige jaar in de beschouwde periode waarvoor de waarde van de kleine ondernemingen hoger ligt). Het verschil tussen de grote en de kleine ondernemingen was dus groter voor de

mediaanwaarde (9,5 dagen) dan voor het totale resultaat (2,6 dagen).

Uit de spreiding van de looptijd van het door de niet-financiële vennootschappen verstrekte krediet blijkt dat 31,3 pct. van deze vennootschappen in 2002 een krediet met een looptijd van minder dan een maand heeft verstrekt en 43,7 pct. een krediet met een looptijd van ten minste twee maanden.

Idealiter dient deze looptijd van het door de vennootschappen verstrekte krediet te worden vergeleken met de betalingstermijn die ze van hun leveranciers krijgen, met dien verstande dat hun relatieve waarden samen met het voorraadpeil de ontwikkeling van hun behoefte aan netto bedrijfskapitaal bepalen en dus ook van hun netto kaspositie.

2.3.4.4 Duur van het verkregen krediet

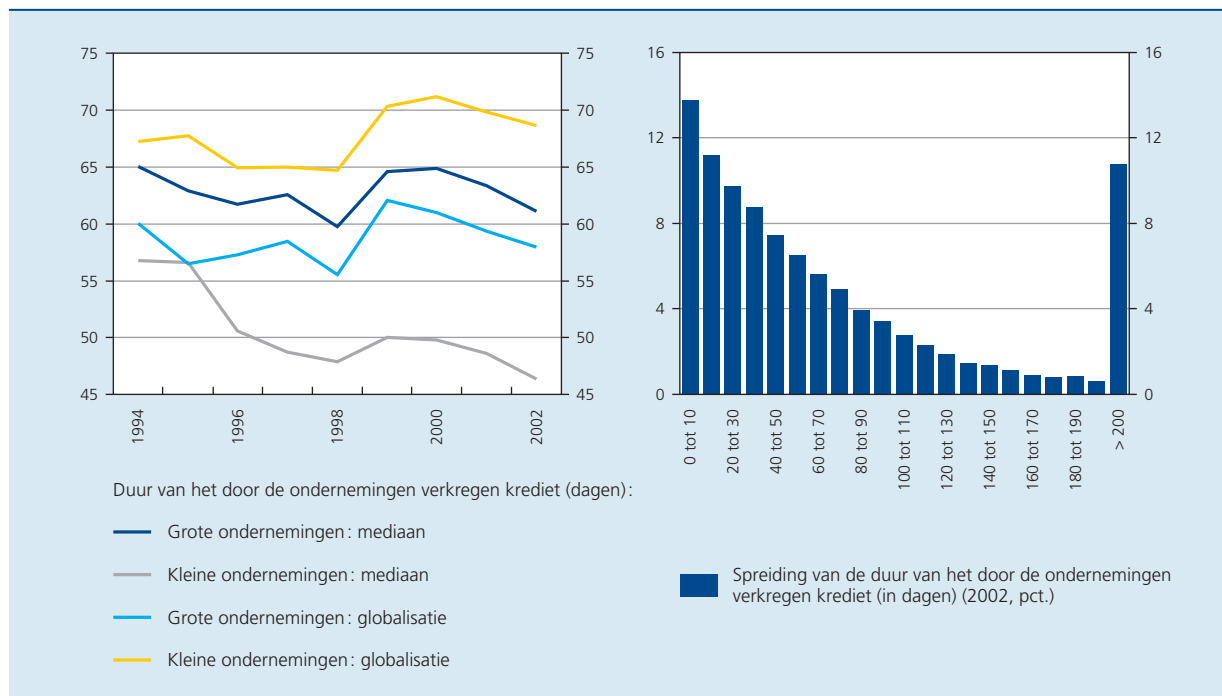
De ratio die de liquiditeit van de handelsschulden op ten hoogste één jaar meet, toont het gemiddeld aantal dagen dat verloopt tussen de registratie van de handelsschulden en hun afwikkeling.

(1) Bij deze ratio moeten immers enkele opmerkingen worden gemaakt:

- het feit dat handelsvorderingen op meer dan een jaar niet worden opgenomen in de teller van de ratio, terwijl verkopen met een betalingstermijn van meer dan een jaar wel worden meegerekend in de noemer, kan leiden tot een vertekening;
- aan de leveranciers gestorte voorschotten kunnen onterecht als handelsvorderingen in de teller van de ratio worden opgenomen;
- het effect van de overlopende rekeningen op de bedrijfsopbrengsten kan de verkopen in de noemer van de ratio aanzienlijk beïnvloeden.

GRAFIEK 9

DUUR VAN HET DOOR DE NIET-FINANCIËLE ONDERNEMINGEN VERKREGEN KREDIET

Bron: NBB.

Gemeten op basis van de mediaanwaarde heeft het door de grote ondernemingen verkregen krediet een langere looptijd dan het door kleine ondernemingen verkregen krediet. In 2002 bedroeg deze looptijd 61,1 dagen voor de grote ondernemingen, tegen 46,6 dagen voor de kleine. Het totaalresultaat geeft een omgekeerd beeld: volgens deze benadering zijn het de kleine ondernemingen die in 2002 betere betalingsvoorwaarden hebben gekregen (68,6 dagen, tegen 58 dagen voor de grote ondernemingen).

De spreiding van de looptijd van het verkregen krediet toont aan dat 34,7 pct. van de niet-financiële vennootschappen in 2002 een krediet met een looptijd van minder dan 30 dagen heeft gekregen, terwijl 42,6 pct. een krediet met een looptijd van meer dan twee maanden heeft gekregen.

2.3.5 Verloop van de solvabiliteit van de niet-financiële vennootschappen

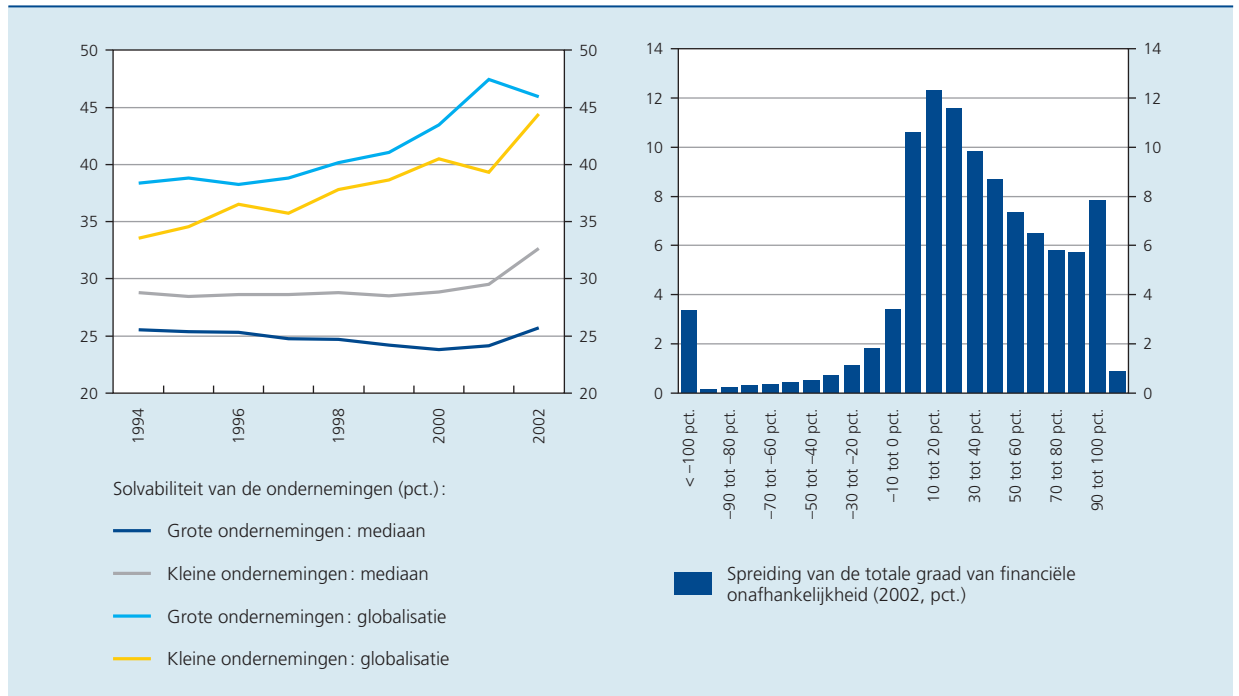
De samenstelling van de activa en de passiva kan eveneens worden bestudeerd vanuit het oogpunt van de solvabiliteit van de ondernemingen. De solvabiliteit omvat het vermogen van de ondernemingen om te voldoen aan het geheel van hun financiële verplichtingen: terugbetaling van de schulden op de voorziene vervaldagen,

regelmatige betaling van de intresten en betaling als gevolg van verplichtingen « buiten de balans ».

De hier gebruikte solvabiliteitsratio legt een verband tussen het eigen vermogen en het balanstotaal en illustreert bijgevolg de graad van onafhankelijkheid van de ondernemingen. Hoe hoger de ratio, hoe minder de ondernemingen afhankelijk zijn van middelen van

Uit de spreiding van de solvabiliteitsratio in 2002 blijkt dat de overgedragen gecumuleerde verliezen in liefst 12,7 pct. van de niet-financiële vennootschappen groter zijn dan het kapitaal, met een negatieve waarde van de globale graad van financiële onafhankelijkheid tot gevolg. Dat resultaat kan in aanzienlijke mate worden toegeschreven aan het bestaan van een grote groep sluimerende vennootschappen of marginale ondernemingen. Voorts werd bij 34,5 pct. van de niet-financiële vennootschappen in 2002 een positieve ratio van minder dan 30 pct. opgetekend.

GRAFIEK 10 SOLVABILITEIT VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

Bron: NBB.

derden. Een lagere globale schuldgraad betekent eveneens een kleiner financieel risico voor de ondernemingen, aangezien de vergoeding van kapitaal van derden vast is, in tegenstelling tot de resultaten en de liquiditeit van de ondernemingen, die variabel zijn.

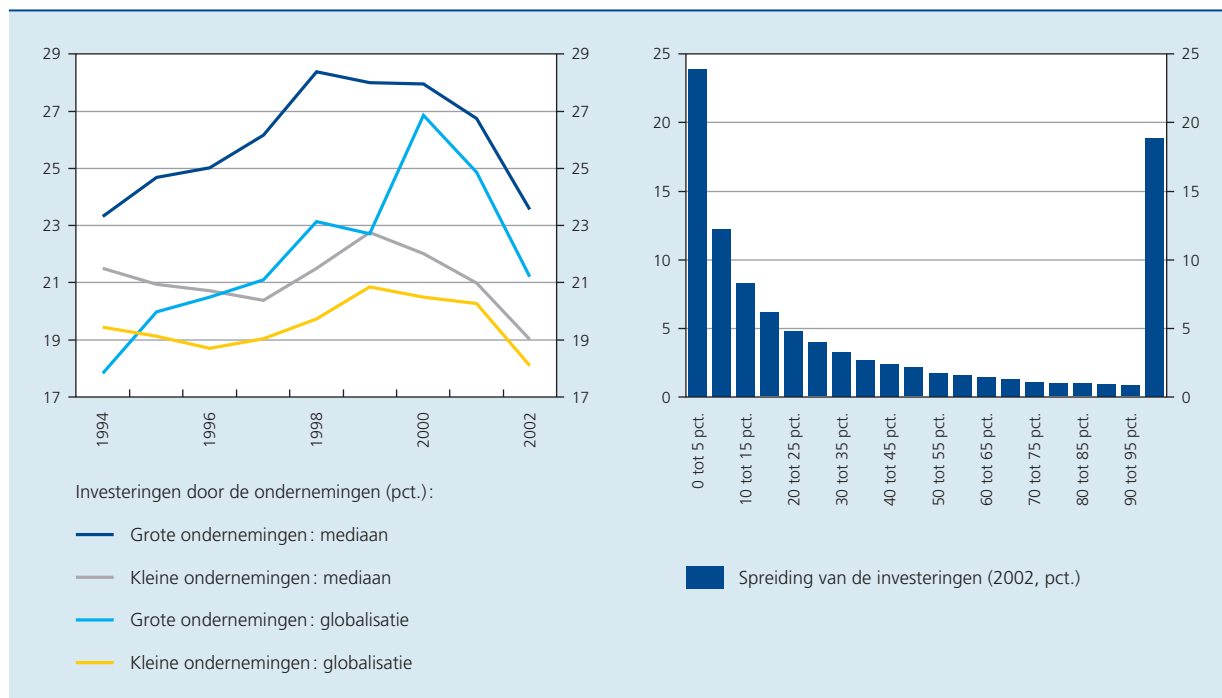
De mediaanwaarde toont aan dat de globale graad van financiële onafhankelijkheid sinds 2000 zowel bij de grote als bij de kleine ondernemingen is toegenomen, na jaren van stagnatie en zelfs daling. In 2002 bedroeg de solvabiliteitsratio 25,7 pct. voor de grote ondernemingen en 32,6 pct. voor de kleine. Deze ontwikkeling houdt verband met die van de rente, die in 2002 op een laag peil is gebleven.

Bij de grote bedrijven volgde de gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde bedragen niet dezelfde tendens als de mediaan. Volgens de globale benadering is de solvabiliteit van de grote ondernemingen in 2002 immers verslechterd en beliep ze slechts 45,9 pct., tegen 47,4 pct. in 2001. Opgemerkt zij eveneens dat de globalisatie jaar na jaar steeds hoger was dan de mediaan, vooral bij de grote ondernemingen. Die grote kloof tussen de twee benaderingen kan opnieuw worden verklaard door het feit dat het gemiddelde, in tegenstelling tot de mediaan, sterk wordt beïnvloed door enkele ondernemingen die zwaar doorwegen in de globalisatie.

2.3.6 Verloop van de investeringen van de niet-financiële vennootschappen

De investeringsinspanningen van de ondernemingen in de loop van het boekjaar kunnen met verschillende ratio's worden gemeten. Een daarvan is de ratio die het relatieve belang van de aankopen van materiële vaste activa meet ten opzichte van de op het einde van het vorige boekjaar beschikbare materiële vaste activa. De teller van de ratio omvat de tijdens het boekjaar aangekochte materiële vaste activa (inclusief de geproduceerde vaste activa) en de meerwaarden op van derden aangekochte materiële vaste activa, verminderd met de afschrijvingen en waardeverminderingen van van derden aangekochte materiële vaste activa. De noemer omvat de aanschafwaarde van en de meerwaarden op het einde van het voorgaande boekjaar beschikbare materiële vaste activa, verminderd met de afschrijvingen en waardeverminderingen van materiële vaste activa, steeds op het einde van het voorgaande boekjaar. Om de relevantie van de verkregen resultaten te waarborgen, worden enkel die ondernemingen in aanmerking genomen die een jaarrekening m.b.t. een boekjaar van twaalf maanden hebben neergelegd. Een hoge waarde van de ratio betekent dat de ondernemingen in de loop van het verslagjaar aanzienlijke investeringsinspanningen hebben ondernomen.

GRAFIEK 11 INVESTERINGEN VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

Bron: NBB.

Grafiek 11 met betrekking tot het verloop van de investeringsquote van de grote en kleine ondernemingen toont aan dat de mediaanwaarde van de investeringsratio zowel in de grote als in de kleine ondernemingen sinds verscheidene jaren gestaag afneemt. Zo daalde de mediaanwaarde van de investeringsratio bij de grote ondernemingen van 28,4 pct. in 1998 tot 23,6 pct. in 2002, een vermindering met 4,8 procentpunten. Bij de kleine ondernemingen daalden de investeringen tussen 1999 en 2002 met 3,8 procentpunten, terwijl de mediaanwaarde van de ratio verminderde van 22,8 pct. in 1999 tot 19 pct. in 2002. Net als in 2001 hebben de ondernemingen dus hun investeringen uitgesteld in afwachting van betere economische omstandigheden. Ondanks het lage rentepercentage hebben ze bijgevolg minder kredieten aangevraagd.

Het verloop van de gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde bedragen vertoonde in 2002 geen significant verschil met dat van de mediaan. In 2002 bedroeg de gemiddelde ratio 21,2 pct. voor de grote ondernemingen en 18,1 pct. voor de kleine.

In 36,1 pct. van de niet-financiële vennootschappen beliep de investeringsratio in 2002 niet meer dan 10 pct.

2.4 Analyse van de financiële gezondheid van de bedrijfstakken

In de vorige delen werden de ontwikkeling en de spreiding onderzocht van de voornaamste financiële ratio's voor alle niet-financiële vennootschappen samen. Een vergelijking van de resultaten van de verschillende branches in 2002 met de niet-financiële vennootschappen als geheel is ook leerzaam, aangezien elke bedrijfstak geconfronteerd wordt met een specifieke conjuncturele context en soms specifieke rechtsvormen.

2.4.1 Analyse per ratio van de financiële gezondheid van de bedrijfstakken

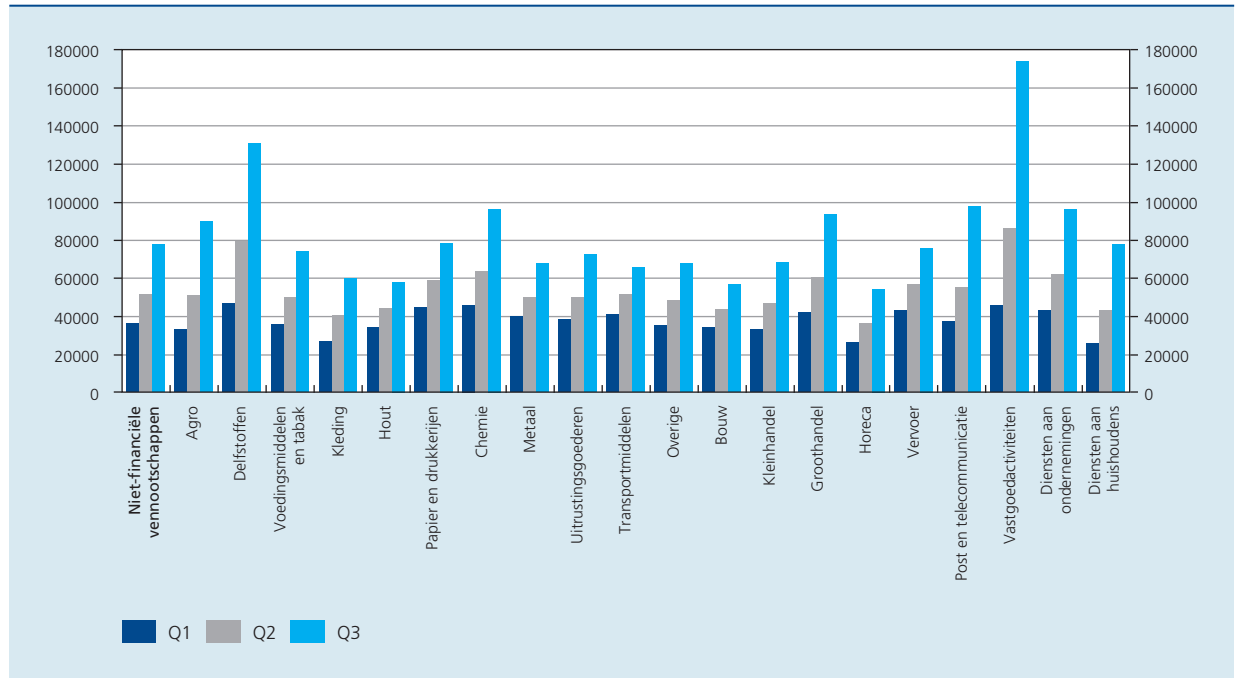
Voor elke bedrijfstak werd de spreiding van de ratio's in kwartielen weergegeven. Voor 75 pct. van de ondernemingen is de ratio groter dan of gelijk aan het eerste kwartiel Q1 en voor 25 pct. ervan is de ratio hoger dan of gelijk aan het derde kwartiel Q3. Natuurlijk stemt het tweede kwartiel Q2 overeen met de mediaan van de ratio.

2.4.1.1 Analyse van de toegevoegde waarde

Grafiek 12 toont de spreiding van de toegevoegde waarde per werknemer in de verschillende bedrijfstakken. De branche energie en water is niet weergegeven.

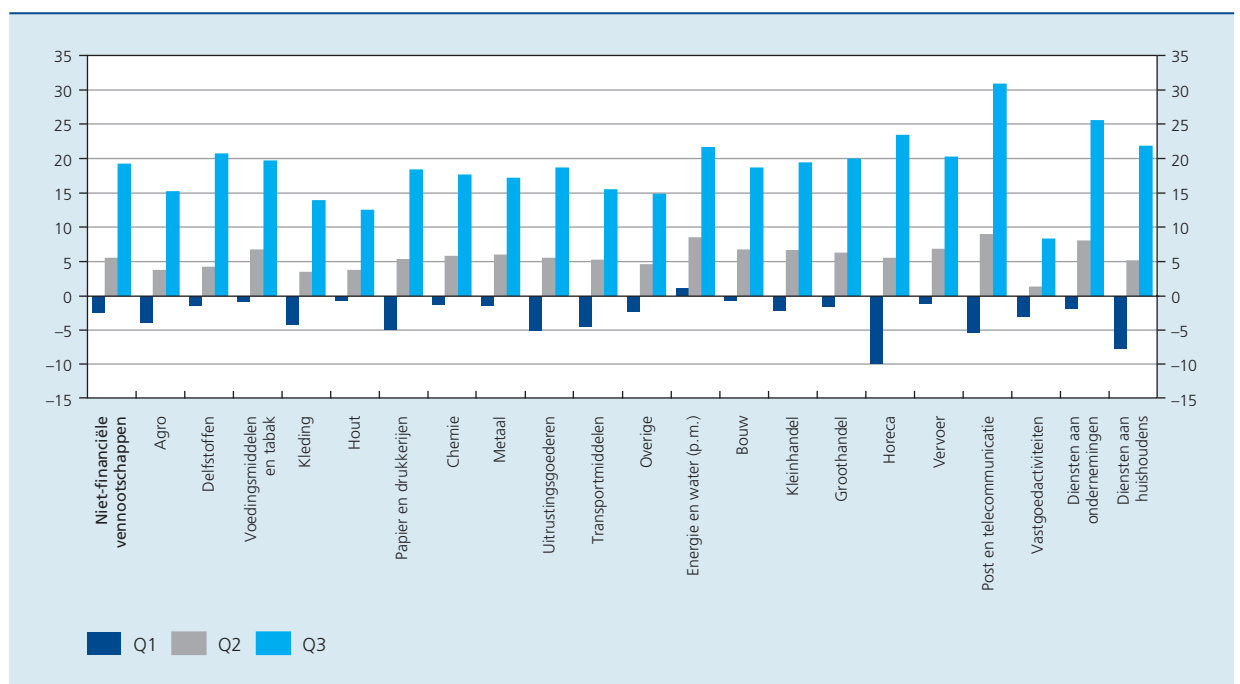

GRAFIEK 12 SPREIDING VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE PER WERKNEMER NAAR BEDRIJFSTAK
(euro's)

Bron: NBB.

GRAFIEK 13 SPREIDING VAN DE RENTABILITEIT VAN HET EIGEN VERMOGEN NAAR BEDRIJFSTAK
(procenten)

Bron: NBB.

omdat de intercommunales die er deel van uitmaken, werken met personeel dat hun door de lagere overheid ter beschikking werd gesteld.

In 2002 liet de bedrijfstak verhuur en handel in onroerende goederen de hoogste mediaanwaarde optekenen voor de ratio van de toegevoegde waarde (86.139 euro, tegen 77.068 euro in 2001). Voor de 25 pct. sterkst presterende ondernemingen van de bedrijfstak (derde kwartiel) bedroeg de toegevoegde waarde per werknemer minstens 173.785 euro. Andere bedrijfstakken creëerden eveneens een belangrijke toegevoegde waarde, met name de winning van delfstoffen, waarvan de toegevoegde waarde per personeelslid in 2002 is gestegen met 9,6 pct. en een mediaanwaarde van 79.212 euro bereikte. Daarentegen lijkt de felle concurrentie in de horeca ten grondslag te liggen aan de geringe mediaanwaarde van de ratio van de toegevoegde waarde (36.337 euro).

2.4.1.2 Analyse van de rentabiliteit

Volgens grafiek 13 was post en telecommunicatie de bedrijfstak die in 2002 de hoogste mediaanwaarde van de nettorentabiliteit van het eigen vermogen (8,8 pct.) realiseerde. Die rentabiliteit is echter aanzienlijk gedaald ten opzichte van 2001 (9,3 pct.) en vooral vergeleken met 2000 (13,1 pct.). De bedrijfstak post en telecommunicatie

wordt op korte afstand gevolgd door de branche energie en water (8,4 pct.) en door de diensten aan ondernemingen (8 pct.). Daarentegen vertoonde de bedrijfstak verhuur en handel in onroerende goederen de laagste rentabiliteit, aangezien de mediaanwaarde van de ratio er amper 1,2 pct. bedraagt.

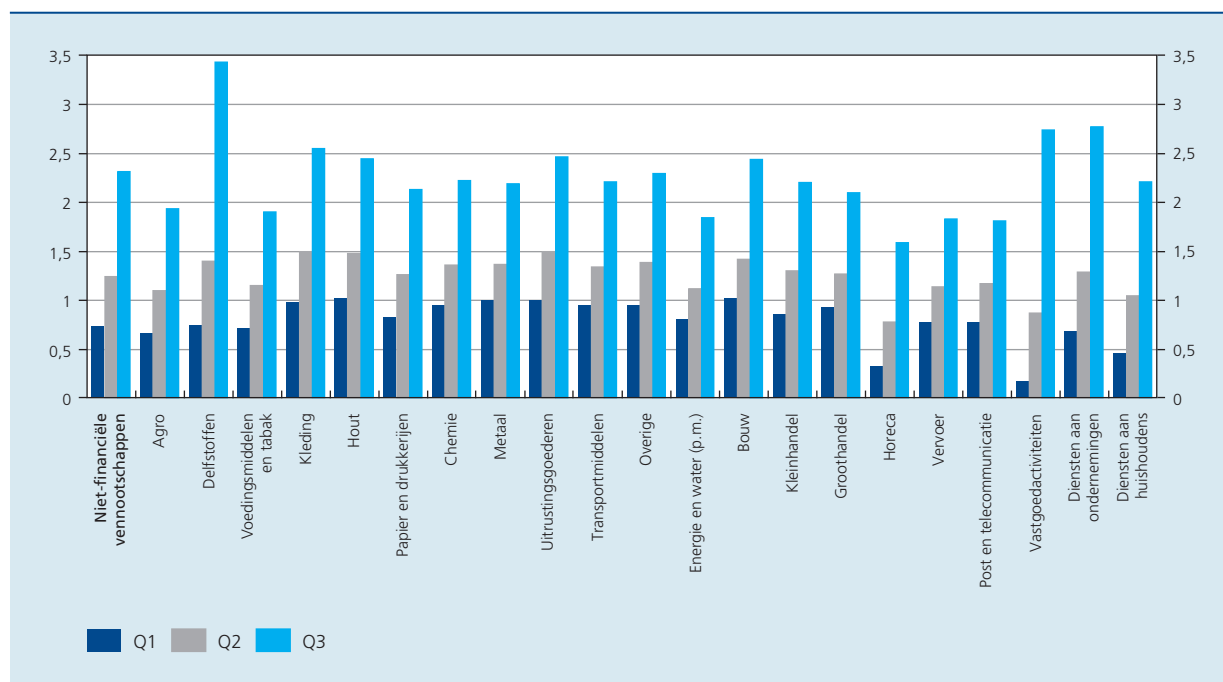
2.4.1.3 Analyse van de liquiditeit

2.4.1.3.1 DE LIQUIDITEIT IN RUIME ZIN

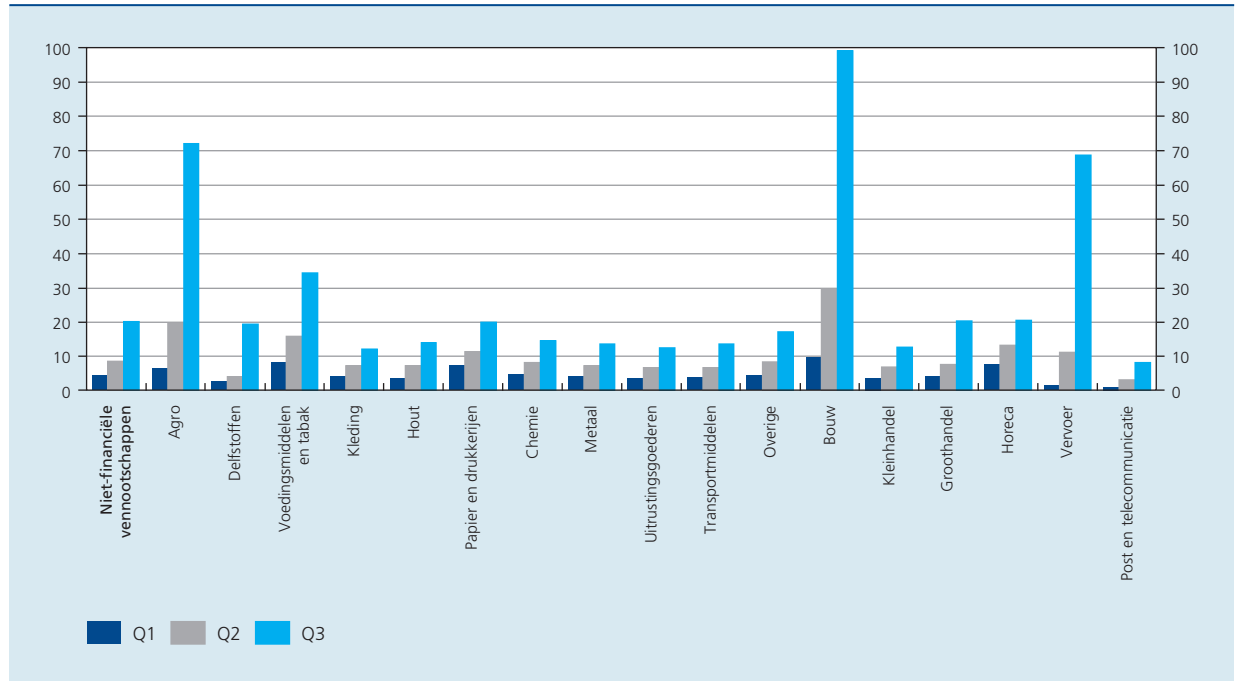
In 2002 was de mediaanwaarde van de liquiditeitsratio in ruime zin slechts in twee bedrijfstakken lager dan één (grafiek 14): de horeca (0,78) en de verhuur en handel in onroerende goederen (0,87). Dit was altijd het geval tijdens de periode 1994-2002. De korte-termijnverplichtingen van die twee bedrijfstakken overschreden hun beperkte vlottende activa. Hun netto bedrijfskapitaal was derhalve negatief. Aangezien de liquiditeit ook afhankelijk is van de componenten van de behoefte aan netto bedrijfskapitaal, is het interessant na te gaan hoe die componenten zich met name voor die twee branches⁽¹⁾ hebben ontwikkeld.

(1) Zie hierna.

GRAFIEK 14 SPREIDING VAN DE LIQUIDITEIT IN RUIME ZIN NAAR BEDRIJFSTAK

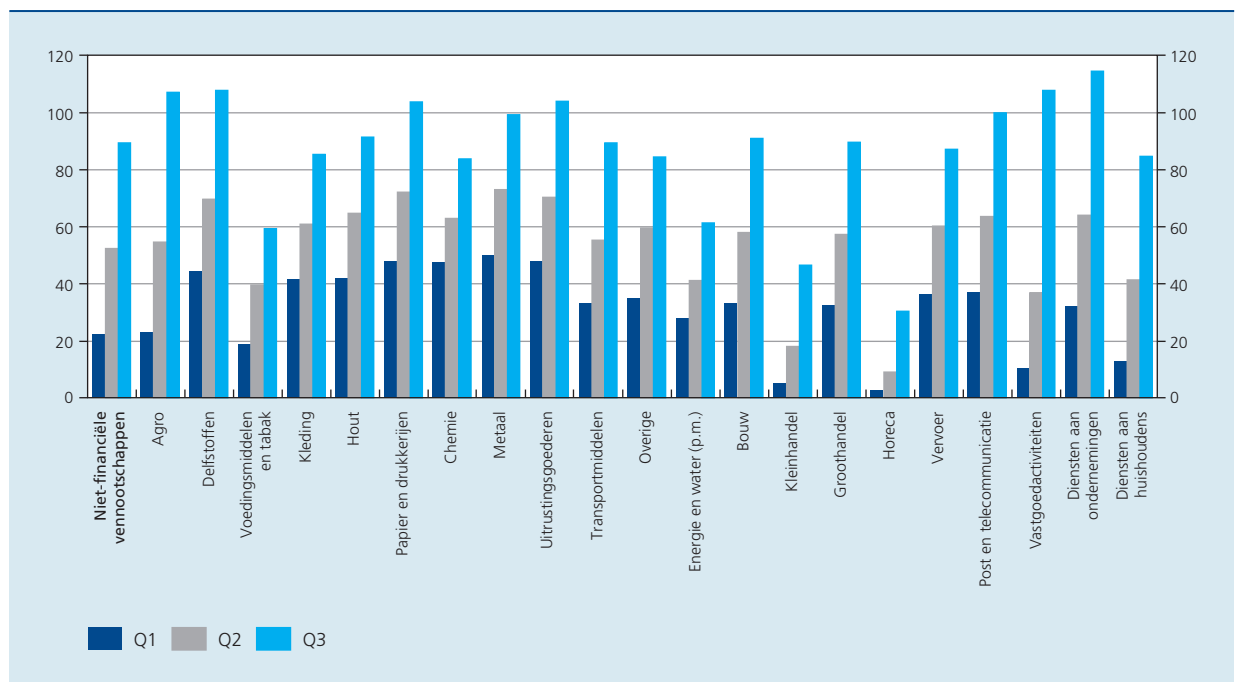

GRAFIEK 15 SPREIDING VAN DE VOORRAADROTATIE NAAR BEDRIJFSTAK

Bron: NBB.

GRAFIEK 16 SPREIDING VAN DE DUUR VAN HET DOOR DE ONDERNEMINGEN TOEGESTANE KREDIET NAAR BEDRIJFSTAK (dagen)

Bron: NBB.

Andere bedrijfstakken kwamen in 2002 slechts licht boven één uit. Het gaat vooral om de diensten aan huishoudens (1,05 pct.), de landbouw (1,10) en energie en water (1,12 pct.). Ten slotte bereikten in 2002 slechts vier branches een eerste kwartiel van meer dan één: de metaalnijverheid, de elektrische en elektronische apparaten en instrumenten, de houtnijverheid en de bouw.

2.4.1.3.2 DE VOORRAADROTATIE

De ratio van de voorraadrotatie zoals weergegeven in grafiek 15 maakt het mogelijk de doeltreffendheid van het voorraadbeheer in de homogene ondernemingsgroepen te beoordelen. De waarde van de ratio hangt nauw samen met de aard van de geproduceerde en/of verkochte goederen en derhalve met de economische sector in kwestie⁽¹⁾.

Net als in 2001 liet de bouwnijverheid in 2002 de hoogste mediaanwaarde optekenen (29,6). In die bedrijfstak wordt de boekwaarde van al de « voor verkoop bestemde gebouwen » echter geregistreerd in een specifieke

voorraadrubriek (code 35) en kan dus geen enkel onderscheid worden gemaakt tussen de aangekochte gebouwen en de door de ondernemingen vervaardigde gebouwen. Er werd van uitgegaan dat enerzijds in die bedrijfstak de in de rubriek vermelde bedragen vooral door de ondernemingen vervaardigde gebouwen vertegenwoordigden, en dat anderzijds het in alle andere bedrijfstakken ging om gebouwen die waren aangekocht met het doel ze door te verkopen. Bijgevolg werd de rubriek 35 niet opgenomen in de noemer van de ratio voor de bouwnijverheid.

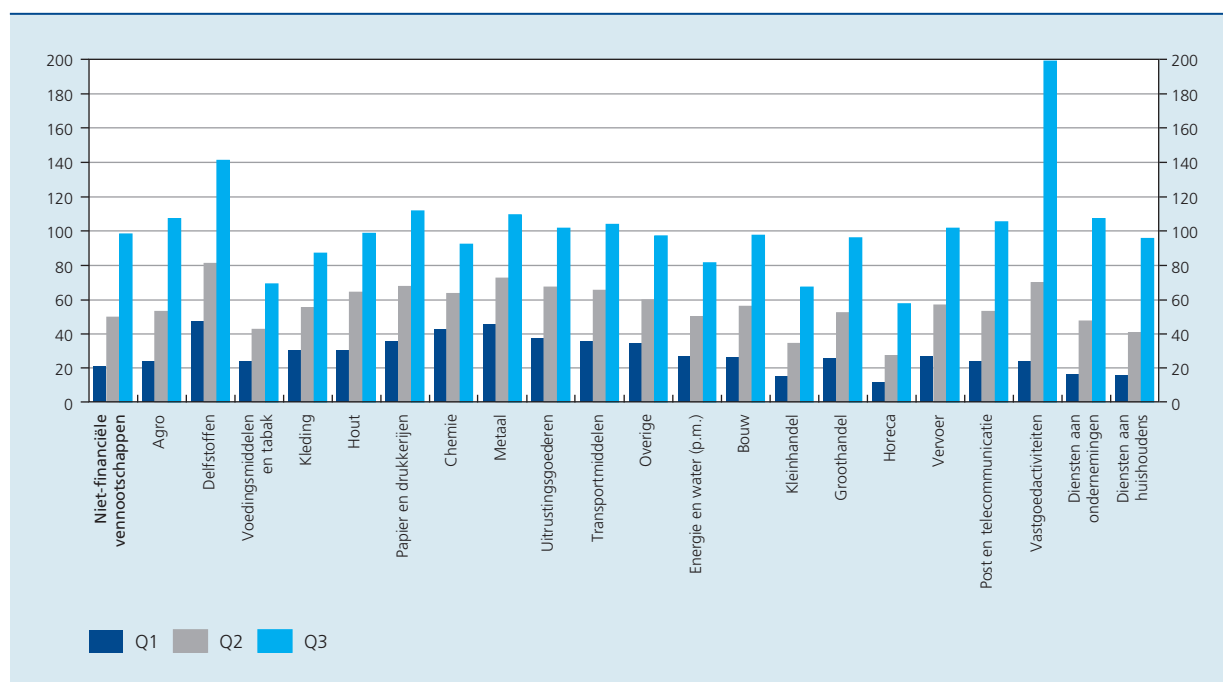
In de landbouw is de frequentie van de voorraadaanvulling eveneens hoog (19,7), ondanks een lichte daling ten opzichte van 2001 (21,9). Daarentegen werden de voorraden van de post en de telecommunicatie in 2002 het minst vaak aangevuld (mediaanwaarde van 3,1).

2.4.1.3.3 DUUR VAN HET TOEGESTANE KREDIET

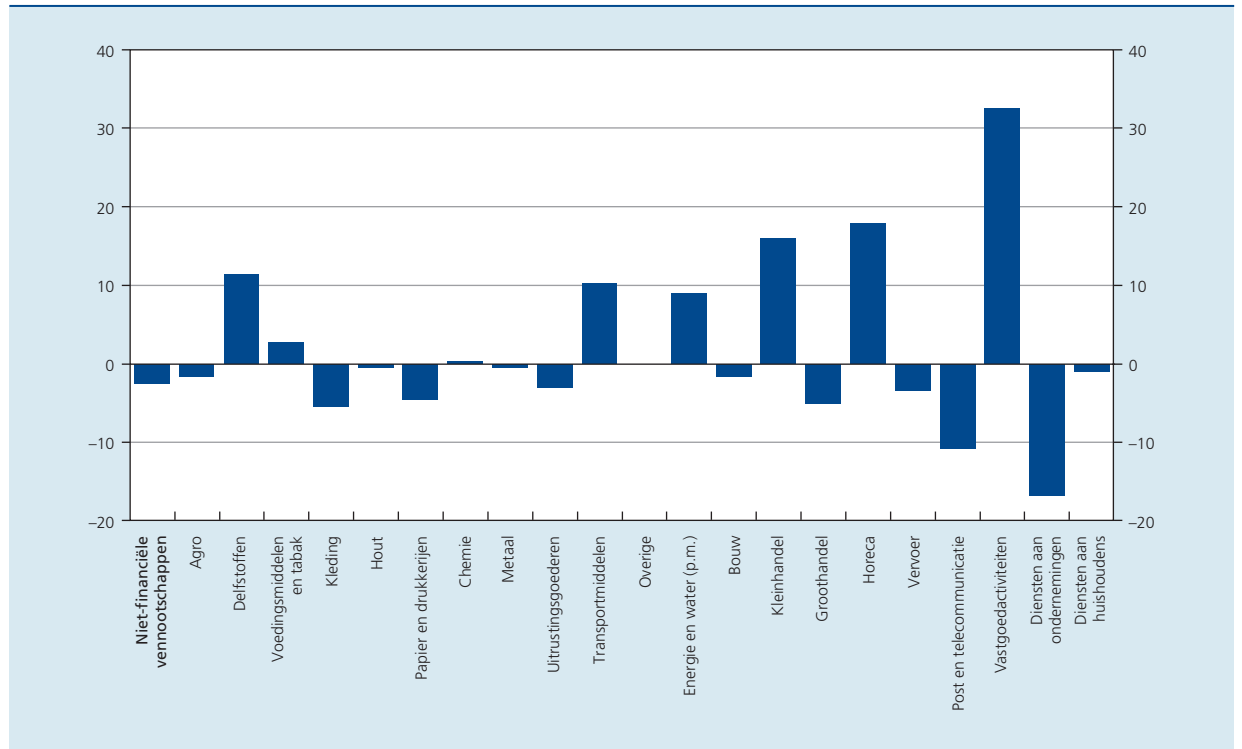
Volgens grafiek 16 bereikte het gemiddelde aantal dagen tussen de boeking van handelsvorderingen en hun betaling door de debiteurs in 2002 een mediaanwaarde van 52,3 dagen voor de niet-financiële vennootschappen als geheel. Die termijn was veel ruimer in de horeca (9,3 dagen) en de kleinhandel (18,2 dagen), waar vaak contant wordt betaald.

(1) De ratio van de voorraadrotatie van de bevoorradings- en goederen heeft geen betekenis voor de verhuur en handel in onroerende goederen en voor de vennootschappen die diensten verlenen aan ondernemingen en huishoudens.

GRAFIEK 17 SPREIDING VAN DE DUUR VAN HET DOOR DE ONDERNEMINGEN VERKREGEN KREDIET, NAAR BEDRIJFSTAK (dagen)

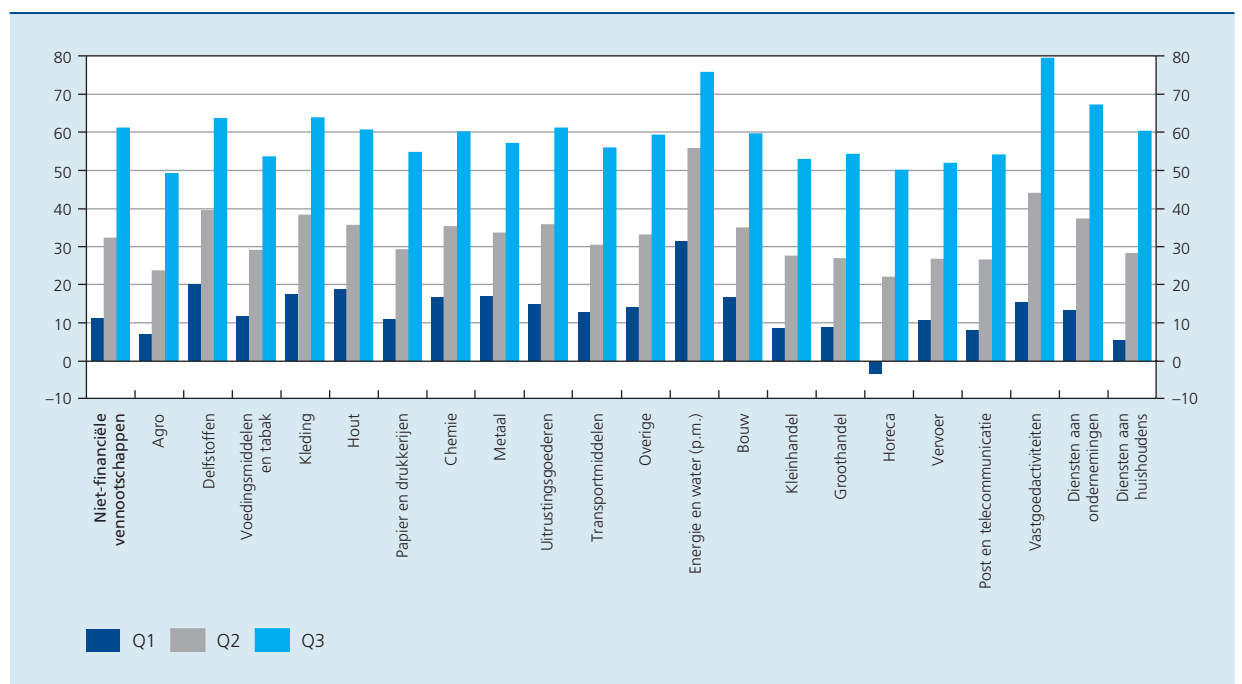

GRAFIEK 18 VERSCHIL TUSSEN DE LOOPTIJD VAN HET VERKREGEN KREDIET EN DIE VAN HET TOEGESTANE KREDIET, NAAR BEDRIJFSTAK (dagen)

Bron: NBB.

GRAFIEK 19 SPREIDING VAN DE TOTALE FINANCIËLE-ONAFHANKELIJKHEIDSGRAAD NAAR BEDRIJFSTAK (procenten)

Bron: NBB.

Daarentegen verleende 50 pct. van de ondernemingen uit de metaalnijverheid in 2002 meer dan of gelijk aan 73 dagen klantenkrediet. De metaalnijverheid is niet de enige branche waarvoor de mediaanwaarde van de ratio relatief hoog is. Dat is ook het geval voor de tak papier en drukkerijen (72,2 dagen), elektrische en elektronische apparaten en instrumenten (70,4 dagen) en de winning van delfstoffen (69,8 dagen).

De looptijden van het door die vennootschappen toegestane krediet moeten dan worden vergeleken met de termijnen die hun leveranciers toestaan.

2.4.1.3.4 DUUR VAN HET VERKREGEN KREDIET

Grafiek 17 toont de spreiding van de duur van het krediet dat de ondernemingen van de verschillende bedrijfstakken verkregen. In grafiek 18 worden die looptijd en de toegestane termijn vergeleken.

In twaalf van de 21 bedrijfstakken die het geheel van niet-financiële vennootschappen omvat, was de gemiddelde betalingstermijn van de cliënteel in 2002 hoger dan het gemiddelde aantal dagen dat de leveranciers hun toestonden voor hun aankopen. Tot die twaalf branches behoren onder meer de diensten aan ondernemingen, waarvoor het verschil tussen beide soorten

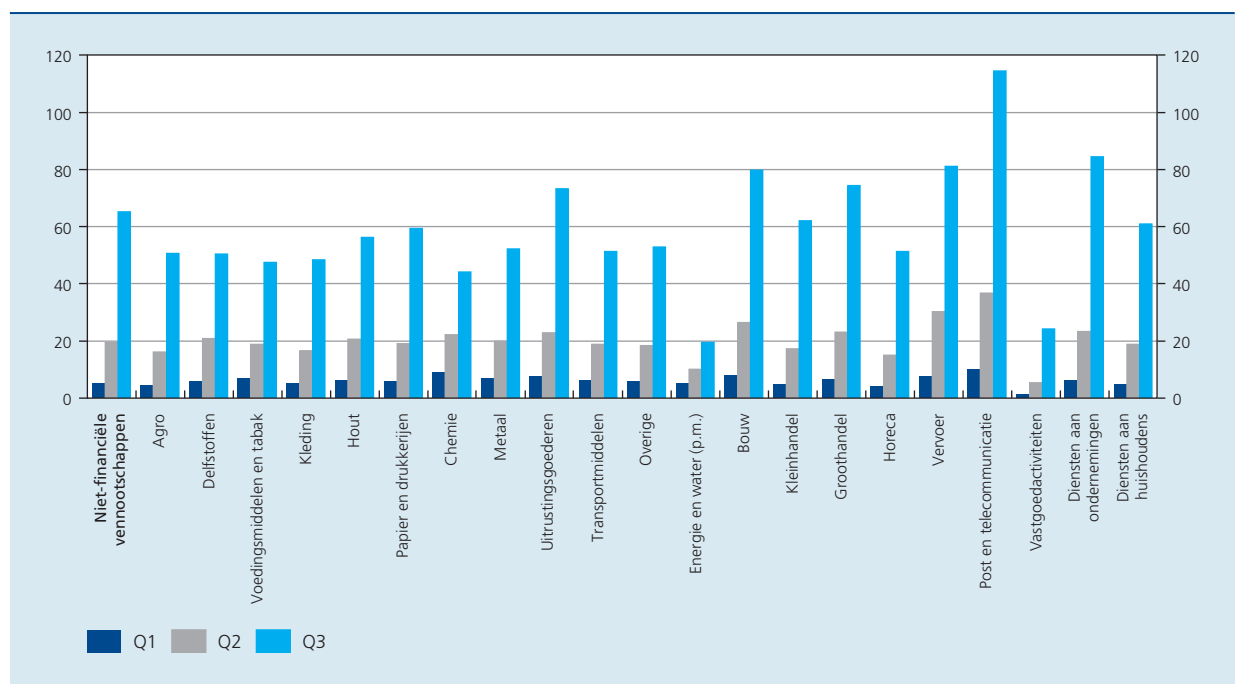
uitstel 16,8 dagen bedroeg, maar ook de post en telecommunicatie (verschil van 10,9 dagen), de textiel- en kledingnijverheid (verschil van 5,5 dagen), en ten slotte de groothandel (verschil van 5,1 dagen).

Bovendien kreeg 25 pct. van de vennootschappen uit de vastgoedsector in 2002 een gemiddeld betalingsuitstel van ten minste 199 dagen, of meer dan zes maanden.

2.4.1.4 Analyse van de solvabiliteit

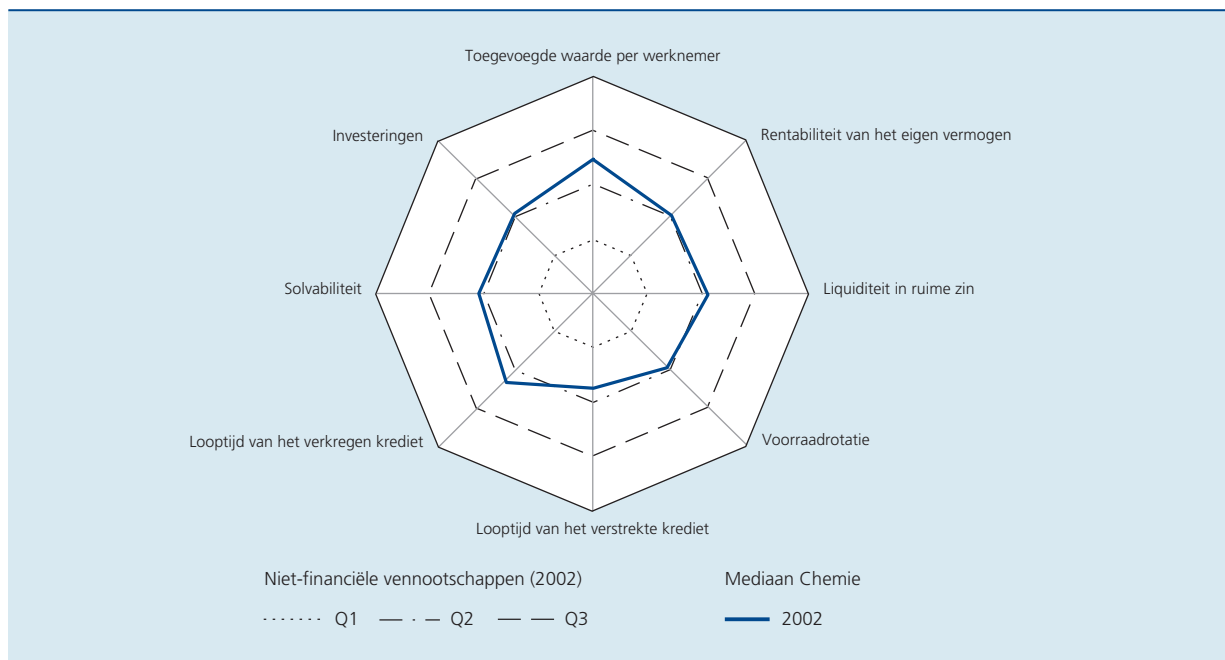
De Belgische niet-financiële vennootschappen financieren zich voor 32,1 pct. met eigen vermogen (grafiek 19). Dat cijfer is de mediaanwaarde van de totale financiële-onafhankelijkheidsgraad. Er bestaan grote verschillen tussen de bedrijfstakken. De branche energie en water onderscheidt zich duidelijk van de andere branches door zijn hoge financiële-onafhankelijkheidsgraad (55,7 pct.). Dit vloeit voort uit de aard zelf van de bedrijfstak, die een opdracht van algemeen belang vervult. De ondernemingen uit de branche verhuur en handel in onroerende goederen laten ook een relatief hoge financiële-onafhankelijkheidsgraad optekenen (44 pct.).

GRAFIEK 20 SPREIDING VAN DE INVESTERINGEN NAAR BEDRIJFSTAK
(procenten)

Bron: NBB.

GRAFIEK 21 POSITIONERINGSPOLYGOON VAN DE CHEMISCHE NIJVERHEID

Bron: NBB.

Daartegenover heeft de horeca duidelijk de laagste financiële-onafhankelijkheidsgraad (22 pct.), wat hoofdzakelijk te verklaren is door het hoge aantal verliesgevendende vennootschappen in die bedrijfstak. In zijn kielzog volgt de landbouw, waarvoor de mediaanwaarde van de ratio evenmin zeer hoog is (23,7 pct. in 2002). Ten slotte is de horeca de enige branche waarvoor het eerste kwartiel van de ratio negatief is (-3,5 pct.). Minstens een vierde van de ondernemingen uit de horeca heeft dus een negatief eigen vermogen als gevolg van aanzienlijke uitgestelde verliezen.

2.4.1.5 Analyse van de investeringen

In 2002 lieten de niet-financiële vennootschappen voor de investeringsratio een mediaanwaarde van 19,4 pct. optekenen (grafiek 20), dat is twee procentpunten minder dan in 2001. De bedrijfstakken die in relatieve termen het meest hebben geïnvesteerd, zijn: post en telecommunicatie (36,8 pct.) en vervoer (30,2 pct.). In 2001 bedroegen deze resp. 49,8 pct. en 36,4 pct.. Daarentegen bereikten de investeringen een veel lager peil in de bedrijfstakken verhuur en handel in onroerende goederen (5,4 pct.) en energie en water (10,3 pct.).

2.4.2 Meerdimensionale benadering van de financiële gezondheid van de voornaamste bedrijfstakken

Tot besluit werd een achthoekige polygoon getekend voor elke bedrijfstak waarvan de toegevoegde waarde in 2002 ten minste 5 pct. van die van alle niet-financiële vennootschappen samen bedroeg, zijnde acht van de eenentwintig bedrijfstakken die in dit artikel worden onderscheiden en besproken. Elke polygoon vergelijkt de financiële situatie van de ondernemingen uit de branche met die van de niet-financiële vennootschappen als geheel, waarbij die referentiegroep wordt weergegeven door vier concentrische achthoeken die gescheiden zijn door acht lijnen. Elke lijn stemt overeen met een van de acht bestudeerde ratio's. Het centrale punt van de achthoeken vormt de waarde die het vijfde percentiel van alle niet-financiële vennootschappen samen bereikt, terwijl de buitenste achthoek de door het 95e percentiel gerealiseerde ratiowaarde vertegenwoordigt⁽¹⁾. De drie kwartielen Q1, Q2 en Q3 van de voor de niet-financiële vennootschappen berekende ratio's zijn weergegeven in de punten waar de achthoeken en de lijnen elkaar kruisen. Zo stemt de achthoek met de kleinste omtrek overeen

(1) Het ware logischer geweest in het midden van de figuur de minimumwaarde te plaatsen en op de buitenste achthoek de maximumwaarde. Om de grafische weergave te vereenvoudigen, werden de percentielen P5 en P95 gebruikt in plaats van die twee uiterste waarden, die zeer ver verwijderd zijn van respectievelijk Q1 en Q3.

met het eerste kwartiel, de middelste met de mediaan, en de derde met het derde kwartiel. Voor elke bedrijfstak wordt de polygoon verkregen door de mediaanwaarden van de in 2002 bereikte ratio's onderling te verbinden. Die achthoekige figuren maken het dus mogelijk zich snel een beeld te vormen van de financiële situatie van de bedrijfstak: hoe meer de polygoon afwijkt van het centrum, des te beter is de financiële situatie van de branche⁽¹⁾. Om ervoor te zorgen dat die regel in alle omstandigheden geldig is, moest de richting van de as worden omgekeerd voor de liquiditeitsratio van de handelsvorderingen (looptijd van het verstrekte krediet). Het spreekt immers vanzelf dat een korte gemiddelde betalingstermijn van de klanten voor de ondernemingen interessanter is dan een lange.

2.4.2.1 De chemische nijverheid

In vergelijking met de mediaan van de Belgische niet-financiële vennootschappen, toont grafiek 21 dat de ondernemingen uit de chemische nijverheid een zeer hoge toegevoegde waarde per werknemer realiseren (63.689 euro, tegen 51.457 euro). Die waarde is trouwens sterk toegenomen (10 pct.) ten opzichte van 2001. Over de periode 1994-2002 was de mediaan van de ratio van de toegevoegde waarde van de chemiebedrijven steeds hoger dan die van de niet-financiële vennootschappen. Hetzelfde geldt voor de rentabiliteit van het eigen vermogen, behalve in 2001. Het rentabiliteitsverschil tussen de

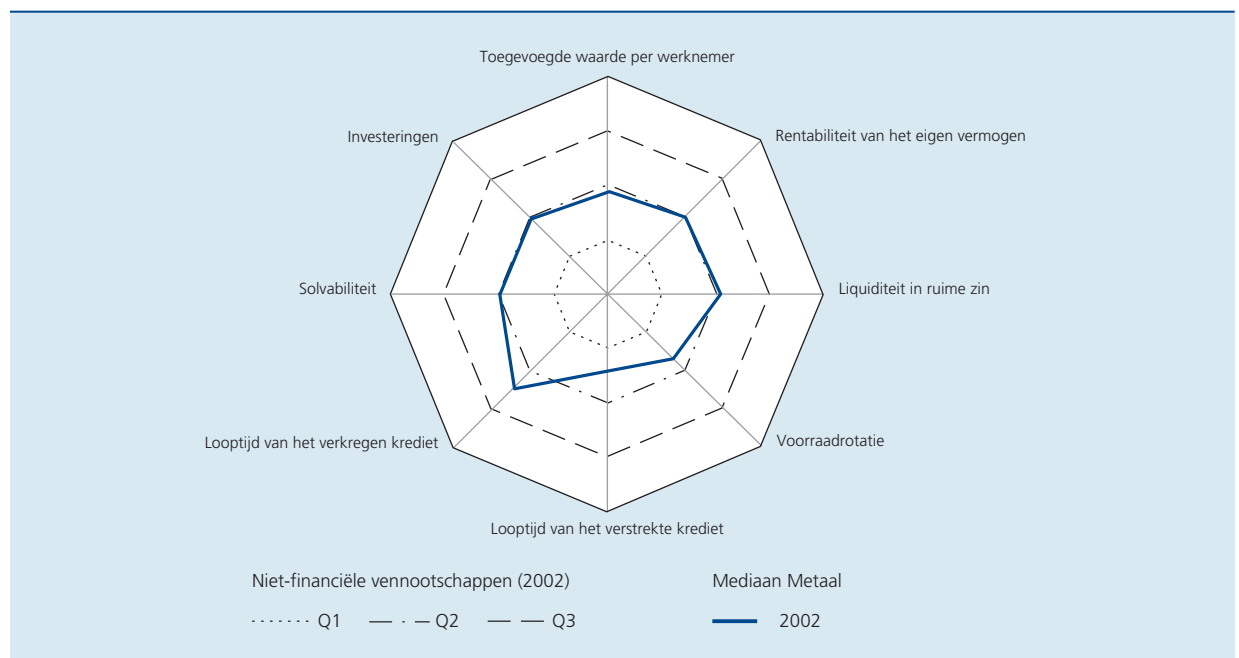
chemiebedrijven en de niet-financiële vennootschappen is echter niet zo groot. Dat komt door de hoge personeelskosten in de branche, die werkt met hooggekwalificeerd, en dus duurder personeel. De liquiditeitsratio's van de bedrijfstak geven geen eenduidig beeld. Aldus lag de liquiditeit in ruime zin van de chemische nijverheid in 2002 iets hoger dan die van de niet-financiële vennootschappen (1,36 tegen 1,24). Daarentegen waren de voorraadrotatie en vooral de liquiditeit van de handelsvorderingen beter bij de niet-financiële vennootschappen.

2.4.2.2 De metaalnijverheid

In 2002 was de situatie van de metaalnijverheid voor drie van de acht bestudeerde ratio's minder gunstig dan die van de niet-financiële vennootschappen (grafiek 22). Het aantal dagen klantenkrediet was in de metaalnijverheid veel hoger dan voor de niet-financiële vennootschappen (73 dagen, tegen 52,3 dagen). Dat aanzienlijke negatieve verschil werd echter ruimschoots gecompenseerd door de looptijd van het van de leveranciers verkregen krediet. Zo kregen de ondernemingen uit de metaalnijverheid in 2002 72,4 dagen leverancierskrediet, tegen 49,7 dagen voor alle niet-financiële vennootschappen

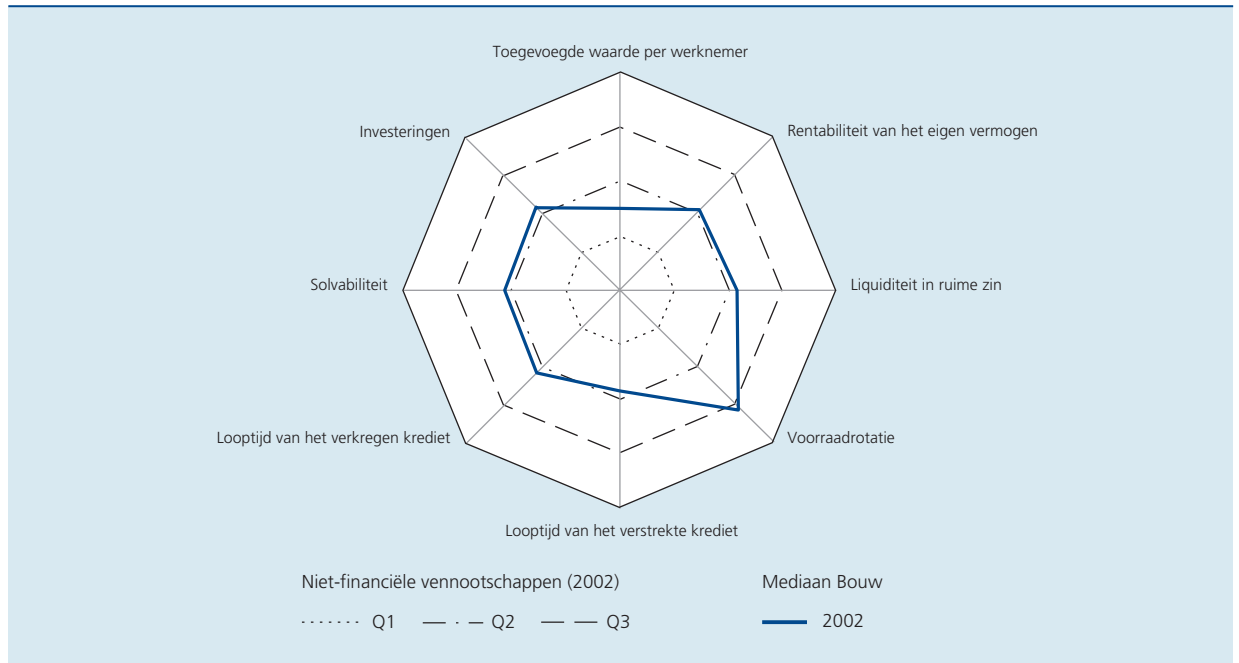
(1) Zo wijst bijvoorbeeld een hogere waarde van de voorraadrotatie erop dat de bedrijfstak in de loop van het boekjaar vaak zijn voorraden regelmatig aanvult. De voorraden zijn dus vlottend en blijven derhalve niet in de ondernemingen. Niettemin moet worden aangestipt dat een onaangepaste voorraadvermindering een groter risico op ontoereikende voorraden ten gevolge heeft.

GRAFIEK 22 POSITIONERINGSPOLYGOON VAN DE METAALNIJVERHEID

GRAFIEK 23 POSITIONERINGSPOLYGOON VAN DE BOUWNIJVERHEID

Bron: NBB.

samen. De voorraadrotatie is een andere ratio waarvoor de in 2002 bereikte mediaanwaarde lager uitviel dan voor de niet-financiële vennootschappen als geheel. Hoewel ze boven die van alle niet-financiële vennootschappen samen (mediaanwaarde van 5,4 pct.) uitkwam, was de rentabiliteit van de metaalnijverheid met 5,9 pct. de laagste van de laatste zeven jaren. Dat is ook het geval voor de investeringen (20 pct.), die in 2000 nog 27,6 pct. beliepen.

2.4.2.3 De bouwnijverheid

Ondanks een uiterst geringe toegevoegde waarde per werknemer vergeleken met de waarde die alle niet-financiële vennootschappen samen realiseerden (43.673 euro, tegen 51.457 euro), toont grafiek 23 dat de rentabiliteit van de bouwnijverheid in 2002 een bevredigend peil haalde (6,7 pct.), hoewel ze was teruggelopen ten opzichte van 2001 (met 0,5 procentpunt). Dat geldt ook voor de solvabiliteit van de bedrijfstak (34,9 pct.), die nooit zo hoog was geweest gedurende de periode 1994-2002. Het mediaanbedrijf uit de bouwnijverheid financierde zich dus meer met eigen vermogen dan de mediaan van de niet-financiële vennootschappen als geheel. De liquiditeit van die sector valt moeilijker te duiden. Terwijl de voorraadrotatie zeer hoog was op grond van de in deel 2.4.1.3.2 vermelde

redenen, stegen zowel de liquiditeit in ruime zin als de looptijd van de verkregen en verstrekte kredieten immers uit boven de waarden die voor alle niet-financiële vennootschappen samen worden opgetekend.

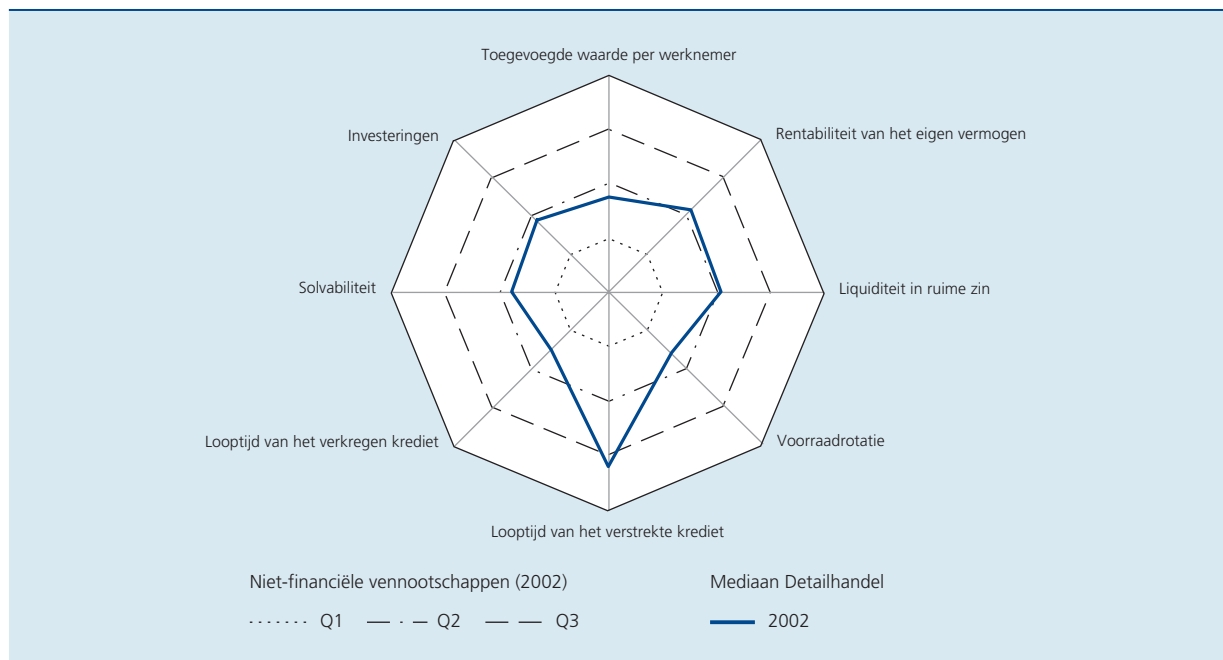
2.4.2.4 Kleinhandel

De hoekpunten van de polygoon van de kleinhandel bevinden zich grotendeels tussen de eerste en tweede kwartielen van de niet-financiële vennootschappen, waardoor grafiek 24 een in elkaar gedoken uitzicht krijgt en een veeleer zwakke financiële situatie weerspiegelt. Enkel de looptijd van het verstrekte krediet vormt hierop een uitzondering. Die is voor de kleinhandel immers uiterst beperkt (een mediaanwaarde van 18,8 dagen, tegen 52,3 dagen voor het geheel van de niet-financiële vennootschappen), wat kan worden verklaard door het feit dat de verkopen in deze sector vaak contant worden betaald.

2.4.2.5 Groothandel

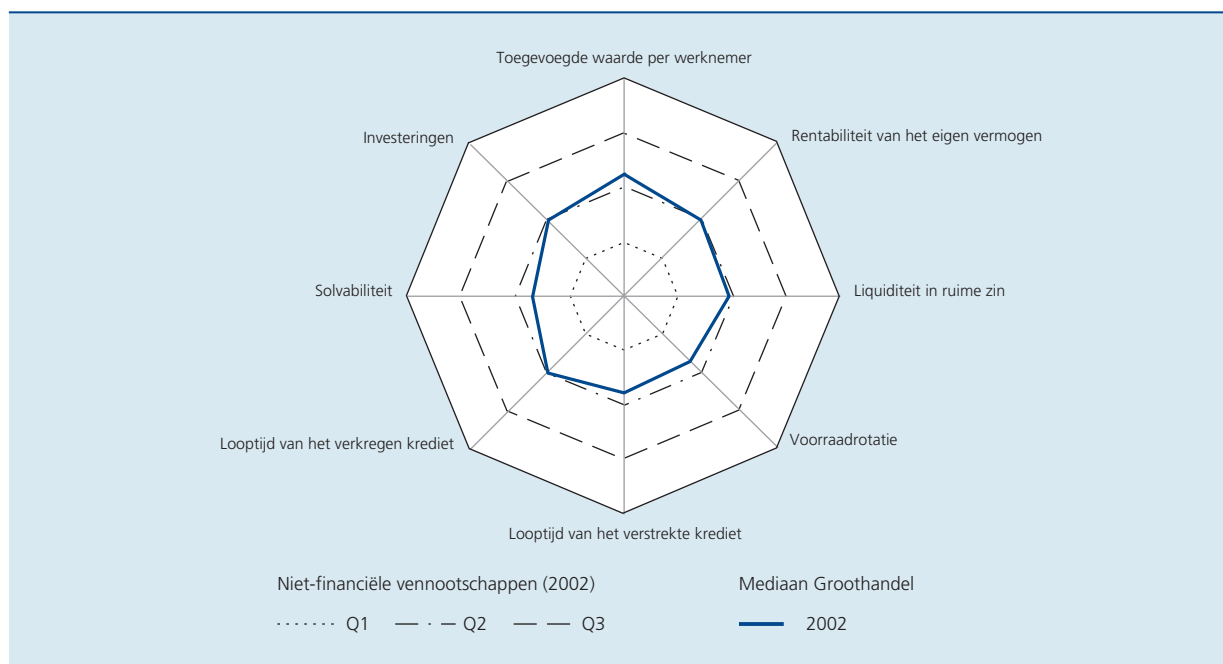
Anders dan in de kleinhandel was volgens grafiek 25 de mediaanwaarde voor de ratio van de toegevoegde waarde in de groothandel in 2002 hoger dan die van het geheel van de niet-financiële vennootschappen (60.456 euro tegen 51.457 euro). De rentabiliteit van het

GRAFIEK 24 POSITIONERINGSPOLYGOON VAN DE DETAILHANDEL

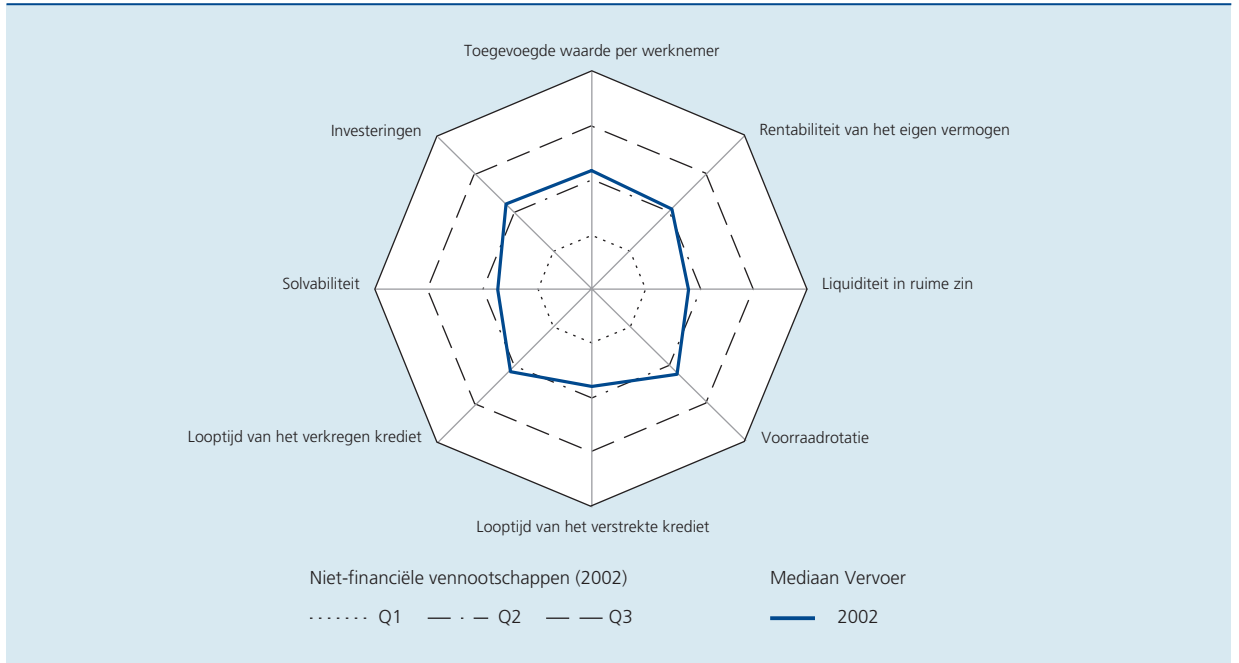
Bron: NBB.

GRAFIEK 25 POSITIONERINGSPOLYGOON VAN DE GROOTHANDEL

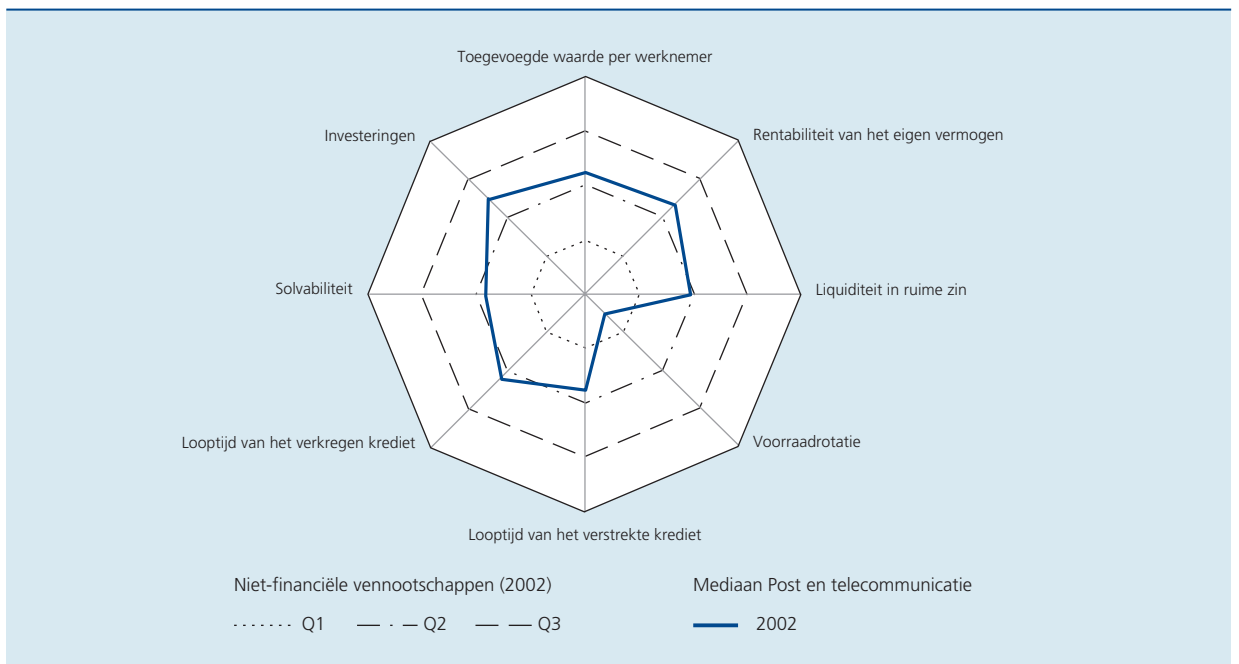
Bron: NBB.

GRAFIEK 26 POSITIONERINGSPOLYGOON VAN DE VERVOERSECTOR

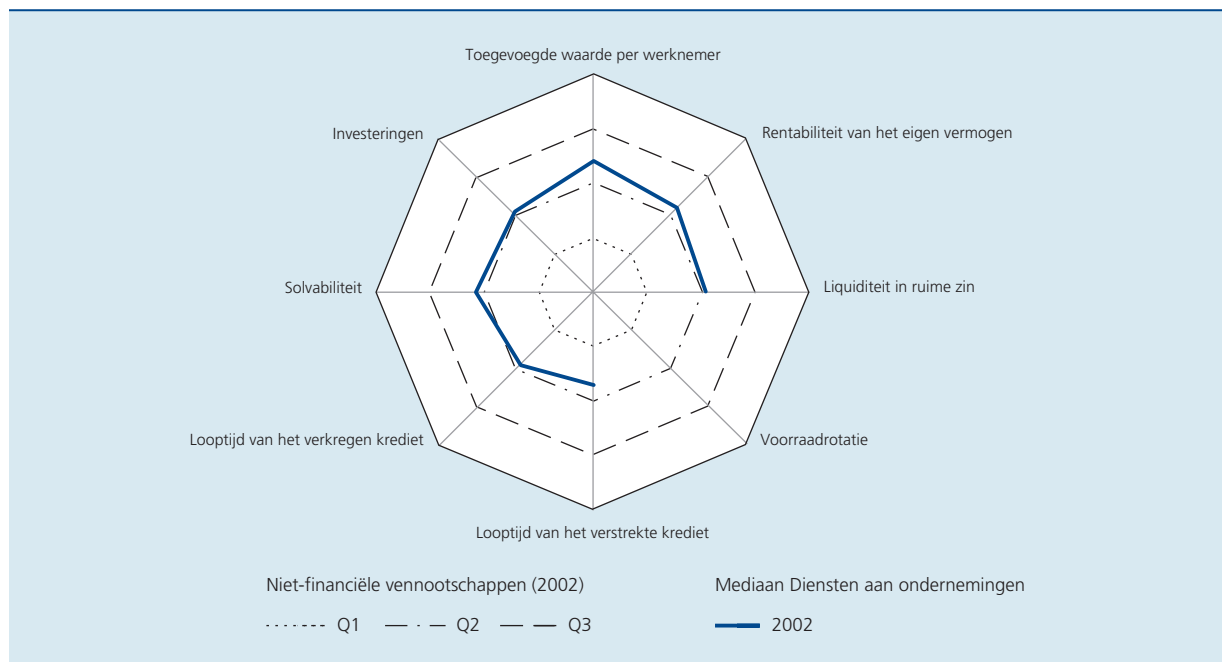
Bron: NBB.

GRAFIEK 27 POSITIONERINGSPOLYGOON VAN DE POST EN TELECOMMUNICATIE

Bron: NBB.

GRAFIEK 28 POSITIONERINGSPOLYGOON VAN DE DIENSTEN AAN ONDERNEMINGEN

Bron: NBB.

eigen vermogen lag iets hoger dan die van het geheel van de niet-financiële vennootschappen (6,2 pct. tegen 5,4 pct.). De resultaten inzake liquiditeit zijn moeilijker te interpreteren: enerzijds zijn de liquiditeit in ruime zin en het aantal dagen leverancierskrediet iets hoger dan de mediaanwaarden van de niet-financiële vennootschappen als geheel. Anderzijds lagen de liquiditeit van de handelsvorderingen en de voorraadrotatie in deze bedrijfstak lager. De mediaanwaarde van de graad van financiële onafhankelijkheid was in 2002 eerder zwak (26,9 pct.), in tegenstelling tot die van de investeringsquote, die een behoorlijk peil bereikte (23,1 pct., tegen 19,4 pct. voor het geheel van de niet-financiële vennootschappen).

2.4.2.6 Vervoer

De mediaanwaarde van de ratio van de toegevoegde waarde per werknemer van de vervoersector lag in 2002 aanzienlijk hoger dan de mediaan voor het geheel van de niet-financiële vennootschappen (grafiek 26). Deze hogere waarde wordt weerspiegeld in de rentabiliteit van het eigen vermogen die 6,8 pct. bedroeg, tegen 5,4 pct. voor het geheel van de niet-financiële vennootschappen. Inzake liquiditeit werd de relatief lange gemiddelde looptijd van het verstrekte krediet (60,2 dagen) gecompenseerd door een langere gemiddelde looptijd van het verkregen krediet dan die van de mediaanonderneming. De solvabiliteit van deze sector steeg met

2,5 procentpunten ten opzichte van 2001 en lag daarmee dicht in de buurt van die van de groothandel (26,7 pct.). De investeringen waren aanzienlijk: de investeringsquote lag ruim boven de mediaan van de niet-financiële vennootschappen (30,2 pct. tegen 19,4 pct.).

2.4.2.7 Post en telecommunicatie

Grafiek 27 toont aan dat de toegevoegde waarde per werknemer in de post en telecommunicatie in 2002 hoger was dan de mediaan van het geheel van de niet-financiële vennootschappen (55.328 euro tegen 51.457 euro). Die toegevoegde waarde steeg trouwens fors ten opzichte van het voorgaande jaar (25,2 pct.). Deze hoge waarden kwamen eveneens tot uiting in de rentabiliteit van het eigen vermogen (8,8 pct.). Inzake liquiditeit valt vooral de zeer lage waarde van de voorraadrotatie op (3,1 tegen 8,6 voor de niet-financiële vennootschappen), waardoor de sector zich onder het eerste kwartiel van diezelfde vennootschappen bevindt. Voorts waren de investeringen in 2002 zeer aanzienlijk (36,8 pct.), hoewel ze duidelijk daalden ten opzichte van de vijf voorgaande jaren, waarin ze systematisch schommelden tussen 48,4 pct. (1997) en 52,2 pct. (1999).

2.4.2.8 Diensten aan ondernemingen

Grafiek 28 met betrekking tot de diensten aan bedrijven heeft een eerder brede vorm, wat wijst op een gunstige financiële situatie. De toegevoegde waarde per werknemer bedroeg in 2002 62.250 euro en de rentabiliteit beliep 8 pct. Het enige minpunt betreft de lange looptijd van het verstrekte krediet (64 dagen tegen slechts 52,3 dagen voor het geheel van de niet-financiële vennootschappen), een looptijd die niet gecompenseerd wordt door een groter aantal dagen leverancierskrediet dan elders (47,3 dagen voor deze sector, tegen 49,7 dagen voor het geheel van de niet-financiële vennootschappen). Deze looptijden van 64 en 47,3 dagen zijn de slechtste resultaten voor de sector over de periode 1994-2002.

Bijlage 1 : Hergroeperingen per sector

	Codes NACE-BEL
Landbouw, jacht en bosbouw; visserij en aquacultuur	1, 2, 5
Winning van delfstoffen	10, 11, 12, 13, 14
Voedingsmiddelen- en tabaksnijverheid	15, 16
Textiel-, kleding-, leder- en schoeiselnijverheden	17, 18, 19
Houtnijverheid	20
Papier en drukkerijen	21, 22
Chemische nijverheid	23, 24, 25
Metaalnijverheid	27, 28, 29
Elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	30, 31, 32, 33
Transportmiddelen	34, 35
Andere verwerkende nijverheden	26, 36, 37
Energie en water	40, 41
Bouwnijverheid	45
Kleinhandel	50, 52
Groothandel	51
Horeca	55
Vervoer	60, 61, 62, 63
Post en telecommunicatie	64
Verhuur en handel in onroerende goederen	70
Diensten aan ondernemingen	67, 71, 72, 73, 74 ⁽¹⁾ , 90
Diensten aan huishoudens	80.4, 92, 93, 95

---

(1) Met uitzondering van 74151 (beheer van de holdings).

Bijlage 2: Onderscheid per sector tussen grote en kleine ondernemingen

	Volledige schema's					Verkorte schema's				
	Totaal	Criteria niet-over-schreden (in eenheden)	Criteria niet-over-schreden (in pct.)	Toe-gevoegde waarde van de sector (in miljoenen euro's)	Toe-gevoegde waarde (in pct.) van de onder-nemingen die de criteria niet over-schreden hebben	Totaal	Criteria over-schreden (in eenheden)	Criteria over-schreden (in pct.)	Toe-gevoegde waarde van de sector (in miljoenen euro's)	Toe-gevoegde waarde (in pct.) van de onder-nemingen die de criteria over-schreden hebben
Landbouw, jacht en bosbouw; visserij en aquacultuur	105	57	54,3	138	13,0	4.441	2	0,0	507	0,2
Winning van delfstoffen	74	42	56,8	265	7,1	137	0	0,0	47	0,0
Voedingsmiddelen- en tabaksnijverheid	498	101	20,3	4.277	1,6	2.652	4	0,2	593	1,5
Textiel-, kleding-, leder-, en schoeiselnijverheden	333	74	22,2	1.871	2,5	1.524	3	0,2	385	1,9
Houtnijverheid	95	31	32,6	329	7,4	931	1	0,1	236	0,8
Papier en drukkerijen	402	150	37,3	2.600	3,0	3.157	2	0,1	630	0,7
Chemische nijverheid	522	101	19,3	11.851	0,4	840	1	0,1	279	1,1
Metaalnijverheid	756	227	30,0	6.522	2,6	3.982	8	0,2	1.350	1,5
Elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	223	60	26,9	3.274	1,0	1.096	5	0,5	240	4,2
Transportmiddelen	139	37	26,6	3.096	0,7	388	0	0,0	110	0,0
Andere verwerkende nijverheden	507	161	31,8	2.624	3,3	2.645	10	0,4	666	3,1
Energie en water	77	15	19,5	5.780	0,1	45	1	2,2	11	7,4
Bouwnijverheid	843	286	33,9	3.597	5,0	22.221	58	0,3	4.088	3,5
Kleinhandel	1.153	471	40,8	5.276	4,1	34.821	38	0,1	3.751	1,3
Groothandel	3.661	1.475	40,3	11.182	6,5	27.019	82	0,3	3.630	1,7
Horeca	151	67	44,4	904	3,6	12.035	1	0,0	1.044	0,2
Vervoer	1.109	564	50,9	6.781	5,3	7.706	20	0,3	2.142	2,0
Post en telecommunicatie	94	33	35,1	6.195	0,1	544	2	0,4	54	2,9
Verhuur en handel in onroerende goederen	1.253	1.019	81,3	1.655	24,2	22.594	10	0,0	1.798	0,7
Diensten aan ondernemingen	2.722	1.549	56,9	13.006	5,6	43.358	44	0,1	4.457	3,3
Diensten aan huishoudens	218	135	61,9	1.064	5,6	7.558	3	0,0	733	1,0
Totaal	14.935	6.655	44,6	92.288	3,6	199.694	295	0,15	26.751	2,0

Bron : NBB.

Bijlage 3: Definitie van de ratio's

	Codes gebruikt in het schema	
	volledig ⁽¹⁾	verkort
1. TOEGEVOEGDE WAARDE PER WERKNEMER		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Het boekjaar moet een looptijd van 12 maanden hebben	12 maanden	12 maanden
Het gemiddeld personeelsbestand berekend in voltijdse equivalenten moet positief zijn	9087 > 0	9087 > 0
Teller (bruto toegevoegde waarde)		
Verkoop en prestaties	+70/74	
Exploitatiesubsidies en compenserende bedragen ontvangen van de overheid	-740	
Handelsgoederen en grond- en hulpstoffen	-60	
Diensten en diverse goederen	-61	
Raming van de bruto toegevoegde waarde:		
Bruto exploitatiemarge		
Positief saldo		+70/61
of negatief saldo		+61/70
Noemer		
Gemiddeld personeelsbestand berekend in voltijdse equivalenten	9087	9087
Ratio = T/N (EUR)		
2. NETTORENTABILITEIT VAN HET EIGEN VERMOGEN NA BELASTINGEN		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Het boekjaar moet een looptijd van 12 maanden hebben	12 maanden	12 maanden
De noemer moet positief zijn	10/15 > 0	10/15 > 0
Teller		
Winst van het boekjaar	+70/67	+70/67
of Verlies van het boekjaar	+67/70	+67/70
Noemer		
Eigen vermogen	10/15	10/15
Ratio = T/N*100		
3. LIQUIDITEIT IN RUIME ZIN		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Nihil	-	-
Teller		
Voorraden en bestellingen in uitvoering	+3	+3
Vorderingen op ten hoogste één jaar	+40/41	+40/41
Geldbeleggingen	+50/53	+50/53
Liquide middelen	+54/58	+54/58
Overlopende rekeningen van het actief	+490/1	+490/1
Noemer		
Schulden op ten hoogste één jaar	+42/48	+42/48
Overlopende rekeningen van het passief	+492/3	+492/3
Ratio = T/N		

Bron: Balanscentrale.

(1) De bijhorende resultatenrekening is weergegeven in de vorm van een lijst.

	Codes gebruikt in het schema	
	volledig	verkort
4. ROTATIE VAN DE VOORRADEN HANDELSGOEDEREN, GROND- EN HULPSTOFFEN		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Het boekjaar moet een looptijd van 12 maanden hebben	12 maanden	n.
Teller		
Handelsgoederen, grond- en hulpstoffen (inkopen + voorraadafname – voorraadtoename)	+60	n.
Noemer		
Grond- en hulpstoffen	+30/31	n.
Handelsgoederen	+34	n.
Onroerende goederen bestemd voor de verkoop	+35 ⁽¹⁾	n.
Vooruitbetalingen	+36	n.
Ratio = T/N		
5. AANTAL DAGEN KLANTENKREDIET		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Het boekjaar moet een looptijd van 12 maanden hebben	12 maanden	12 maanden
De omzet moet worden ingevuld	(verplichte vermelding)	70 > 0
Teller		
Handelsvorderingen	+40	+40
Door de onderneming geëndosseerde handelseffecten in omloop	+9150	+9150
Noemer		
Omzet	+70	+70
Andere bedrijfsopbrengsten	+74	n.
Exploitatiesubsidies en compenserende bedragen ontvangen van de overheid	-740	n.
Belasting op de toegevoegde waarde in rekening gebracht van de onderneming	+9146	n.
Ratio = T/N*365 dagen		
6. AANTAL DAGEN LEVERANCIERSKREDIET		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Het boekjaar moet een looptijd van 12 maanden hebben	12 maanden	12 maanden
De rubriek « Handelsgoederen, grond- en hulpstoffen, diensten en diverse goederen » moet worden ingevuld	(verplichte vermelding)	60/61 > 0
Teller		
Handelsschulden	+44	+44
Noemer		
Inkopen handelsgoederen, grond- en hulpstoffen	+600/8	
Handelsgoederen, grond- en hulpstoffen, diensten en diverse goederen		+60/61
Diensten en diverse goederen	+61	
Belasting op de toegevoegde waarde in rekening gebracht van de onderneming	+9145	n.
Ratio = T/N*365 dagen		

Bron: Balanscentrale.

(1) Voor alle sectoren, met uitzondering van de bouwnijverheid (NACE-code 45).

	Codes gebruikt in het schema	
	volledig	verkort
7. SOLVABILITEIT		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Nihil	-	-
Teller		
Eigen vermogen	10/15	10/15
Noemer		
Totaal van het passief	+10/49	+10/49
Ratio = T/N*100		
8. RELATIEF BELANG VAN DE AANKOOP VAN MATERIELE VASTE ACTIVA IN VERGELIJKING MET HET VOORGAANDE JAAR		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Het boekjaar moet een looptijd van 12 maanden hebben	12 maanden	12 maanden
Teller		
Materiële vaste activa aangekocht gedurende het boekjaar (met inbegrip van geproduceerde vaste activa)	+8169	+8169
Meerwaarde op materiële vaste activa, verworven van derden	+8229	+8229
Afschrijvingen en waardeverminderingen op materiële vaste activa, verworven van derden	-8229	-8229
Noemer		
Waarde van de materiële vaste activa per einde van het voorgaande boekjaar	+8159	+8159
Meerwaarde op materiële vaste activa per einde van het voorgaande boekjaar	+8209	+8209
Afschrijvingen en waardeverminderingen op materiële vaste activa per einde van het voorgaande boekjaar	-8269	-8269
Ratio = T/N*100		

Bron: Balanscentrale.